

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних
відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра міжнародних економічних відносин та логістики

Кваліфікаційна робота магістра

на тему: **«ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ
ПОСЛУГАМИ УКРАЇНИ»**

Виконала:

студентка 2 курсу групи УО-61

спеціальності «Міжнародні економічні
відносини»

освітньої програми «Міжнародні
економічні відносини»

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Кудинець А. О.

Керівник: к.е.н., доц. Поліванцев А. С.

Рецензент:

Харків – 2025 року

Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»

Кафедра міжнародних економічних відносин та логістики

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини

Освітня програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувача кафедри

_____ Анна ЗАЙЦЕВА
підпис ініціали, прізвище

“ _____ ” _____ 20__ року

З А В Д А Н Н Я НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Кудинець Анастасії Олександрівні

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи «Особливості розвитку зовнішньої торгівлі України»

керівник роботи к.е.н., доц. Поліванцев А.С.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від “15” вересня 2025 року № 4001-5/3270

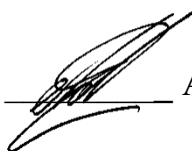
2. Строк подання студентом роботи 21.11.2024 р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

– розкрити сутність і еволюцію міжнародної торгівлі послугами в умовах глобалізації; – дослідити роль зовнішньої торгівлі послугами у забезпеченні економічного розвитку держави; – обґрунтувати методичні підходи до аналізу ефективності зовнішньої торгівлі послугами; – проаналізувати динаміку, структуру та географію експорту й імпорту послуг України; – оцінити структуру та географію зовнішньої торгівлі послугами України; – визначити роль зовнішньої торгівлі послугами як чинника європейської економічної інтеграції України; – побудувати економетричну модель впливу зовнішньої торгівлі послугами на економічний розвиток України; – розробити стратегічні напрями розвитку зовнішньої торгівлі послугами України.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Теоретико-методичні засади дослідження зовнішньої торгівлі послугами
2	Аналіз сучасного стану зовнішньої торгівлі України в умовах євроінтеграції
3	Перспективи розвитку зовнішньої торгівлі послугами України

5. Дата видачі завдання 01.12.2024 р.Студентка О. А. КудинецьКерівник роботи А.С. Поліванцев

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Розділ 1. Теоретико-методичні засади дослідження зовнішньої торгівлі послугами	9
1.1. Сутність і еволюція міжнародної торгівлі послугами в умовах глобалізації.....	9
1.2. Роль зовнішньої торгівлі послугами у забезпеченні економічного розвитку держави.....	24
1.3. Методичні підходи до аналізу ефективності зовнішньої торгівлі послугами країни	33
Висновки до першого розділу.....	45
Розділ 2. Аналіз сучасного стану зовнішньої торгівлі України в умовах євроінтеграції.....	46
2.1. Динаміка, структура та географія експорту й імпорту послуг України	46
2.2. Структура та географія зовнішньої торгівлі послугами України	57
2.3. Зовнішня торгівля послугами як чинник європейської економічної інтеграції України.....	69
Висновки до другого розділу	77
Розділ 3. Перспективи розвитку зовнішньої торгівлі послугами України	80
3.1. Моделювання впливу зовнішньої торгівлі послугами на економічний розвиток України	80
3.2. Стратегічні напрями розвитку зовнішньої торгівлі послугами України	89
Висновки до третього розділу	97
Висновки	99
Список використаних джерел.....	102

ВСТУП

Актуальність дослідження визначається зростанням ролі сфери послуг у сучасній світовій економіці. На тлі глобалізаційних процесів саме торгівля послугами забезпечує структурну модернізацію національних економік, формує нові канали міжнародної співпраці та підвищує конкурентоспроможність держав.

Для України, яка перебуває в процесі глибокої євроінтеграції та цифрової трансформації, розвиток зовнішньої торгівлі послугами має стратегічне значення. Сектор послуг є одним із небагатьох, що демонструє стабільне зростання навіть в умовах воєнних викликів, забезпечуючи валютні надходження, зайнятість і технологічне оновлення. Саме тому дослідження особливостей формування та перспектив розвитку зовнішньої торгівлі послугами є надзвичайно важливим для визначення нових можливостей інтеграції України у глобальний ринок.

Ступінь вивчення проблеми. Проблематика розвитку зовнішньої торгівлі послугами в умовах глобалізації є предметом активного наукового дослідження як у зарубіжній, так і у вітчизняній економічній науці. Значний внесок у вивчення впливу відкритості ринку послуг на продуктивність, конкурентоспроможність та структуру світової торгівлі зробили Дж. Арнольд, Б. Яворчик, А. Матту, С. Байєр, Я. Йотов, Т. Зилкін, К. Бевереллі, М. Фйоріні, Б. Хукман, І. Борхерт, Б. Гутіз, С. Міроудо, Б. Шеперд, Х. Нордас, Д. Руже та інші, які проаналізували наслідки лібералізації послуг, обмежень доступу на ринки та ролі багатосторонніх і регіональних угод у розвитку міжнародної торгівлі послугами.

Значний внесок у розроблення теоретичних засад торгівлі послугами як рушія економічного зростання зробили П. Кругман, М. Портер, а також сучасні дослідники сервісної економіки, які розглядають послуги як ключовий елемент глобальних ланцюгів створення вартості, інновацій та «економіки знань».

Серед українських учених питанням розвитку зовнішньої торгівлі послугами та інтеграції України у світовий ринок послуг присвячено праці О. Брюх, А. Линдюк, В. Бойко, О. Завгородньої, Т. Мельник, К. Рудь, О. Мельничук, О. Кліувак, М. Лизун, К. Віталішової, К. Борсекової, Н. Краснікової, О. Дзяд, К. Гречин, Л. Побоченко, К. Любарцевої, К. Редько, І. Ткаченка, О. Стасюк, Л. Чмирьової, Н. Федяй, В. Шевчук, О. Кореновського, Н. Бабурнич та інших.

Разом з тим, у науковій літературі недостатньо висвітлено комплексний вплив цифрової трансформації, євроінтеграційних процесів та змін у міжнародному регуляторному середовищі на зовнішню торгівлю послугами України, зокрема на формування її експортного потенціалу та інвестиційної привабливості в сервісних галузях, а також перспектив розвитку зовнішньої торгівлі послугами України в умовах воєнних та післявоєнних викликів.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є теоретичне обґрунтування, аналіз сучасного стану та розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності зовнішньої торгівлі послугами України в умовах глобалізації та європейської інтеграції.

Відповідно до обраної мети можна виділити такі задачі:

- розкрити сутність і еволюцію міжнародної торгівлі послугами в умовах глобалізації;
- дослідити роль зовнішньої торгівлі послугами у забезпеченні економічного розвитку держави;
- обґрунтувати методичні підходи до аналізу ефективності зовнішньої торгівлі послугами;
- проаналізувати динаміку, структуру та географію експорту й імпорту послуг України;
- оцінити структуру та географію зовнішньої торгівлі послугами України;
- визначити роль зовнішньої торгівлі послугами як чинника європейської економічної інтеграції України;
- побудувати економетричну модель впливу зовнішньої торгівлі

послугами на економічний розвиток України;

– розробити стратегічні напрями розвитку зовнішньої торгівлі послугами України.

Об’єкт дослідження процес розвитку зовнішньої торгівлі послугами.

Предметом роботи виступають особливості сучасного стану та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі послугами України в умовах євроінтеграції.

Для досягнення мети та реалізації завдань дипломної роботи використано комплекс сучасних **наукових методів дослідження**, що забезпечують системний і міждисциплінарний підхід до аналізу зовнішньої торгівлі послугами: діалектичний та системно-структурний методи – для розкриття сутності, етапів еволюції й закономірностей розвитку міжнародної торгівлі послугами в умовах глобалізації; порівняльний і аналітичний методи – для зіставлення динаміки експорту й імпорту послуг України з іншими країнами, оцінки відмінностей у структурі та географічній орієнтації торгівлі; статистичний і структурно-динамічний аналіз – для кількісного вимірювання тенденцій розвитку, побудови рядів динаміки, визначення середніх темпів зростання, коефіцієнтів варіації та стабільності розвитку; економетричне моделювання – для оцінки впливу зовнішньої торгівлі послугами на ВВП України, побудови кореляційно-регресійної моделі та прогнозування показників розвитку; SWOT-аналіз – для виявлення сильних і слабких сторін, можливостей та загроз розвитку зовнішньої торгівлі послугами, формування стратегічних орієнтирів державної політики; графічний і табличний методи – для наочного відображення результатів аналізу та узагальнення статистичних і розрахункових даних;

Інформаційну базу кваліфікаційної роботи становлять офіційні статистичні, аналітичні та наукові джерела, що забезпечили комплексний аналіз тенденцій і закономірностей розвитку зовнішньої торгівлі послугами України. Зокрема, статистичні матеріали Державної служби статистики України; офіційні звіти Національного банку України; матеріали Міністерства

економіки України; дані міжнародних організацій – Світової організації торгівлі (WTO), Конференції ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD), Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), Міжнародного валютного фонду (IMF) і Світового банку (World Bank), статистичні бази даних Європейського Союзу (Eurostat); наукові публікації вітчизняних і зарубіжних авторів; аналітичні огляди галузевих асоціацій і профільних інститутів, а також матеріали нормативно-правових актів України, міжнародних угод і програм співробітництва, зокрема Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та Генеральної угоди про торгівлю послугами (ГАТС), які визначають правові основи лібералізації та розвитку ринку послуг.

Апробація результатів. Апробація результатів дослідження відбулась на XX всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин» [12] у м. Харкові, що пройшла 28 лютого 2025 року.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків; містить 110 сторінок тексту, 24 рисунків, 26 таблиць. Список джерел включає 89 електронних публікацій».

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ

1.1. Сутність і еволюція міжнародної торгівлі послугами в умовах глобалізації

Сфера послуг є одним із ключових секторів світової економіки, який формує основу постіндустріального розвитку. Якщо на початку ХХ століття частка послуг у світовому ВВП не перевищувала третини, то нині вона сягає понад 65–70 %, а в розвинених країнах – понад 80 %. Така трансформація зумовлена переходом від матеріального виробництва до економіки знань, інформації та технологічних інновацій, де нематеріальні активи стають головним джерелом доданої вартості [64].

Термін «послуга» у сучасному розумінні охоплює широкий спектр дій, що спрямовані на задоволення потреб споживачів через виконання певної функції, не пов'язаної зі створенням матеріального продукту. Ще у 1803 р. Ж. Б. Сей у праці «*Traité d'économie politique*» зазначав, що послуги є невід'ємною частиною господарської діяльності людини, а Ф. Бастіа вважав їх проявом соціального обміну, у якому кожен отримує користь через діяльність інших осіб [87].

У подальшому науковці трактували поняття послуги через різні аспекти – від нематеріальності до інтерактивності процесу надання. Наприклад, Ф. Котлер розглядав послугу як дію чи вигоду, яку одна сторона може надати іншій без передачі права власності, а С. Гаврилюк – як діяльність, що створює нематеріальні активи. Узагальнюючи ці підходи, послугу можна визначити як процес і результат взаємодії між постачальником і споживачем, спрямований на задоволення певної потреби, який має нематеріальний характер і не призводить до володіння товаром [48].

Таблиця 1.1

Узагальнення основних наукових підходів до визначення поняття
«послуга»

№	Автор	Ключова характеристика визначення	Основний акцент
1	Ж.-Б. Сей	Послуги – це праця, що задовольняє потреби інших людей	Соціально-економічний аспект
2	Ф. Котлер	Будь-яка дія або вигода, яку одна сторона може надати іншій, не створюючи матеріального продукту	Нематеріальність
3	О. Любіцева	Процес діяльності, результати якої споживаються під час виконання	Одночасність виробництва і споживання
4	С. Гаврилюк	Нематеріальний результат праці, який створюється для продажу	Комерційність
5	В. Комаров	Об'єкти діяльності, що приносять вигоду без створення матеріальних благ	Споживча корисність

Джерело: узагальнено автором за матеріалами [48, 87].

Таблиця 1.1 показує, що ключовими властивостями послуги є нематеріальність, невіддільність від виробника, мінливість якості та неможливість накопичення. Це створює специфіку їхнього обліку, ціноутворення та міжнародного обміну, особливо у контексті глобальної цифровізації.

Для міжнародної економіки послуги мають подвійну роль – вони не лише виступають об'єктом експорту й імпорту, а й є інфраструктурною основою функціонування світових товарних потоків (транспорт, страхування, фінансові послуги, ІТ, консалтинг). Саме тому сфера послуг визначає рівень конкурентоспроможності економіки загалом і її інтеграцію у світове господарство [64].

Як показано на рис. 1.1, міжнародні послуги мають такі базові риси, як нематеріальність, невіддільність процесу виробництва і споживання, неоднорідність і відсутність можливості зберігання. Ці риси визначають особливі підходи до їх експорту, тарифного регулювання та статистичного обліку.

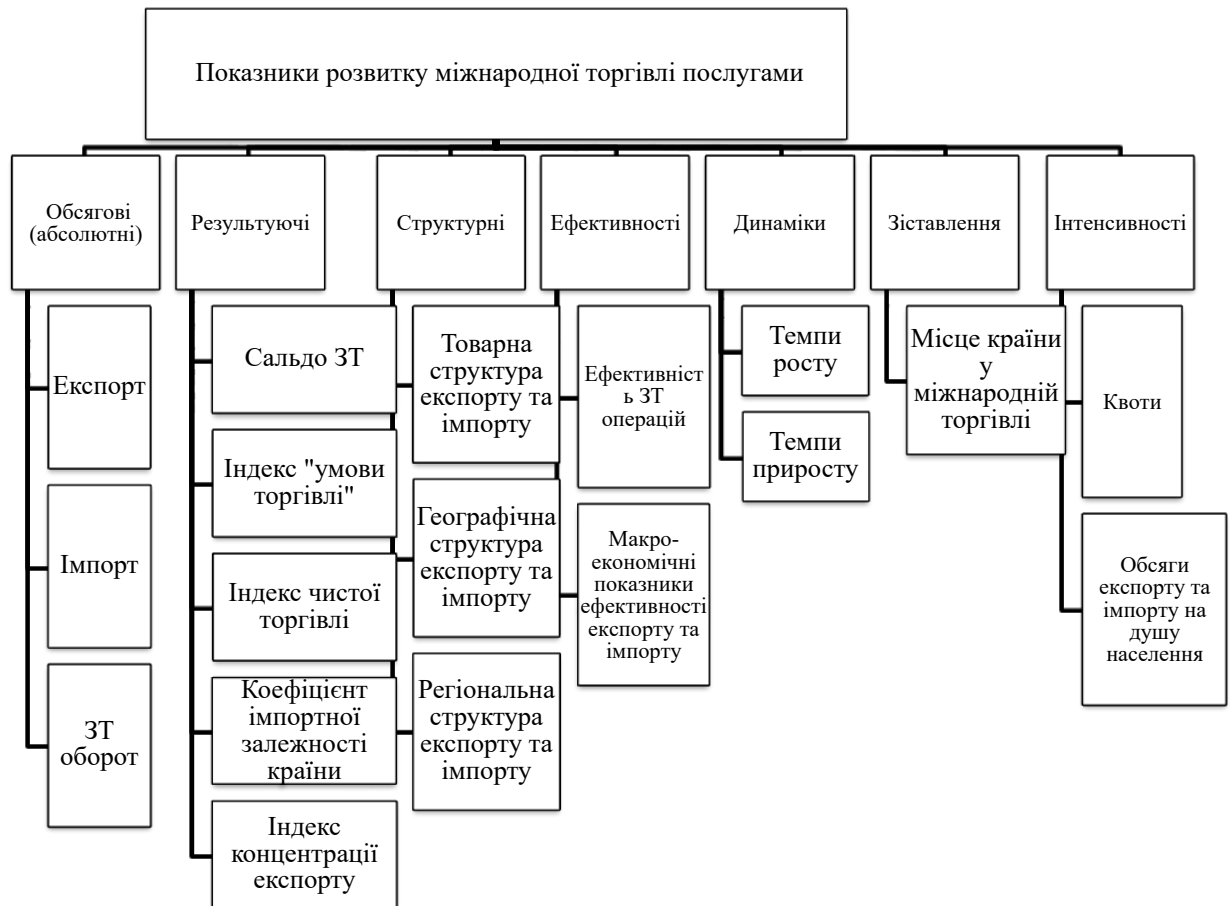

Рис. 1.1 Основні характеристики послуг у міжнародній торгівлі

Джерело: складено автором за матеріалами [87]

У подальших десятиліттях розвиток теорії міжнародної торгівлі послугами здійснювався під впливом неокласичних і інституціональних підходів. Представники неокласичної школи (П. Самуельсон, Р. Дорнбуш, П. Кругман) пояснювали міжнародний обмін послугами через порівняльні переваги та ефективність розподілу ресурсів, тоді як інституціоналісти (Д. Норт, О. Вільямсон) наголошували на ролі інституційних обмежень, угод і стандартів. У XXI ст. провідну роль у формуванні концепції торгівлі послугами відіграє сервісизація – процес, коли послуги стають домінантною частиною створення доданої вартості у виробництві товарів [53, 64].

Класифікація послуг має ключове значення для аналізу структури міжнародного ринку та формування ефективної зовнішньоторговельної політики. У системі глобальної статистики торгівлі послугами

використовується Міжнародна стандартизована промислова класифікація (ISIC) та класифікація COT (W/120), прийнята під час Уругвайського раунду переговорів. Вона охоплює близько 150 типів послуг, об'єднаних у 12 великих груп [80].

Таблиця 1.2

Основні групи послуг за класифікацією COT (W/120)

№	Група послуг	Типові види діяльності	Значення у міжнародній торгівлі
1	Ділові (Business services)	консалтинг, бухгалтерські, юридичні, рекламні, інжинірингові	сприяють функціонуванню ТНК та глобальних ланцюгів вартості
2	Комунікаційні	телекомунікації, поштові, кур'єрські, ІКТ	основа цифрової торгівлі
3	Будівельні	проектування, архітектурні, монтажні, ремонтні	забезпечують інфраструктурні інвестиції
4	Дистриб'юторські	оптова та роздрібна торгівля, логістика, франчайзинг	підтримують глобальні ланцюги поставок
5	Освітні	навчальні послуги, онлайн-освіта, академічна мобільність	формують людський капітал
6	Фінансові	банківські, страхові, інвестиційні	забезпечують рух капіталу
7	Екологічні	управління відходами, енергоефективність, «зелені» технології	ключові для сталого розвитку
8	Охорона здоров'я	медичні, фармацевтичні, біотехнологічні	підвищують якість життя
9	Туристичні	подорожі, готелі, транспортне обслуговування	значне джерело валютних надходжень
10	Розважальні	спорт, культура, креативні індустрії	зростаюча частка цифрових платформ
11	Транспортні	морські, авіаційні, залізничні, автомобільні	забезпечують рух товарів і людей
12	Інші послуги	державні, побутові, соціальні	мають обмежене комерційне значення

Джерело: складено автором за матеріалами [80].

Згідно з класифікацією COT, торгівля послугами може здійснюватися у чотирьох формах, визначених Генеральною угодою про торгівлю послугами (GATS):

1. Транскордонна торгівля (Mode 1) – коли послуга передається через кордон без переміщення постачальника чи споживача (наприклад, дистанційне консультування або онлайн-освіта).

2. Споживання за кордоном (Mode 2) – коли споживач виїжджає до країни постачальника (туризм, медичні послуги).
3. Комерційна присутність (Mode 3) – створення філій чи дочірніх компаній іноземними постачальниками (банківські чи страхові послуги).
4. Присутність фізичних осіб (Mode 4) – тимчасове перебування постачальника послуг у країні споживача (архітектори, інженери, консультанти) [52, 80].

Рис. 1.2 Форми міжнародної торгівлі послугами за Генеральною угодою GATS

Джерело: узагальнено автором за матеріалами [52]

На рис. 1.2 представлено чотири форми торгівлі послугами, що визначаються залежно від місця перебування постачальника і споживача. Ця

класифікація важлива для аналізу бар'єрів доступу на ринки, адже різні форми мають різні правові режими та вимоги до ліцензування [52].

У системі міжнародної статистики обсяги зовнішньої торгівлі послугами обчислюються за балансом платежів (ВРМ6) і охоплюють 12 функціональних категорій, серед яких: транспорт, подорожі, фінансові, ІКТ-, будівельні, державні та інші ділові послуги. Для України найвагомішими напрямками експорту є ІТ-послуги, транспорт і бізнес-консалтинг, які разом формують понад 75 % валютних надходжень від експорту послуг (за даними Держстату, 2024 р.) [81].

Класифікаційний підхід СОТ дозволяє не лише порівнювати структуру торгівлі послугами між країнами, а й визначати потенціал диверсифікації експорту. Високотехнологічні сегменти, зокрема ІКТ, фінанси, консалтинг і R&D, демонструють найвищі темпи зростання та низьку чутливість до логістичних ризиків, що є особливо важливим для післявоєнного відновлення України [80].

Поступова трансформація структури світової торгівлі свідчить, що послуги перетворюються з допоміжного сектору на драйвер глобального зростання. Якщо у 1990-х роках їхня частка у світовому експорті становила менше 20 %, то у 2023 р. – вже понад 25 %, а до 2030 року очікується перевищення позначки 30 %. Цей процес отримав назву глобальної сервісизації, що означає зміщення економічної активності від виробництва товарів до надання послуг, у тому числі цифрових [64, 81].

Як показано на рис. 1.3, домінуючими у світовому експорті є транспортні (23 %), подорожі (21 %), фінансові (19 %) та ІКТ-послуги (17 %). Частка креативних і ділових послуг стабільно зростає, що свідчить про поступовий перехід до «економіки знань».

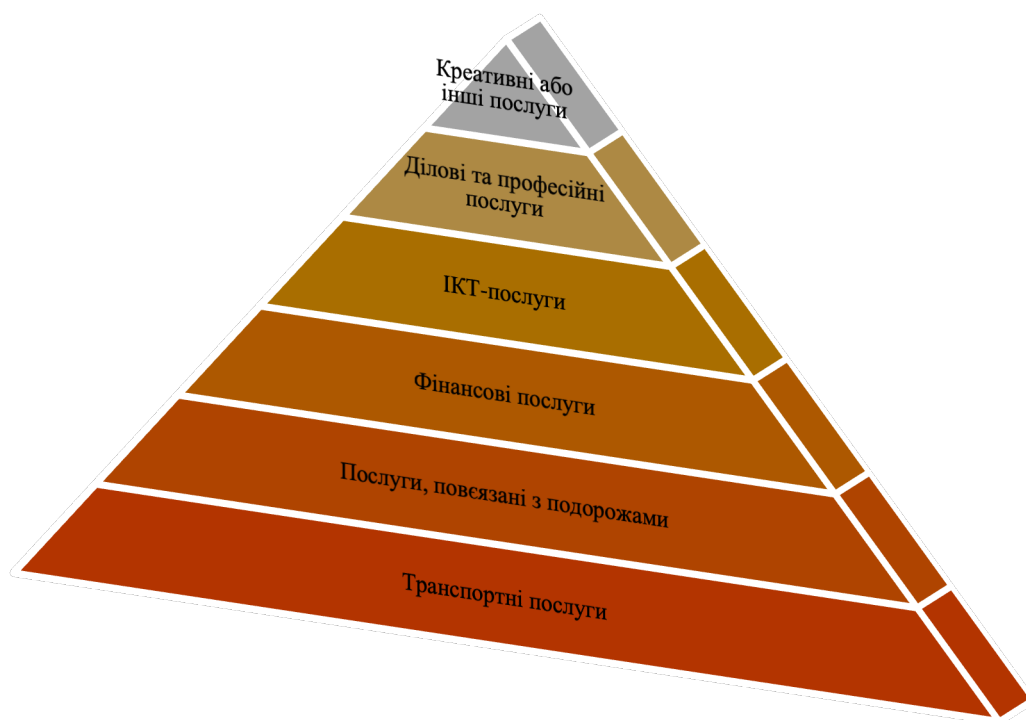

Рис. 1.3 Сучасна структура світової торгівлі послугами

Джерело: складено автором за матеріалами [81]

Історично теоретичні підходи до пояснення міжнародної торгівлі формувалися на основі товарного обміну, однак із другої половини ХХ століття вони були адаптовані до сфери послуг. Еволюція цих концепцій відображає зміну економічної парадигми – від матеріального виробництва до нематеріальних активів і знань (табл. 1.3).

Перші спроби осмислення ролі послуг у міжнародній економіці базувалися на теорії абсолютних переваг А. Сміта (1776) і теорії порівняльних переваг Д. Рікардо (1817). Відповідно до них, країни спеціалізуються на виробництві тих благ, у яких вони мають найнижчі альтернативні витрати. Згодом ці підходи стали підґрунтям для неокласичних моделей, які пояснили формування міжнародного обміну не лише товарами, а й послугами [53].

Таблиця 1.3

Еволюція теорій міжнародної торгівлі послугами

Етап	Основні концепції	Ключові автори	Сутність підходу	Відображення у сфері послуг
Класичний (XVIII–XIX ст.)	Абсолютні й порівняльні переваги	А. Сміт, Д. Рікардо	Країни торгують для підвищення ефективності виробництва	Послуги розглядаються як допоміжні до товарів
Неокласичний (XX ст.)	Фактори виробництва	Хекшер, Олін, Самуельсон	Торгівля зумовлена різницею у наділеності ресурсами	Відмінності в трудових і знаннєвих ресурсах пояснюють обмін послугами
Інституціональний	Інституційні обмеження і транзакційні витрати	Д. Норт, О. Вільямсон	Торгівля залежить від ефективності інститутів, прав власності, контрактів	Якість регулювання ринку послуг визначає його відкритість
Сучасний (XXI ст.)	Моделі конкурентних переваг, сервісизація, цифровізація	П. Кругман, М. Портер, Дж. Маттінглі	Інновації, технології, інтеграція послуг у виробничі ланцюги	Послуги формують основу глобальної вартості та конкурентоспроможності

Джерело: систематизовано автором на основі [53]

Як показано в таблиці 1.3, сучасні теоретичні підходи вже не розглядають послуги як допоміжний елемент, а трактують їх як самостійний фактор економічного зростання. Це особливо актуально для країн, які спеціалізуються на інформаційних, фінансових та креативних послугах, де створюється значна частина доданої вартості без використання великих матеріальних ресурсів.

Важливий внесок у сучасне розуміння торгівлі послугами зробив П. Кругман, який розробив нову теорію міжнародної торгівлі, засновану на економії від масштабу та монополістичній конкуренції. Вона пояснює, чому країни з подібними факторами виробництва активно торгують між собою,

зокрема й послугами, орієнтуючись на підвищення ефективності та диференціацію пропозиції [53].

Інший напрям сформував М. Портер, який у своїй концепції національних конкурентних переваг (модель «ромба Портера») наголошував на тому, що конкурентоспроможність країни у сфері послуг визначається не лише ресурсами, а й інноваційною екосистемою, якістю менеджменту, освіти та державного регулювання [53].

На рис. 1.4 схематично показано ключові елементи моделі Портера – факторні умови, попит, споріднені галузі, стратегію та структуру підприємств. Для сектора послуг України вирішальними є якість людського капіталу, цифрова інфраструктура та рівень відкритості внутрішнього ринку.

Рис. 1.4 Модель національних конкурентних переваг М. Портера в контексті торгівлі послугами

Джерело: складено автором на основі [49]

У підсумку сучасна теоретична парадигма підкреслює, що послуги стають не лише результатом, а й рушієм інтернаціоналізації економіки. Їх розвиток визначається поєднанням інновацій, цифровізації, гнучких інституцій і людського капіталу, що робить цю сферу центральною у глобальній конкуренції [49].

Поняття «глобальна сервісизація» сформувалося в економічній науці як відображення глибинних змін у структурі світового господарства. Воно означає переорієнтацію економічних систем від домінування матеріального виробництва до нематеріальної сфери, де основну роль відіграють інформація, знання, технології та людський капітал [64].

Сервісизація виступає одним із проявів постіндустріальної трансформації, у межах якої зростає питома вага послуг у створенні доданої вартості, зайнятості та формуванні національного доходу. На теоретичному рівні цей процес пояснюється кількома ключовими підходами:

- теорією структурних зрушень Кларка–Фішера–Фурка, відповідно до якої економіка еволюціонує від сільського господарства до промисловості, а згодом – до сервісного сектору;
- теорією людського капіталу (Т. Шульц, Г. Беккер), що підкреслює значення знань і навичок як виробничого ресурсу;
- інноваційною теорією розвитку Й. Шумпетера, де послуги розглядаються як сфера комерціалізації нововведень і технологічних змін [64].

Як показано на рис. 1.5, сервісизація є закономірним етапом еволюції економічних систем, коли продуктивність і добробут дедалі більше залежать від нематеріальних форм діяльності, що забезпечують ефективність функціонування всіх інших секторів.

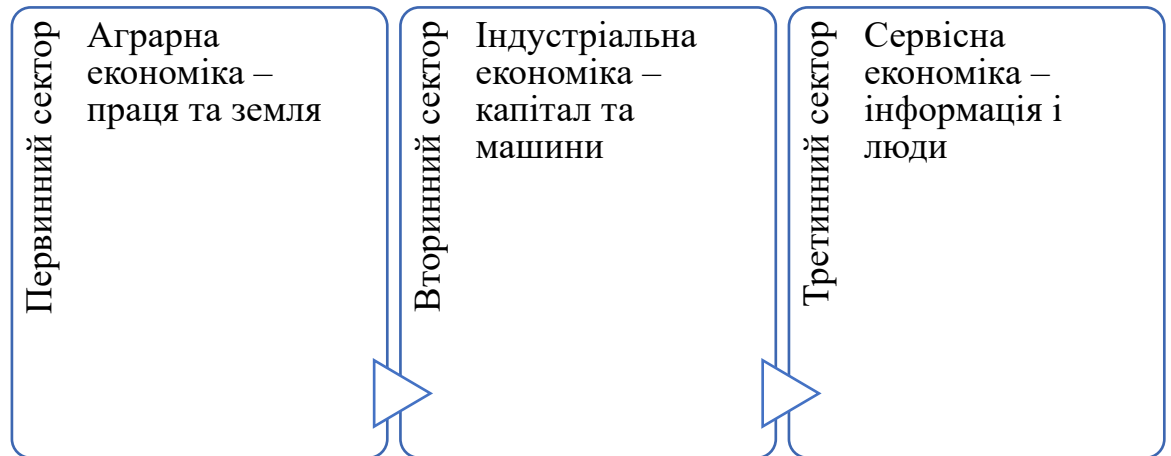

Рис. 1.6 Логіка переходу до сервісної економіки (адаптовано за моделлю Кларка–Фішера–Фурка)

Джерело: складено автором на основі [64]

З позицій міжнародної економіки сервісизація означає, що послуги перестають бути допоміжним елементом виробництва і стають ключовим фактором конкурентоспроможності держав. Розвинені країни демонструють модель, за якою високотехнологічні та інтелектуальні послуги забезпечують перевагу в глобальних ланцюгах доданої вартості. При цьому відбувається взаємопроникнення секторів: промислові компанії дедалі частіше пропонують сервісні рішення, а сервісні підприємства – технологічні продукти [72].

Значну увагу в теорії сервісизації приділено ролі цифрових технологій. Вони виступають каталізатором інтернаціоналізації послуг, оскільки дозволяють надавати їх дистанційно, у режимі реального часу та з мінімальними транзакційними витратами. Таким чином, цифровізація виступає не лише технологічним, а й інституційним чинником, що змінює природу міжнародної торгівлі (табл. 1.4).

Основні чинники глобальної сервісизації економіки (теоретичний
узагальнений підхід)

Група чинників	Сутність впливу	Теоретичні основи
Технологічні	автоматизація, цифрові платформи, розвиток ІКТ, перехід до онлайн-форм послуг	інноваційна теорія Шумпетера, теорія технологічних хвиль
Економічні	підвищення ролі нематеріальних активів, диверсифікація структури експорту	теорія структурних зрушень, концепція глобальних ланцюгів вартості
Інституційні	лібералізація торгівлі, спрощення регулювання, розвиток угод GATS	інституціональна економіка
Соціальні	зростання попиту на освітні, фінансові, медичні та креативні послуги	теорія споживчої поведінки, постіндустріальна парадигма
Культурно-інформаційні	поширення знань, комунікацій та мережевих ефектів	теорія інформаційного суспільства (Белл, Тоффлер)

Джерело: систематизовано автором на основі [64]

Теоретична значущість концепції сервісизації полягає в тому, що вона переосмислює роль послуг як драйвера інновацій і розвитку. На відміну від класичних моделей, у яких послуги трактувалися як споживчий результат, сучасна наука розглядає їх як фактор виробництва нового типу. Це зумовлює перехід від моделі «товар – послуга» до моделі «послуга в товарі» (service in product), де нематеріальний компонент визначає цінність кінцевої пропозиції.

Рис. 1.7 Інтеграція послуг у глобальні ланцюги створення вартості

Джерело: складено автором на основі [72]

Як показано на рис. 1.7, у сучасних ланцюгах створення вартості саме сервісні елементи (дослідження, проєктування, брендинг, логістика, клієнтська підтримка) генерують основну частину доданої вартості. Це

свідчить про зростання інтелектуального змісту глобальної торгівлі та перехід від експорту товарів до експорту компетенцій.

Таким чином, теоретичний аналіз глобальної сервісизації дозволяє зробити висновок, що розвиток сфери послуг є закономірним етапом еволюції міжнародних економічних відносин. Послуги стають основним носієм технологічного прогресу, інновацій і соціального добробуту, формуючи ядро сучасної глобальної економіки [72].

У сучасній теорії міжнародних економічних відносин участь країни у глобальній торгівлі послугами визначається не лише її виробничим потенціалом, а насамперед якістю інституційного середовища, рівнем розвитку людського капіталу та здатністю до інноваційного відтворення. Ці чинники формують концептуальне підґрунтя для розуміння ролі України в системі міжнародної торгівлі послугами [72].

З позицій постіндустріальної парадигми, країна може розвиватися ефективно лише тоді, коли зростання базується на знаннях, інформаційних технологіях та сервісних видах діяльності. У цьому контексті торгівля послугами виступає індикатором рівня інтегрованості національної економіки у глобальні ланцюги створення вартості. Для країн із трансформаційною економікою, до яких належить Україна, участь у міжнародній торгівлі послугами є водночас інструментом модернізації та механізмом диверсифікації структури експорту [72].

Як показано на рис. 1.8, конкурентні переваги країни у сфері послуг формуються під впливом чотирьох взаємопов'язаних факторів: інтелектуального потенціалу, технологічної бази, інституційної якості та інтеграційних зв'язків. Їхнє поєднання визначає здатність держави пропонувати на світовому ринку послуги з високою доданою вартістю.

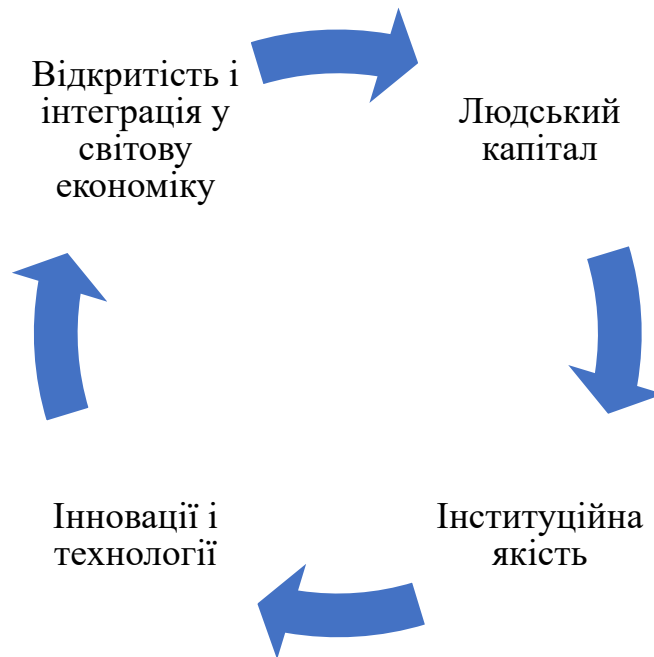

Рис. 1.8 Теоретична модель формування конкурентних переваг країни у сфері послуг

Джерело: складено автором на основі [72]

Сучасна теорія підкреслює, що успішна інтеграція до глобального ринку послуг передбачає наявність стійкого людського капіталу. У рамках концепції економіки знань (П. Друкер, Ф. Махлуп, Л. Лундвалл) саме знання стають основним фактором виробництва. Для України це означає, що головним ресурсом розвитку має бути освічене населення, здатне генерувати і комерціалізувати ідеї у вигляді програмного забезпечення, аналітичних, фінансових чи інжинірингових рішень [64].

Поряд із цим важливим є інституційний аспект, оскільки ефективне регулювання, захист прав інтелектуальної власності та наявність сприятливого ділового середовища формують передумови для участі в міжнародних угодах про торгівлю послугами. У межах концепції інституційної економіки (Д. Норт, О. Вільямсон) саме стабільність і передбачуваність правил гри визначають довіру іноземних партнерів і можливості довгострокового співробітництва [64].

Таблиця 1.5

Теоретичні детермінанти інтеграції країни у світовий ринок послуг

Група чинників	Зміст впливу	Теоретична основа
Людський капітал	рівень освіти, професійна мобільність, цифрові компетентності	теорія людського капіталу (Беккер, Шульц)
Інституційна якість	ефективність регулювання, захист прав власності, діловий клімат	інституціональна теорія (Норт, Вільямсон)
Інноваційність	здатність створювати та комерціалізувати технологічні рішення	інноваційна теорія розвитку (Шумпетер)
Інфраструктурна відкритість	доступ до цифрових мереж, транспортної й логістичної інфраструктури	теорія мережевої економіки
Інтеграційні зв'язки	участь у міжнародних організаціях і угодах (GATS, COT, Угода з ЄС)	теорія економічної інтеграції (Баласса)

Джерело: складено автором на основі [64, 72]

З теоретичної точки зору, позиція України у глобальній системі торгівлі послугами визначається не стільки поточними показниками, скільки потенціалом розвитку інтелектуально орієнтованих галузей. Країни, що досягли успіху у сфері послуг, – Ірландія, Індія, Естонія – пройшли шлях від індустріальної спеціалізації до експорту цифрових компетенцій, поєднавши освіту, інституційну стабільність і відкритість для інвестицій. Перехід до сервісно-інноваційної економіки передбачає поєднання трьох процесів: розвитку знань і навичок, модернізації інституційного середовища та активної участі у міжнародних економічних зв'язках. Саме така модель забезпечує сталі конкурентні переваги в глобальному секторі послуг [72].

Отже, сутність і особливості міжнародної торгівлі послугами в умовах глобалізації полягають у її інтеграційній, інноваційній та нематеріальній природі. Послуги є не лише результатом економічної діяльності, а й важливим чинником формування конкурентних переваг держав. Вони визначають рівень технологічного розвитку, ефективність використання людського капіталу та інституційну зрілість національної економіки. Глобалізаційні процеси, цифровізація та сервісизація світового господарства сприяють поглибленню міжнародного обміну нематеріальними активами, розширюють можливості

для участі країн у глобальних ланцюгах створення вартості. Відтак, міжнародна торгівля послугами є ключовим проявом сучасної постіндустріальної трансформації та визначальним елементом глобальної економічної системи.

1.2. Роль зовнішньої торгівлі послугами у забезпеченні економічного розвитку держави

Міжнародна торгівля послугами є однією з провідних форм інтеграції держав у глобальну економіку, оскільки вона не лише сприяє підвищенню ефективності використання національних ресурсів, а й стимулює інноваційні процеси, розширює структуру зайнятості та формує нові джерела доходів. Її роль в економічному розвитку визначається через мультиплікативний ефект послуг, коли кожна операція у сфері торгівлі створює додаткову вартість у суміжних галузях – транспорті, фінансах, освіті, інформаційних технологіях тощо.

З теоретичної точки зору взаємозв'язок між торгівлею послугами та зростанням економіки можна пояснити через кілька концептуальних підходів:

1. Неокласична теорія міжнародної торгівлі (Д. Рікардо, Е. Хекшер, Б. Олін) – вказує, що міжнародний обмін послугами, як і товарами, ґрунтується на порівняльних перевагах, які формуються внаслідок відмінностей у факторах виробництва. Для країн з високим рівнем людського капіталу такими перевагами стають саме інтелектуальні та інформаційні послуги [53].

2. Теорія конкурентних переваг М. Портера акцентує, що стійке економічне зростання можливе лише за наявності динамічних секторів, здатних до інновацій і гнучкої адаптації. Сфера послуг – найбільш інноваційно сприйнятлива частина економіки, що забезпечує країнам технологічне лідерство [49].

3. Концепція нової міжнародної економіки знань (П. Друкер, Л. Лундвалл, Ф. Махлуп) розглядає послуги як ключовий чинник економіки

знань, де головним ресурсом стає інформація. Саме торгівля послугами забезпечує міжнародну дифузію знань і технологій, створюючи основу для сталого розвитку [64].

Як показано на рис. 1.9, торгівля послугами виступає системним механізмом економічного зростання. Вона стимулює притік капіталу, сприяє розвитку інновацій, підвищує ефективність виробництва та формує сприятливі умови для участі країни у глобальних ланцюгах створення вартості.

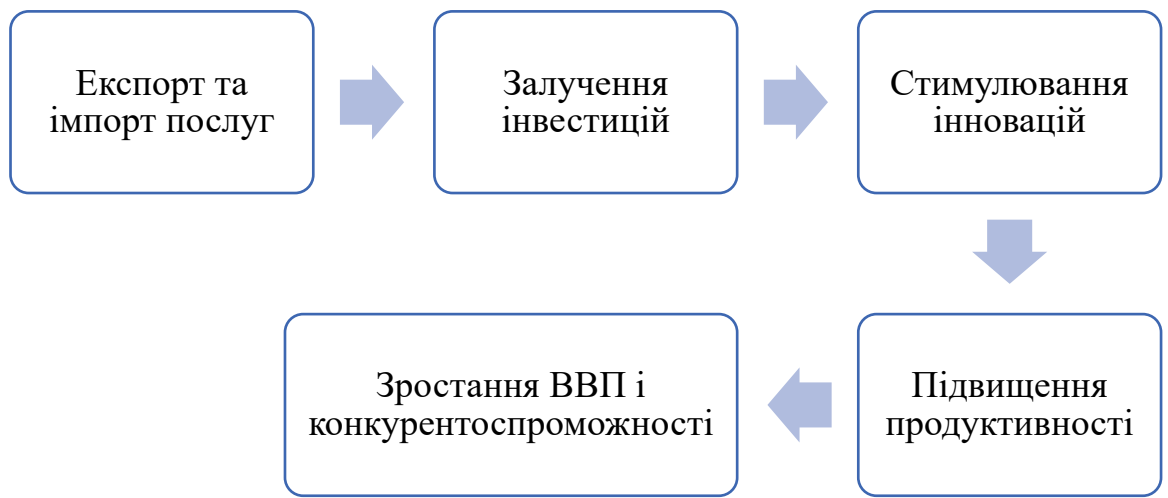

Рис. 1.9 Механізм впливу міжнародної торгівлі послугами на економічний розвиток держави

Джерело: складено автором на основі [64]

Таким чином, зовнішня торгівля послугами виконує подвійну функцію у структурі національної економіки:

1. Економічну – забезпечує надходження доходів, підвищення продуктивності, збільшення зайнятості у висококваліфікованих секторах;
2. Інтеграційну – зміцнює позиції держави у світовій економічній системі та сприяє поширенню технологій і стандартів [64].

У сучасних умовах глобалізації, коли матеріальне виробництво дедалі більше залежить від сервісних компонентів, саме розвиток експорту послуг визначає темпи й якість економічного зростання [64].

Зовнішня торгівля послугами є багатовимірним процесом, який охоплює не лише обмін нематеріальними продуктами, а й трансформацію економічної структури країни. Її вплив на економічний розвиток можна описати через чотири ключові функції – інвестиційну, інноваційну, зайнятості та інституційну.

1. Інвестиційна функція

Торгівля послугами сприяє акумуляції капіталу та створює умови для розширення фінансових і виробничих можливостей. Розвинені сектори послуг, зокрема фінансові, транспортні, освітні та ІКТ-послуги, забезпечують притік іноземних інвестицій, оскільки мають високий рівень рентабельності й швидку оборотність капіталу. Згідно з концепцією міжнародних потоків капіталу (Дж. Даннінг, теорія OLI-парадигми), країни, які експортують високотехнологічні послуги, водночас стають центрами залучення інвестицій, адже торгівля послугами підвищує довіру до їхньої інституційної системи.

2. Інноваційна функція

Послуги є каналом передачі технологічних знань між країнами. Через експорт освітніх, інжинірингових, науково-дослідних чи ІТ-послуг держава не лише генерує прибуток, а й посилює власний інноваційний потенціал. У межах теорії інноваційних хвиль Й. Шумпетера сфера послуг виступає середовищем, у якому народжуються нові бізнес-моделі, цифрові платформи та організаційні рішення. Таким чином, торгівля послугами стає рушієм технологічного оновлення усієї економіки.

3. Функція зайнятості

Сектор послуг є основним джерелом створення робочих місць, причому здебільшого з високою доданою вартістю. На відміну від промисловості, у сфері послуг зайнятість менше піддається циклічним коливанням і має вищий рівень стабільності. Зростання експорту послуг формує попит на кваліфіковану робочу силу – фахівців у галузях програмування, маркетингу, логістики, консалтингу, фінансів. Це сприяє підвищенню рівня людського капіталу та стимулює розвиток системи освіти.

4. Інституційна функція

Розвиток міжнародної торгівлі послугами зумовлює вдосконалення нормативно-правового середовища, адже для виходу на зовнішні ринки необхідні чіткі правила гри, узгоджені з нормами СОТ, Угоди GATS і стандартами ЄС.

Таким чином, лібералізація торгівлі послугами виступає каталізатором інституційних реформ, що підвищують прозорість, захист прав власності та ефективність державного управління.

Зовнішня торгівля послугами відіграє ключову роль у формуванні міжнародної конкурентоспроможності національної економіки, адже саме вона визначає спроможність країни створювати та експортувати продукти з високою доданою вартістю. У сучасних умовах глобалізації конкурентоспроможність держави вимірюється не лише промисловими чи фінансовими показниками, а й здатністю ефективно розвивати сервісно-інноваційний сектор.

Відповідно до моделі національних конкурентних переваг М. Портера, рушійною силою розвитку є взаємодія чотирьох детермінант: факторних умов, попиту, суміжних галузей і стратегії підприємств. У контексті сфери послуг ці елементи набувають специфічного змісту:

- факторні умови – людський капітал, цифрова інфраструктура, інтелектуальні ресурси;
- умови попиту – якість і складність внутрішнього попиту на послуги;
- суміжні галузі – наявність розвинених ІКТ-, фінансових та освітніх секторів;
- стратегія фірм і конкуренція – гнучкість бізнесу, орієнтація на міжнародні стандарти [49, 72].

Таким чином, зовнішня торгівля послугами не лише відображає рівень конкурентоспроможності держави, а й сприяє її формуванню, забезпечуючи потік знань, інвестицій і технологій.

Важливим аспектом є інтеграція послуг у глобальні ланцюги створення вартості (ГЛСВ). Традиційно ці ланцюги формувалися навколо виробництва матеріальних товарів, однак нині сервісні компоненти – дослідження, дизайн, маркетинг, логістика, післяпродажне обслуговування – визначають найбільшу частку доданої вартості.

Країни, які спеціалізуються на сервісних сегментах ГЛСВ, отримують вищу частку світової вартості, оскільки їхня діяльність зосереджена на знаннях і нематеріальних активах. Це створює передумови для довгострокового зростання, незалежного від сировинних ресурсів [72].

Таблиця 1.6

Роль послуг у глобальних ланцюгах створення вартості (теоретичний аспект)

Етап ланцюга	Основна діяльність	Роль послуг	Очікуваний ефект
Дослідження та розробка	R&D, інжиніринг, проектування	формування інноваційних ідей, патентів	підвищення технологічної спроможності
Виробництво	Оброблення, складання	підтримка через ІКТ, технічні консультації	оптимізація витрат і якості
Логістика та збут	Транспорт, маркетинг, дистрибуція	управління ланцюгами постачання, клієнтський сервіс	скорочення транзакційних витрат
Післяпродажний етап	Обслуговування, підтримка клієнтів	підвищення лояльності, повторні продажі	зростання доданої вартості

Джерело: складено автором на основі [64]

У теоретичному вимірі це означає, що зовнішня торгівля послугами стає базисом нової моделі міжнародної спеціалізації, у якій конкурентні переваги формуються не за рахунок природних ресурсів, а завдяки знанням, технологіям і інституційній ефективності. Таким чином, саме сервісна інтеграція у глобальні ланцюги вартості перетворюється на ключовий чинник економічного розвитку держави, забезпечуючи сталість її позицій у світовій економіці.

Міжнародна торгівля послугами є системоутворюючим елементом макроекономічного зростання, адже її ефекти поширюються далеко за межі самої сфери послуг. Її вплив можна розглядати через прямі, непрямі та індуковані ефекти, які разом формують потужний економічний мультиплікатор.

1. Прямий ефект

Він полягає у безпосередньому збільшенні валового внутрішнього продукту (ВВП) за рахунок експорту послуг, який приносить валютні надходження та стимулює виробництво супутніх товарів. Експорт послуг створює додану вартість, не пов'язану зі споживанням матеріальних ресурсів, що робить цей вид діяльності енергоефективним і менш залежним від кон'юнктурних коливань.

2. Непрямий ефект

Через зв'язки між секторами торгівля послугами активізує розвиток промисловості, сільського господарства, фінансової системи. Наприклад, транспортні, логістичні, маркетингові та інформаційні сервіси забезпечують функціонування експортних операцій у всіх галузях економіки. У такий спосіб формується ланцюговий ефект вартості, коли послуги посилюють конкурентоспроможність інших секторів.

3. Індукований ефект

Отримані доходи від торгівлі послугами створюють додатковий попит на споживчі товари, інвестиції, освітні та соціальні послуги. Це спричиняє мультиплікативне зростання у національній економіці. Такий підхід відображає модель кейнсіанського мультиплікатора, де кожна одиниця експортного доходу генерує кілька одиниць сукупного продукту.

Зростання експорту послуг запускає ланцюгову реакцію позитивних змін у національній економіці. Підвищення доходів веде до зростання інвестицій та розширення попиту, що стимулює виробництво, створення нових послуг і знову збільшує ВВП – утворюючи замкнене коло економічного розвитку (рис. 1.10).

Рис. 1.10 Механізм мультиплікатора зовнішньої торгівлі послугами
Джерело: складено автором на основі [64]

4. Ефекти для інноваційного розвитку

Послуги мають високий потенціал інноваційності, адже базуються на знаннях, цифрових технологіях та креативності. Розширення торгівлі послугами сприяє:

- міжнародній передачі технологій (через ІТ- і консалтингові сервіси);
- зростанню інноваційної активності підприємств;
- підвищенню рівня освіченості та професійної мобільності населення;
- розширенню участі у міжнародних наукових проєктах.

Згідно з концепцією інклюзивного зростання, розвиток сфери послуг забезпечує рівномірніше розподілення доходів у суспільстві, оскільки створює робочі місця у секторах, що не потребують великих матеріальних ресурсів, але вимагають знань і компетенцій (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Основні макроекономічні ефекти розвитку зовнішньої торгівлі
послугами

Вид ефекту	Сутність	Очікуваний результат для економіки
Прямий	Надходження валютних коштів, зростання ВВП	Збільшення національного доходу
Непрямий	Розвиток суміжних галузей (логістика, фінанси, освіта)	Підвищення конкурентоспроможності
Індукований	Формування додаткового попиту та зайнятості	Розширення внутрішнього ринку
Інноваційний	Стимулювання наукових і технологічних розробок	Зростання продуктивності праці
Соціальний	Підвищення рівня життя, розвиток людського капіталу	Зміцнення соціальної стабільності

Джерело: складено автором на основі [72]

Узагальнюючи, можна стверджувати, що економічний ефект торгівлі послугами є багатокомпонентним: він поєднує фінансові, технологічні, соціальні та інституційні аспекти. Завдяки цьому сфера послуг стає механізмом стійкого економічного розвитку, що забезпечує країнам не лише зростання обсягів виробництва, а й підвищення якості економічної структури.

У сучасній економічній науці зовнішня торгівля послугами розглядається не лише як форма міжнародного обміну, а як комплексний механізм модернізації та стійкого розвитку держави. Завдяки нематеріальному характеру послуг, високій наукоємності та цифровій природі їх виробництва вони стають головним джерелом зростання у постіндустріальній моделі господарювання.

Розвиток експорту послуг забезпечує довгострокові конкурентні переваги, оскільки:

- послуги не підлягають швидкому моральному старінню, як матеріальні товари;
- вони ґрунтуються на знанні, досвіді та інтелектуальному потенціалі, що робить їх самовідновлюваним ресурсом;

– більшість послуг створює мережеві ефекти, коли зростання кількості користувачів підвищує цінність самої послуги (як у сфері ІКТ, освіти чи фінансів).

Зовнішня торгівля послугами забезпечує взаємозв'язок між економічним зростанням, соціальним розвитком та інноваційною модернізацією. Вона стає системним чинником реалізації концепції сталого розвитку, що поєднує ефективність, інклюзивність і екологічну збалансованість (табл. 1.8).

Таблиця 1.8

Інтеграційна роль торгівлі послугами у забезпеченні сталого розвитку
держави

Аспект розвитку	Роль зовнішньої торгівлі послугами	Очікувані результати
Економічний	Джерело валютних надходжень, підвищення ефективності	Зростання ВВП, диверсифікація економіки
Соціальний	Розвиток людського капіталу, створення нових робочих місць	Збільшення зайнятості, підвищення якості життя
Інноваційний	Передача технологій, стимулювання R&D, цифровізація	Підвищення конкурентоспроможності
Інституційний	Удосконалення регулювання, інтеграція у міжнародні норми	Підвищення довіри інвесторів і партнерів
Екологічний	Опосередковане скорочення матеріаломісткості виробництва	Формування «зеленої» економіки послуг

Джерело: складено автором на основі [72]

Зовнішня торгівля послугами є механізмом довгострокового економічного зростання, що поєднує інноваційність, соціальну інклюзивність та інституційну стабільність. Вона створює основу для переходу від сировинної до сервісно-інтелектуальної моделі розвитку держави, забезпечуючи її інтеграцію у глобальний економічний простір на основі трьох аспектів [72].

1. Економічний аспект

Послуги формують основу інноваційної економіки, де головним джерелом добробуту є інтелектуальні ресурси. Через торгівлю послугами держава підвищує продуктивність, розширює податкову базу, збільшує

валютні надходження і диверсифікує експортну структуру. Це дозволяє зменшити вразливість економіки до коливань на сировинних ринках і спрямувати розвиток у бік знаннєвої спеціалізації.

2. Соціальний аспект

Зовнішня торгівля послугами має позитивний вплив на якість людського капіталу, стимулюючи розвиток освіти, науки, охорони здоров'я, культури. Вона сприяє створенню нових професій, підвищенню кваліфікації кадрів, розширенню зайнятості у високотехнологічних секторах. Таким чином, торгівля послугами забезпечує соціальну інклюзивність – залучення населення до економічних процесів на основі знань і навичок.

3. Інноваційний аспект

Сфера послуг є каталізатором цифрової трансформації економіки. Розвиток експорту ІТ-, фінансових, консалтингових і логістичних послуг сприяє поширенню технологій, удосконаленню управлінських процесів та формуванню нових бізнес-моделей. У теоретичному контексті це відповідає концепції інноваційного зростання Р. Солоу, де саме нематеріальні активи є рушієм підвищення продуктивності.

Отже, роль зовнішньої торгівлі послугами в економічному розвитку держави полягає у забезпеченні мультиплікативного ефекту, що охоплює фінансові, соціальні, інституційні й технологічні сфери. Вона сприяє структурній модернізації економіки, зміцненню конкурентних позицій країни та підвищенню її стійкості до глобальних викликів. У результаті саме сфера послуг стає стратегічним напрямом сталого розвитку та невід'ємною складовою глобальної економічної системи.

1.3. Методичні підходи до аналізу ефективності зовнішньої торгівлі послугами країни

Методика дослідження зовнішньої торгівлі послугами ґрунтується на поєднанні системного, структурно-функціонального та економетричного

підходів, що дозволяють комплексно оцінити взаємозв'язок між розвитком сфери послуг і економічним зростанням держави.

Основою системного підходу є розгляд торгівлі послугами як єдиного цілісного процесу, у якому поєднуються економічні, соціальні, інституційні й технологічні елементи. Такий підхід забезпечує можливість відстеження внутрішніх і зовнішніх зв'язків між секторами економіки, а також визначення мультиплікативного впливу послуг на розвиток країни.

Структурно-функціональний підхід дає змогу простежити зміни у географічній, видово-галузевій і функціональній структурі експорту та імпорту послуг, визначити їхню роль у платіжному балансі, а також оцінити ефективність використання ресурсного потенціалу.

Економетричний підхід передбачає застосування кількісних методів аналізу – кореляційно-регресійного моделювання, дисперсійного аналізу, індексних розрахунків, які дозволяють виявити статистичну залежність між показниками зовнішньої торгівлі послугами та макроекономічними параметрами (ВВП, зайнятстю, інвестиціями).

Як показано на рис. 1.11, методика дослідження складається з послідовних етапів, що охоплюють теоретичне обґрунтування, структурно-динамічний аналіз, економетричне моделювання та стратегічну оцінку перспектив розвитку зовнішньої торгівлі послугами.

Рис. 1.11 Логіка дослідження зовнішньої торгівлі послугами

Джерело: розроблено автором

Серед основних принципів методики мають бути такі:

1. Комплексність – урахування економічних, соціальних і технологічних факторів розвитку сфери послуг.
2. Системність – аналіз взаємозалежностей між показниками внутрішнього та зовнішнього ринку.
3. Динамічність – оцінювання тенденцій за часовими рядами та прогнозування розвитку.
4. Порівняльність – використання міжнародних методологічних стандартів (WTO, UNCTAD, OECD).
5. Інтегрованість – зв'язок методики з подальшим аналізом конкурентоспроможності та розробленням моделі.

Розглянемо основні методологічні підходи до дослідження зовнішньої торгівлі послугами (табл. 1.9).

Таблиця 1.9

Основні методологічні підходи до дослідження зовнішньої торгівлі
послугами

Підхід	Сутність	Інструментарій	Результат
Системний	Аналіз торгівлі як інтегрованої частини економіки	узагальнення статистики, структурні схеми	комплексна характеристика ринку
Структурно-функціональний	Визначення функцій і взаємозв'язків секторів	порівняльний аналіз, індексні методи	оцінка динаміки та структури
Економетричний	Виявлення залежності між торгівлею послугами і ВВП	кореляційно-регресійне моделювання	кількісна оцінка впливу
Стратегічний	Визначення сильних і слабких сторін розвитку	SWOT-аналіз	стратегічна оцінка ефективності

Джерело: систематизовано автором

Отже, методологічна основа дослідження зовнішньої торгівлі послугами передбачає поєднання якісних і кількісних методів, що забезпечують всебічне розуміння її впливу на економічний розвиток. Подальші підрозділи деталізують конкретні інструменти аналізу – від статистичних до економетричних і стратегічних.

У процесі дослідження зовнішньої торгівлі послугами важливе значення мають кількісні методи, які забезпечують об'єктивність оцінки та дозволяють виявити закономірності розвитку. Основними групами таких методів є статистичні, індексні, структурно-динамічні та економетричні.

1. Статистичні методи

Статистичні методи застосовуються для систематизації, порівняння та узагальнення даних щодо обсягів експорту й імпорту послуг. Основними завданнями є:

– аналіз динаміки розвитку торгівлі послугами (через побудову рядів динаміки);

- оцінка середніх темпів зростання експорту, імпорту та сальдо торговельного балансу;
- виявлення тенденцій і сезонних коливань.

Для узагальнення тенденцій використовується коефіцієнт варіації, який показує стабільність розвитку, а також методи порівняльних таблиць, що дають змогу виявити зміни структури за видами послуг.

2. Індексні методи

Індексний аналіз дозволяє визначити вплив окремих факторів на зміну загальних результатів торгівлі. У дослідженні застосовуються такі індекси:

- індекс фізичного обсягу – характеризує зміну кількості експортованих чи імпортованих послуг;
- індекс вартості – показує вплив цінового чинника;
- індекс структурних зрушень – визначає, наскільки змінилася частка окремих видів послуг у загальному обсязі торгівлі.

Завдяки індексним розрахункам можна визначити, чи зростання експорту зумовлене реальною зміною обсягів чи лише ціновими коливаннями.

3. Структурно-динамічний аналіз

Цей підхід спрямований на оцінку внутрішньої побудови зовнішньої торгівлі послугами, тобто співвідношення між різними категоріями (транспорт, туризм, ІКТ, фінансові, ділові, креативні послуги тощо). Він передбачає:

- розрахунок частки кожного виду послуг у загальному обсязі експорту/імпорту;
- аналіз географічної структури (основні торговельні партнери);
- виявлення структурних зрушень шляхом порівняння питомих ваг за роками.

Результати структурно-динамічного аналізу дозволяють оцінити диверсифікацію та стійкість зовнішньоторговельних зв'язків.

4. Економетричні методи

Економетричні методи забезпечують можливість кількісного вимірювання взаємозв'язку між показниками торгівлі послугами та макроекономічним розвитком держави. Вони використовуються для:

- визначення напрямку та сили впливу окремих видів послуг на економічне зростання;
- побудови прогнозних моделей розвитку експорту послуг;
- перевірки статистичної значущості залежностей.

До основних інструментів належать коефіцієнти кореляції та детермінації, а також рівняння регресії, які описують функціональні зв'язки між змінними.

Поєднання статистичних, структурних та економетричних методів забезпечує комплексне бачення стану й тенденцій зовнішньої торгівлі послугами, що дає можливість поєднати кількісні та якісні оцінки ефективності її розвитку (табл. 1.10).

Таблиця 1.10

Інструменти кількісного аналізу зовнішньої торгівлі послугами

Метод	Мета застосування	Основні показники	Очікуваний результат
Статистичний	Виявлення тенденцій і стабільності	обсяги, темпи зростання, варіація	оцінка динаміки розвитку
Індексний	Визначення впливу факторів на зміну результатів	індекси вартості, фізичного обсягу, структурних зрушень	кількісна оцінка впливів
Структурно-динамічний	Оцінка змін у складі послуг і ринків	питома вага, структурні зміни	визначення напрямів диверсифікації
Економетричний	Виявлення функціональних залежностей	коефіцієнти кореляції, детермінації, параметри регресії	кількісне обґрунтування зв'язків

Джерело: систематизовано автором

Отже, методи кількісного аналізу створюють основу для проведення економетричних розрахунків, які розкривають закономірності впливу зовнішньої торгівлі послугами на макроекономічні показники. У наступній

частині буде розглянуто методику кореляційно-регресійного аналізу, що становить ядро емпіричної моделі дослідження.

Економетричне моделювання є ключовим етапом у кількісному дослідженні зовнішньої торгівлі послугами, оскільки воно дозволяє кількісно виміряти силу, напрямок і значущість впливу окремих видів послуг на показники економічного розвитку країни.

Вихідним припущенням є те, що зростання обсягів експорту послуг має безпосередній вплив на динаміку ВВП, оскільки послуги забезпечують високий рівень доданої вартості, стимулюють інвестиції, створюють робочі місця та посилюють інноваційну активність економіки.

Математично цей взаємозв'язок виражається у вигляді багатофакторної функції:

$$Y = f(X_1, X_2, X_3, X_4, X_5, X_6), \quad (1.1)$$

де

Y – результативна змінна (ВВП України у поточних цінах, млрд дол. США);

X_1 – X_6 – факторні показники, що відображають експорт за основними видами послуг:

X_1 – транспортні послуги,

X_2 – подорожі (туризм),

X_3 – фінансові послуги,

X_4 – інформаційно-комунікаційні послуги (ІКТ),

X_5 – будівельні послуги,

X_6 – інші ділові послуги.

Для усунення впливу різних масштабів вимірювання та забезпечення можливості інтерпретації коефіцієнтів як еластичностей застосовується подвійне логарифмування, унаслідок чого модель набуває вигляду:

$$\ln Y = \beta_0 + \beta_1 \ln X_1 + \beta_2 \ln X_2 + \beta_3 \ln X_3 + \beta_4 \ln X_4 + \beta_5 \ln X_5 + \beta_6 \ln X_6 + \varepsilon, \quad (1.2)$$

де β_i – параметри регресії, що показують, на скільки відсотків зміниться ВВП у разі збільшення певного виду послуг на 1 %;

ε – випадкова складова моделі, що враховує вплив неформалізованих факторів (політика, війна, глобальні кризи).

Послідовність етапів побудови моделі подано на рис. 1.12.

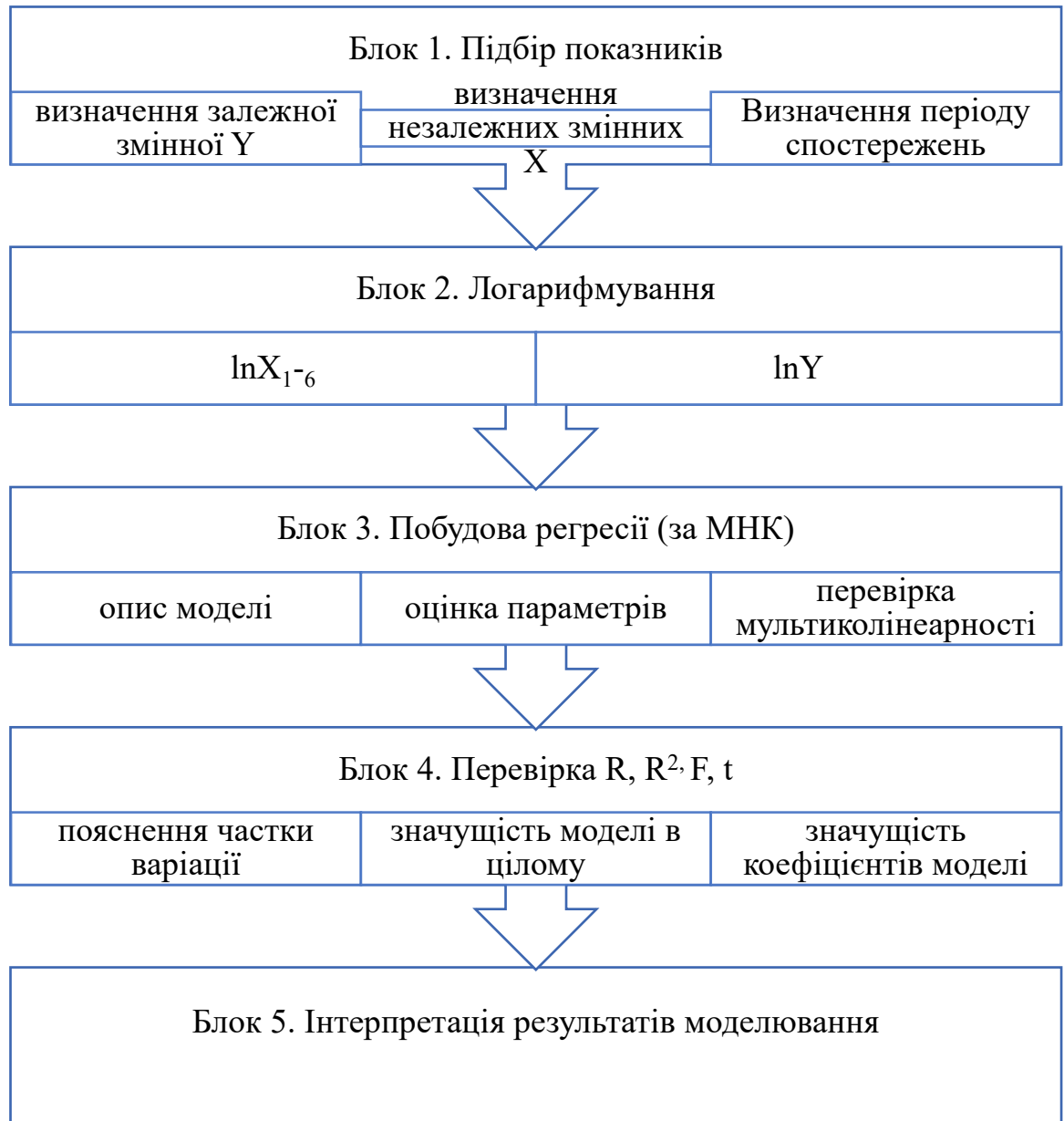

Рис. 1.12 Етапи економетричного моделювання впливу торгівлі послугами на ВВП

Джерело: розроблено автором

Економетричний аналіз включає етапи вибору факторів, побудови рівняння регресії, перевірки статистичної значущості моделі та економічного

тлумачення отриманих результатів. Для оцінки моделі використаємо такі показники:

1. Коефіцієнт кореляції (R) – характеризує ступінь лінійного зв'язку між ВВП та експортом послуг.
2. Коефіцієнт детермінації (R^2) – показує частку варіації ВВП, пояснену зміною факторів торгівлі послугами.
3. t -критерій Стюдента – визначає значущість окремих коефіцієнтів моделі.
4. F -критерій Фішера – підтверджує достовірність моделі загалом.
5. Durbin–Watson (DW) – перевіряє відсутність автокореляції залишків.

У таблиці 1.11 розглянемо наші гіпотези моделювання.

Таблиця 1.11

Показники та інтерпретація параметрів економетричної моделі

Показник	Позначення	Знак β	Інтерпретація	Економічний зміст
Транспортні послуги	TS	–	Негативний вплив через залежність від світової кон'юнктури	зниження ВВП при скороченні доходів від транзиту
Туристичні послуги	TKS	–	Залежність від безпеки й мобільності населення	скорочення туристичного потоку зменшує валютні надходження
Комунікаційні послуги	CS	+	Стимулюють цифрову трансформацію	зростання продуктивності завдяки ІКТ
Будівельні послуги	BS	–	Висока циклічність та імпортозалежність	у періоди криз скорочують темпи росту
Інші ділові послуги	IS	+	Підвищують інноваційну активність	розширення експортного потенціалу

Джерело: складено автором

Коефіцієнт еластичності β , що використовується в моделі, показує, на скільки відсотків змінюється рівень ВВП країни при зміні експорту послуг на 1 %. Його обчислення базується на результатах множинної регресії, але для міжкраїнових порівнянь може бути розраховане спрощеною формулою:

$$\beta = \frac{\Delta Y / Y}{\Delta X / X} \quad (1.3)$$

Де Y – ВВП країни у поточних цінах;

X – обсяг експорту послуг;

$\Delta Y / Y$ – темп зростання ВВП;

$\Delta X / X$ – темп зростання експорту послуг.

Для багаторічних періодів (наприклад, 2014–2024 рр.) застосовується середньорічна еластичність, що обчислюється за логарифмічною формою:

$$\beta = \frac{\ln(Y_t) - \ln(Y_{t-1})}{\ln(X_t) - \ln(X_{t-1})} \quad (1.4)$$

або, у випадку середньої еластичності за десятиріччя:

$$\beta = \frac{\ln(Y_{2024}) - \ln(Y_{2014})}{\ln(X_{2024}) - \ln(X_{2014})} \quad (1.5)$$

Цей підхід дозволяє нейтралізувати вплив різних масштабів показників і порівняти відносну чутливість економіки різних країн до змін у сфері торгівлі послугами. Отримані значення β відображають структурну віддачу сервісного сектору – тобто, наскільки ефективно країна трансформує зростання експорту послуг у приріст національного доходу.

Отже, методика кореляційно-регресійного аналізу забезпечує кількісну оцінку впливу зовнішньої торгівлі послугами на макроекономічні результати держави.

SWOT-аналіз є важливою складовою методики дослідження зовнішньої торгівлі послугами, оскільки він дає змогу поєднати кількісні результати економетричного аналізу з якісною оцінкою стратегічних факторів розвитку. Цей метод використовується для визначення сильних і слабких сторін

національної економіки у сфері торгівлі послугами, а також для виявлення можливостей та загроз, які формуються під впливом глобальних тенденцій.

Метою SWOT-аналізу є формування системного бачення стратегічного потенціалу країни у сфері торгівлі послугами, виявлення внутрішніх резервів зростання та зовнішніх викликів. Цей інструмент забезпечує інтеграцію теоретичних, статистичних та економетричних результатів дослідження й дозволяє сформулювати напрями державної політики для підвищення конкурентоспроможності послуг на світовому ринку.

Методика SWOT-аналізу базується на принципах:

- комплексності – урахування економічних, соціальних, технологічних, інституційних і зовнішньополітичних факторів;
- системності – взаємозв'язок внутрішніх і зовнішніх параметрів розвитку;
- порівняльності – зіставлення позицій України з провідними країнами-експортерами послуг;
- практичної орієнтованості – спрямованість на формування рекомендацій для подальшої політики у сфері послуг.

Процес проведення SWOT-аналізу складається з кількох взаємопов'язаних етапів:

1. Визначення мети аналізу – чітке окреслення об'єкта (зовнішня торгівля послугами України) та часових меж дослідження.
2. Збір і систематизація даних – використання результатів статистичного, структурного та економетричного аналізу для виявлення ключових факторів.
3. Ідентифікація внутрішніх факторів – виокремлення сильних (S) та слабких (W) сторін, що залежать від внутрішньої економічної політики, ресурсного потенціалу, рівня розвитку ІТ, людського капіталу, інституційної ефективності.

4. Аналіз зовнішнього середовища – визначення можливостей (О) і загроз (Т), що формуються під впливом світових тенденцій, глобалізації, інтеграційних процесів, цифровізації та геополітичних ризиків.
5. Формування матриці SWOT – систематизація факторів за чотирма групами з подальшим узгодженням між ними.
6. Визначення стратегічних напрямів – розробка узагальнених стратегічних орієнтирів (наприклад, SO-, ST-, WO-, WT-стратегії), які будуть використані у практичному розділі (3.2).

Фактори класифікуються за п'ятьма блоками:

1. Економічні (структура експорту, інвестиційна привабливість, валютна стабільність);
2. Технологічні (рівень цифровізації, інноваційна активність);
3. Соціальні (освітній рівень, професійна мобільність кадрів);
4. Інституційні (регуляторна база, податкове середовище, доступ до фінансування);
5. Зовнішньоекономічні (участь у міжнародних угодах, інтеграційні процеси, ризики глобальної кон'юнктури).

Таким чином, SWOT-аналіз виступає логічним завершенням методичного розділу й основою для стратегічних висновків аналітичної частини. Він забезпечує цілісність дослідження – від статистичної діагностики до стратегічного обґрунтування напрямів розвитку зовнішньої торгівлі послугами.

Таким чином, методика дослідження зовнішньої торгівлі послугами поєднує теоретичні, статистичні, економетричні та стратегічні підходи, що дозволяють комплексно оцінити роль цієї сфери в економічному розвитку України. Вона поєднує кількісні та якісні методи, що забезпечує можливість не лише оцінити поточний стан ринку, а й визначити напрями підвищення його конкурентоспроможності в умовах глобалізації.

Висновки до першого розділу

1) Зовнішня торгівля послугами виступає ключовим елементом глобальної економіки, що забезпечує інтеграцію національних господарств у міжнародні ринки знань, технологій і людського капіталу. Її розвиток сприяє підвищенню ефективності використання ресурсів та диверсифікації економічної діяльності держав.

2) Формування світового ринку послуг зумовлене поєднанням технологічних інновацій, лібералізації торгівлі, цифровізації та глобалізації виробничих процесів, що створюють нові можливості для участі країн у міжнародних ланцюгах створення вартості.

3) Міжнародна торгівля послугами є важливим каталізатором економічного зростання, оскільки сприяє підвищенню продуктивності, розвитку інновацій та ефективнішому розподілу факторів виробництва між країнами. Особливо значним є вплив на розвиток ІКТ, фінансових і ділових послуг.

4) Вплив зовнішньої торгівлі послугами на економічне зростання проявляється через розширення експортного потенціалу, залучення інвестицій, стимулювання людського капіталу та формування конкурентних переваг у сферах із високою доданою вартістю.

5) Методика дослідження передбачає комплексне використання якісних і кількісних методів, зокрема структурного аналізу, статистичного оцінювання, SWOT-аналізу та економетричного моделювання, що дозволяє виявити взаємозв'язки між зовнішньою торгівлею послугами та макроекономічними показниками розвитку.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

2.1. Динаміка, структура та географія експорту й імпорту послуг України

Упродовж останнього десятиліття зовнішня торгівля послугами стала одним із найбільш динамічних сегментів української економіки. Попри військові ризики, пандемію COVID-19 та структурні зміни в глобальній економіці, сектор послуг продемонстрував високу стійкість і здатність до зростання. Його роль як чинника стабілізації платіжного балансу суттєво зросла, що відображає поступовий перехід України від сировинної моделі до знаннєвої економіки.

Загальносвітові тенденції також свідчать про посилення значення послуг у міжнародній торгівлі. За даними Світової організації торгівлі, частка послуг у світовому експорті за десятиріччя зросла з 21,3 % до 25,8 %, а їхній обсяг перевищив 7,5 трлн дол. США. Найвищі темпи приросту демонструють інформаційно-комунікаційні, фінансові та професійно-ділові послуги, які разом формують понад половину приросту глобального обсягу експорту [81].

Україна вписується у ці світові тренди, проте її розвиток має специфічні особливості (табл. 2.1). Після 2014 р. почалася переорієнтація зовнішньоторговельних потоків на країни ЄС та США, що супроводжувалося цифровізацією бізнесу та стрімким зростанням ІТ-послуг. Уже у 2018 р. обсяг експорту послуг перевищив довоєнний рівень 2013 р., а з 2020 р. сектор послуг фактично став основним джерелом валютних надходжень для держави [83].

Упродовж 2014–2024 рр. зовнішня торгівля послугами України пройшла кілька послідовних етапів трансформації, що відображають зміни макроекономічної, технологічної та геополітичної ситуації. Цей період охоплює наслідки глобальної фінансової турбулентності, пандемії COVID-19,

російської агресії проти України та структурної перебудови світового ринку послуг.

Таблиця 2.1

Динаміка зовнішньої торгівлі послугами України, ЄС та світу
у 2014-2024 рр.

Рік	Україна – експорт, млрд дол.	Темп приросту, %	ЄС – експорт, млрд дол.	Темп приросту, %	Світ – експорт, трлн дол.	Темп приросту, %	Частка України у світовому експорті, %
2014	5,7	–	2 410	–	4,9	–	0,12
2016	7,8	+36,8	2 640	+9,5	5,2	+6,1	0,15
2018	11,3	+20,2	2 990	+7,3	5,7	+4,8	0,20
2020	13,4	+8,8	2 760	–7,7	5,1	–10,2	0,26
2022	15,5	+15,7	3 180	+15,2	6,2	+9,5	0,25
2023	16,4	+5,8	3 420	+7,5	6,8	+9,7	0,24
2024	17,6	+7,3	3 550	+3,8	7,5	+6,4	0,23

Джерело: складено автором за матеріалами [80].

Як видно з таблиці 2.1, упродовж аналізованого періоду експорт послуг України зріс утричі – з 5,7 до 17,6 млрд дол. США, що відповідає середньорічному приросту близько 11 %. Для порівняння, темпи приросту ЄС у цей період становили в середньому 5,7 %, а світові – 4,6 %. Таким чином, український сектор послуг зростає швидше за середньосвітові тенденції, що пояснюється поєднанням кількох факторів: високою часткою ІТ-аутсорсингу, гнучкою зайнятістю, орієнтацією на цифрові ринки та порівняно низькою собівартістю послуг.

На рис. 2.1 відображено порівняльну динаміку експорту послуг. У періоди глобальної нестабільності (2020 р.) темпи падіння у світі були суттєвішими, ніж в Україні, що свідчить про високу адаптивність українського сервісного сектору. Натомість після 2022 р. світовий ринок відновлювався швидше, проте Україна зберегла темпи зростання завдяки ІКТ-експорту та фінансовим послугам.

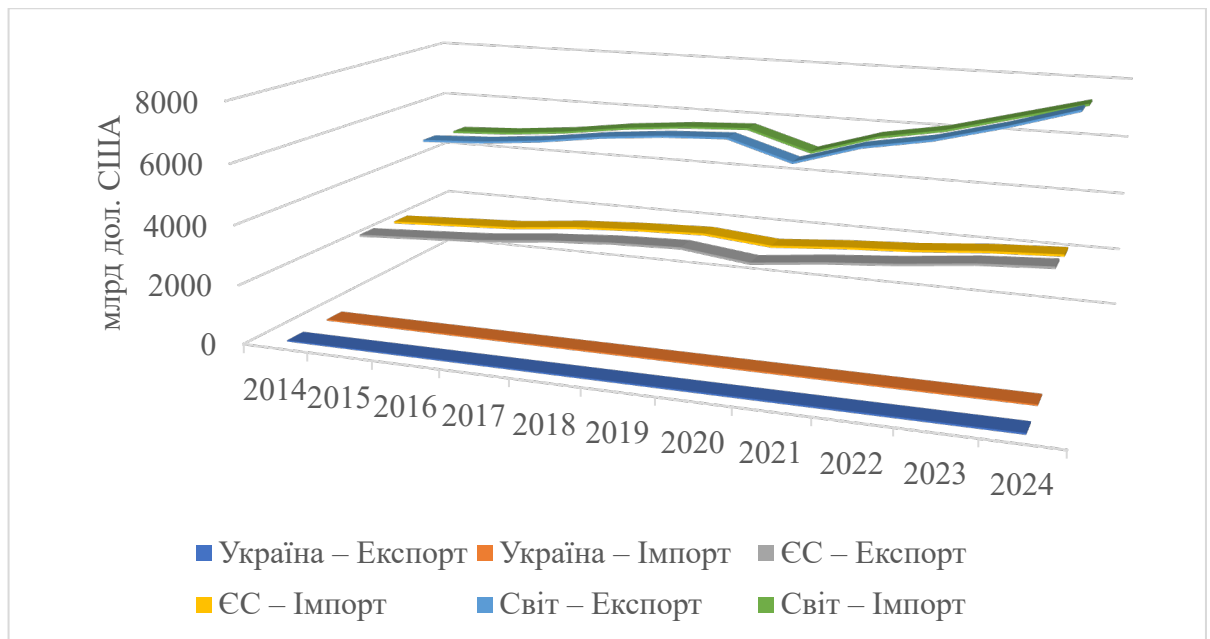

Рис. 2.1 Динаміка експорту послуг України, ЄС і світу у 2014–2024 рр.

Джерело: складено автором за матеріалами [80].

Загалом, у 2024 р. Україна входить до першої сороківки експортерів послуг у світі (36-е місце за рейтингом COT), з часткою близько 0,23 % у глобальному експорті. Хоча ця частка незначна, динаміка свідчить про поступове зміцнення позицій України у глобальних ланцюгах створення вартості та формування іміджу постачальника інтелектуальних сервісів.

Динаміка зовнішньої торгівлі послугами України у 2014–2024 рр. має хвилеподібний характер і чітко відображає реакцію економіки на політичні та структурні зміни. Аналіз показує три виразні етапи розвитку: період спаду (2014–2015 рр.), стабілізації (2016–2019 рр.) та зростання (2020–2024 рр.).

Перший етап (2014–2015 рр.) характеризувався різким скороченням обсягів експорту через втрату традиційних ринків СНД і падіння транспортних послуг. На цьому етапі негативне сальдо послуг поглиблювало загальний дефіцит поточного рахунку, а частка експорту послуг у ВВП скоротилася до 4 %.

Другий етап (2016–2019 рр.) став періодом відновлення, коли почалося активне нарощування експорту інформаційно-комунікаційних і ділових послуг. Зокрема, у 2016–2018 рр. середньорічний приріст експорту

перевищував 20 %, що забезпечило перевищення рівня 2013 р. уже у 2018 р. Водночас імпорт послуг зростає повільніше, що дозволило досягти позитивного сальдо.

Третій етап (2020–2024 рр.) відзначається стабільним зростанням, незважаючи на пандемію COVID-19 та повномасштабну війну. Завдяки цифровому сектору, який став головним джерелом валютних надходжень, Україна зберегла високу динаміку експорту навіть у періоди економічної нестабільності.

Таблиця 2.2

Темпи приросту експорту та імпорту послуг України у 2014–2024 рр.

Рік	Експорт послуг, млрд дол.	Темп приросту експорту, %	Імпорт послуг, млрд дол.	Темп приросту імпорту, %	Сальдо, млрд дол.	Зміна сальдо, млрд дол.
2014	5,7	–	7,2	–	–1,5	–
2015	6,0	+5,3	7,5	+4,2	–1,5	0,0
2016	7,8	+30,0	8,4	+12,0	–0,6	+0,9
2017	9,8	+25,6	8,8	+4,8	+1,0	+1,6
2018	11,3	+15,3	9,5	+8,0	+1,8	+0,8
2019	12,4	+9,7	10,0	+5,3	+2,4	+0,6
2020	13,4	+8,1	10,5	+5,0	+2,9	+0,5
2021	14,8	+10,4	10,1	–3,8	+4,7	+1,8
2022	15,5	+4,7	9,8	–3,0	+5,7	+1,0
2023	16,4	+5,8	9,9	+1,0	+6,5	+0,8
2024	17,6	+7,3	10,2	+3,0	+7,4	+0,9

Джерело: складено автором за матеріалами [83].

Як свідчать дані таблиці 2.2, експорт послуг України зростає більш стабільно, ніж імпорт. Середній річний темп приросту експорту у 2016–2024 рр. становив 12,8 %, тоді як імпорту – лише 4,8 %. Це забезпечило стале зростання позитивного сальдо, яке з 2017 р. стало системним і у 2024 р. перевищило +7 млрд дол. США.

На рис. 2.2 чітко видно, що темпи приросту експорту переважали імпорتنі впродовж усього періоду, за винятком кризового 2015 р. Найвищі темпи спостерігалися у 2016–2018 рр., коли експорт зростає більш ніж на 20 %

щорічно, що збіглося з активною цифровізацією економіки та залученням України до ринку аутсорсингових ІТ-послуг.

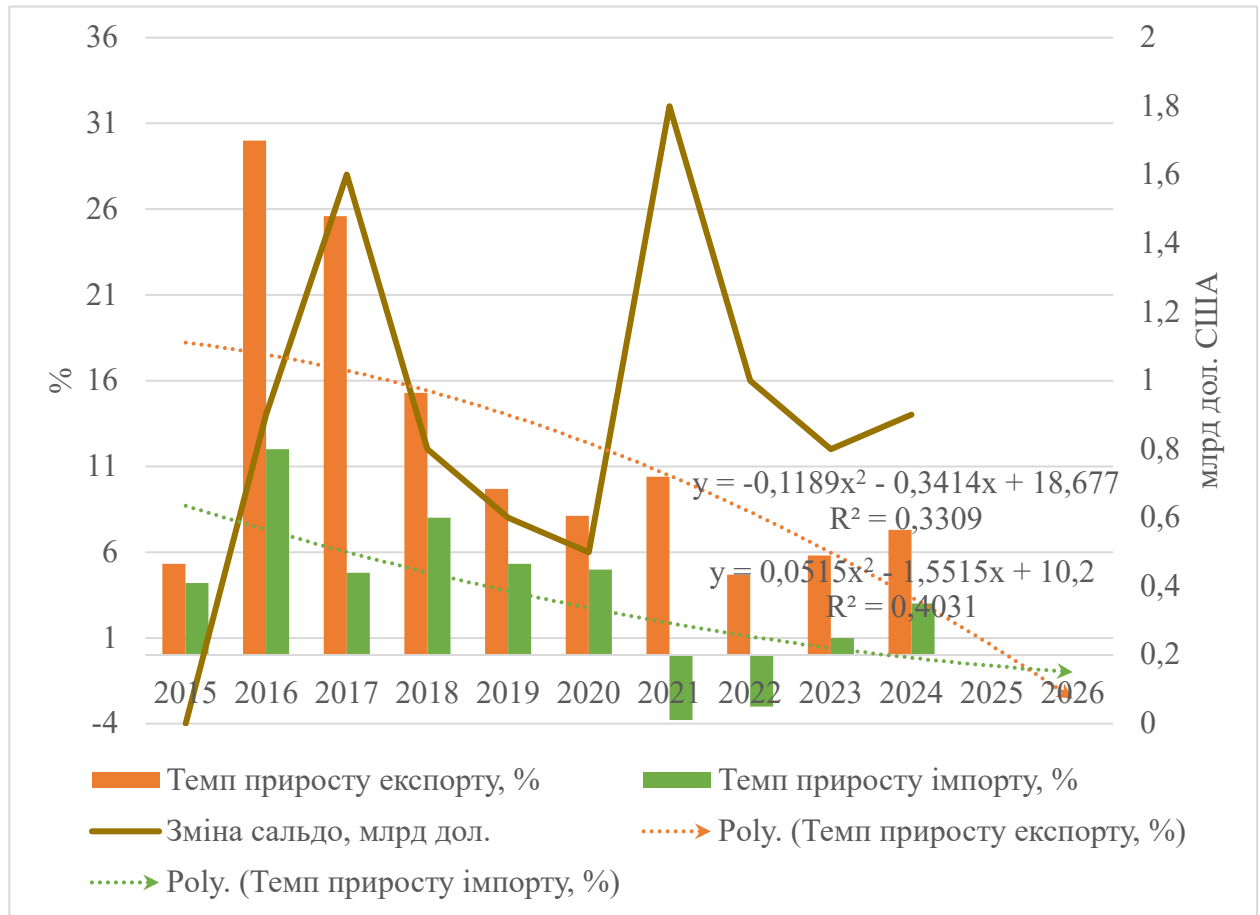

Рис. 2.2 Темпи приросту експорту та імпорту послуг України у 2014–2024 рр.

Джерело: складено автором за матеріалами [83]

Після 2020 р. динаміка сповільнилася, однак зберегла позитивний характер, що підтверджує високу еластичність сектору послуг до зовнішніх шоків. На відміну від товарного експорту, який різко скорочувався у воєнний період, експорт послуг залишався стійким джерелом валютних надходжень, демонструючи середньорічне зростання на рівні 7–8 %.

Загалом, аналіз темпів приросту засвідчує, що зовнішня торгівля послугами стала для України «якорем економічної стабільності», який компенсує втрати у промисловому секторі. Вона не лише забезпечує позитивне сальдо, а й стимулює структурні перетворення у напрямі цифрової, інноваційної та інтелектуальної економіки.

Порівняльний аналіз розвитку зовнішньої торгівлі послугами дозволяє оцінити, наскільки ефективно Україна інтегрується у європейський та світовий ринки сервісів. Упродовж 2014–2024 рр. український сектор послуг розвивався швидше, ніж середній показник по ЄС, хоча його масштаби залишалися значно меншими. Це свідчить про наздоганяючий характер розвитку, коли структурна трансформація відбувається в умовах обмежених ресурсів, але за рахунок високої гнучкості ринку праці та швидкої цифровізації.

Європейський Союз у цей період зберіг лідерство у глобальному експорті послуг, формуючи понад 45 % світового обсягу. Найбільшими експортерами є Велика Британія, Німеччина, Франція, Ірландія та Нідерланди, частка яких разом перевищує 70 % сукупного експорту ЄС. Водночас темпи приросту українського експорту у 2016–2024 рр. перевищували середньоєвропейські у 2–2,5 рази, що свідчить про поступове скорочення розриву в динаміці розвитку.

Як свідчать дані таблиці 2.3, у 2016–2020 рр. спостерігалось суттєве випередження темпів зростання України порівняно з ЄС – на 13–27 відсоткових пунктів. Після 2021 р. різниця почала зменшуватися, оскільки європейський ринок послуг відновився після пандемії швидше завдяки зростанню попиту на транспортні та туристичні послуги.

Таблиця 2.3

Порівняння темпів приросту експорту послуг України та країн ЄС у
2014–2024 рр.

Рік	Україна – експорт, млрд дол.	Приріст, %	ЄС – експорт, млрд дол.	Приріст, %	Відхилення темпів (Україна–ЄС), в.п.
2014	5,7	–	2 410	–	–
2016	7,8	+36,8	2 640	+9,5	+27,3
2018	11,3	+20,2	2 990	+7,3	+12,9
2020	13,4	+8,8	2 760	–7,7	+16,5
2022	15,5	+15,7	3 180	+15,2	+0,5
2023	16,4	+5,8	3 420	+7,5	–1,7
2024	17,6	+7,3	3 550	+3,8	+3,5

Джерело: складено автором за матеріалами [81]

Отже, Україна зберегла стійку позитивну динаміку, зумовлену експансією ІТ-послуг і фінансових сервісів, попит на які підвищився в умовах війни.

На рис. 2.3 показано, що криві динаміки мають схожу траєкторію, але амплітуда коливань в Україні значно більша. Це свідчить про високу чутливість українського сектору послуг до зовнішніх факторів: у періоди сприятливої кон'юнктури він зростає швидше, ніж середньоевропейський ринок, але у кризові роки демонструє глибші спади.

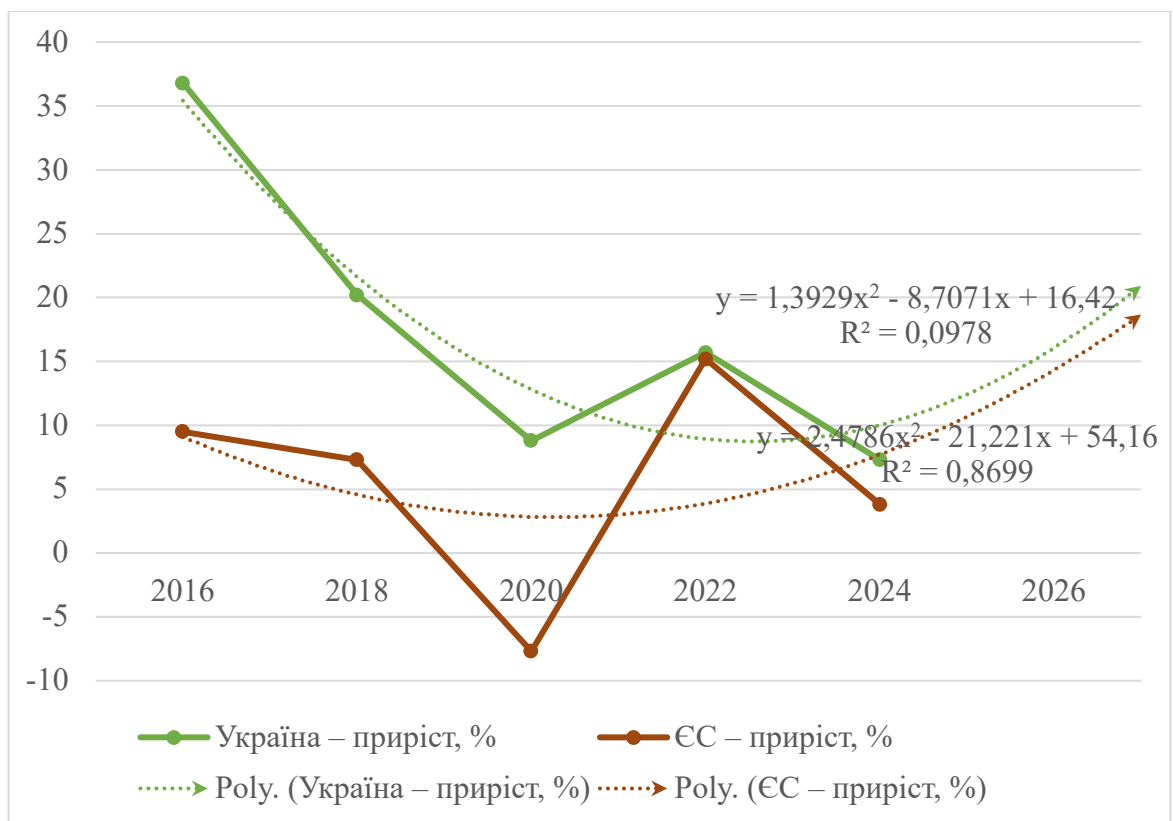

Рис. 2.3 Темпи приросту експорту в Україні та ЄС у 2014–2024 рр.

Джерело: складено автором за матеріалами [81]

Після 2020 р. тренд набув більш стабільного характеру – коливання скоротилися, а відставання від ЄС за темпами розвитку практично зникло. Таким чином, Україна поступово інтегрується у європейський сервісний простір, зберігаючи потенціал для випереджаючого зростання за рахунок інноваційних галузей.

Імпорт послуг є важливою складовою зовнішньоекономічної діяльності, оскільки забезпечує доступ до технологій, капіталу, транспортної інфраструктури та фінансових ресурсів, необхідних для розвитку внутрішнього ринку. Упродовж 2014–2024 рр. динаміка імпорту послуг України зазнала істотних коливань, зумовлених як внутрішніми реформами, так і глобальними шоками.

Після 2014 р. спостерігалось різке скорочення імпорту, насамперед через зниження попиту на транспортні та будівельні послуги, а також через загальне падіння інвестиційної активності (табл. 2.4). Лише після 2016 р. почалося поступове відновлення, зумовлене активізацією міжнародного бізнесу, участю у спільних проєктах з ЄС та залученням іноземних логістичних і консалтингових компаній.

Таблиця 2.4

Імпорт послуг України за основними видами у 2014–2024 рр., млн дол. США

Рік	Транспортні послуги	Подорожі	Фінансові послуги	ІКТ-послуги	Ділові та професійні послуги	Інші	Разом
2014	3 540	1 120	410	370	920	860	7 220
2016	3 780	1 240	430	410	1 010	1 540	8 410
2018	3 950	1 490	470	480	1 380	1 730	9 500
2020	3 640	830	560	640	2 010	820	8 500
2022	2 900	490	610	770	3 300	720	8 790
2023	2 860	540	630	790	3 420	710	8 950
2024	2 920	620	660	830	3 550	650	9 230

Джерело: складено автором за матеріалами [83]

Із таблиці 2.4 видно, що у структурі імпорту послуг України домінують ділові та професійні послуги, частка яких зросла з 12,7 % у 2014 р. до понад 38 % у 2024 р. Це пояснюється збільшенням попиту на консалтинг, інжиніринг, юридичний супровід, IT-аутсорсинг і маркетингові рішення. Поступово зростала й частка ІКТ-послуг, тоді як транспортні та туристичні послуги зменшилися майже удвічі через геополітичні обмеження й скорочення пасажиропотоку.

Показово, що у кризові періоди (2020–2022 рр.) імпорту скорочувався значно менше, ніж товарний, що свідчить про стійкий попит на інтелектуальні та фінансові сервіси навіть у воєнних умовах. Це зумовлено тим, що значна частина таких послуг імпортується дистанційно або в рамках корпоративних мереж, без фізичного переміщення ресурсів.

На рис. 2.4 відображено зміну структури імпорту. Найбільш помітним є різке зростання ділових і ІКТ-послуг після 2019 р., що свідчить про цифрову трансформацію українського бізнесу та зростання залежності від іноземних технологій і експертних рішень. Водночас скорочення туристичного імпорту свідчить про зниження витрат домогосподарств на виїзний туризм, що частково компенсує валютні ризики.

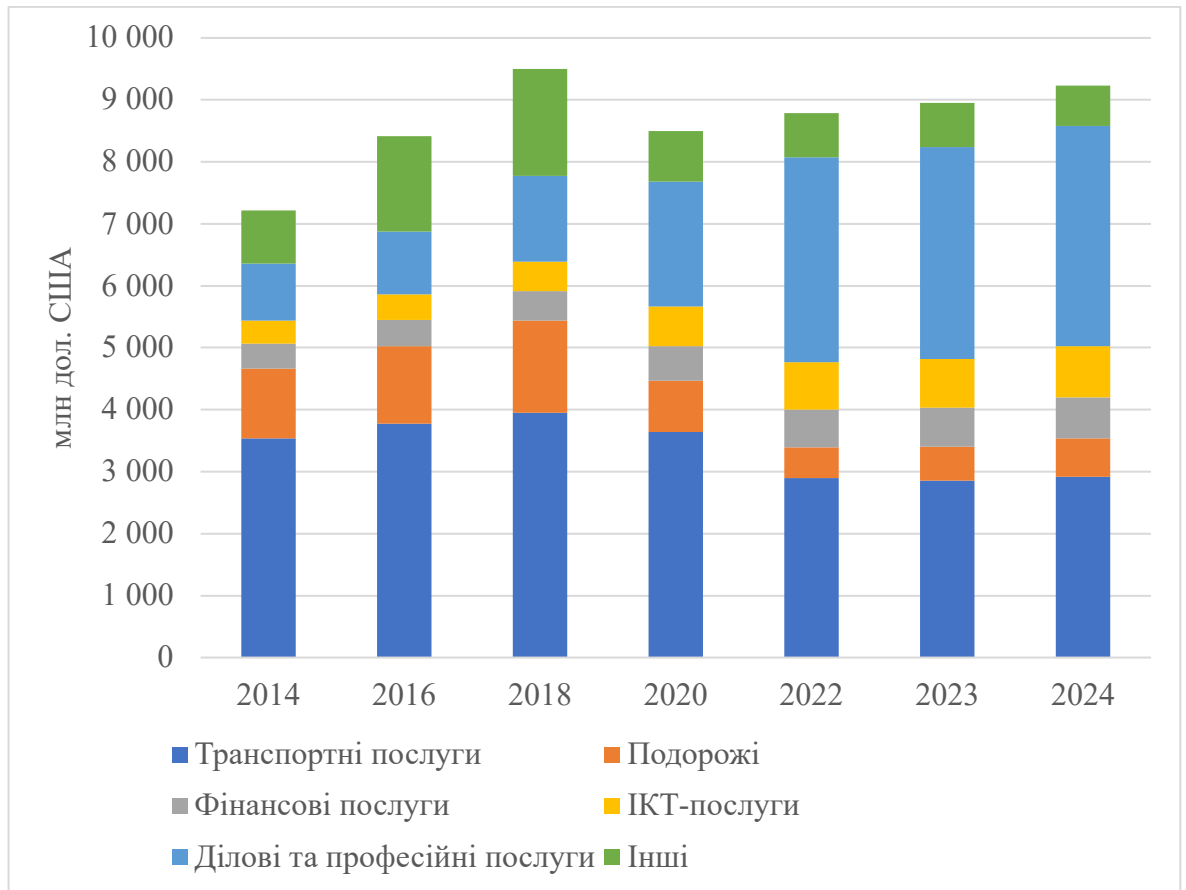

Рис. 2.4 Динаміка імпорту послуг України за основними видами у 2014–2024 рр.

Джерело: складено автором за матеріалами [83]

Таким чином, імпорт послуг поступово набуває інвестиційного характеру: його структура дедалі менше пов'язана з кінцевим споживанням і дедалі більше – з підвищенням продуктивності, інноваційністю та цифровими можливостями підприємств.

Системний аналіз показує, що протягом 2014–2024 рр. зовнішня торгівля послугами України набула рис структурно сталого зростання. Після початкового скорочення у 2014–2015 рр. експорт почав швидко відновлюватися, випереджаючи імпорт і формуючи позитивне сальдо. Ця тенденція особливо посилилася після 2020 р., коли на тлі воєнних і економічних викликів саме сектор послуг став основним стабілізатором платіжного балансу.

Україна демонструє ознаки поступового переходу від екстенсивної до інтенсивної моделі розвитку експорту, що базується не на збільшенні обсягів традиційних послуг, а на підвищенні їхньої доданої вартості. Зростання ІКТ-, фінансових і консалтингових сервісів супроводжується скороченням транспортної залежності та зменшенням частки низькотехнологічних послуг у структурі торгівлі.

На рис. 2.5 показано чітку тенденцію до поліпшення сальдо зовнішньої торгівлі послугами. Якщо у 2014 р. спостерігався дефіцит у розмірі 1,5 млрд дол. США, то вже у 2018 р. він був повністю ліквідований, а у 2024 р. профіцит перевищив 7 млрд дол. США. Така позитивна динаміка свідчить про структурне зміцнення сервісного сектору та зростання його ролі у забезпеченні фінансової стабільності держави.

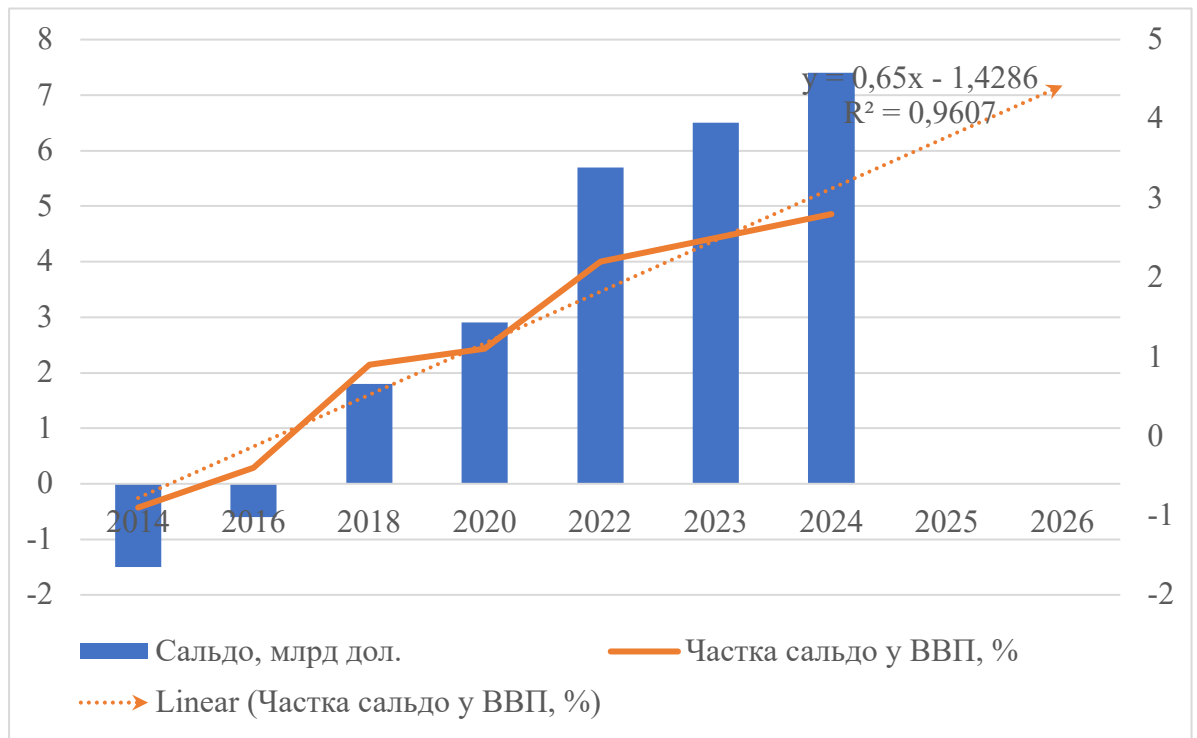

Рис. 2.5. Динаміка сальдо зовнішньої торгівлі послугами України та його частки у ВВП України у 2014–2024 рр.

Джерело: складено автором за матеріалами [83]

Порівняння з глобальними тенденціями підтверджує, що Україна рухається у руслі світових процесів сервісизації економіки. За даними WTO (2024), середньорічне зростання експорту послуг у світі становить близько 4,5 %, тоді як в Україні – понад 10 %. Це дозволяє стверджувати, що український сектор послуг розвивається динамічніше, ніж середньосвітовий, і формує основу для інтеграції у нові ринки з високою доданою вартістю.

Загалом, у 2014–2024 рр. зовнішня торгівля послугами України пройшла шлях від кризи до стійкого зростання. Її головними характеристиками стали:

- висока адаптивність до зовнішніх шоків;
- переорієнтація на ЄС і цифрові ринки;
- збільшення ролі інтелектуальних і фінансових сервісів у формуванні валютних надходжень;
- формування позитивного сальдо, яке стабілізує платіжний баланс і підтримує економічне зростання.

Таким чином, динаміка зовнішньої торгівлі послугами свідчить про поступову трансформацію України у країну-експортера знань і технологій, де сервісний сектор стає не лише джерелом валютних надходжень, а й рушієм модернізації всієї економічної системи.

2.2. Структура та географія зовнішньої торгівлі послугами України

Зовнішня торгівля послугами України у 2024 р. зберегла тенденцію до розширення знаннєсємних сегментів, передусім інформаційно-комунікаційних, фінансових та інших ділових послуг, які сьогодні формують основу конкурентоспроможності країни на глобальному ринку. Після 2022 р. спостерігається перехід до нової структури сервісного обміну, де ІКТ-послуги, попри війну, забезпечують понад 45 % експорту та близько 18 % імпорту.

У 2024 р. домінуючими в експорті залишаються ІКТ-послуги (46,0 %) та транспортні послуги (18,0 %), що разом формують понад дві третини всіх надходжень від експорту. Частка фінансових і ділових послуг зросла до понад 20 %, що свідчить про поглиблення цифровізації економіки (рис. 2.6).

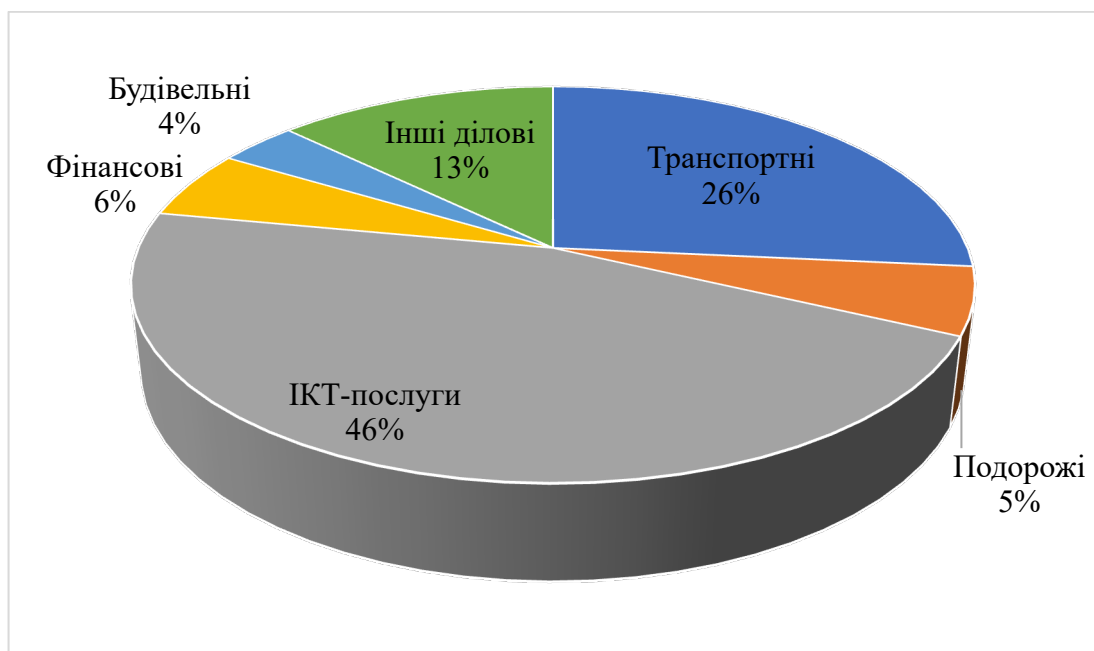

Рис. 2.6 Структура експорту послуг України у 2024 р., %

Джерело: складено автором за матеріалами [83]

Структура імпорту послуг є більш диверсифікованою: найбільшу частку становлять інші ділові послуги (40,0 %), а також транспортні (27,0 %) та ІКТ-послуги (18,2 %). Така структура демонструє зростання попиту на управлінські, консалтингові та технічні сервіси з країн ЄС і США.

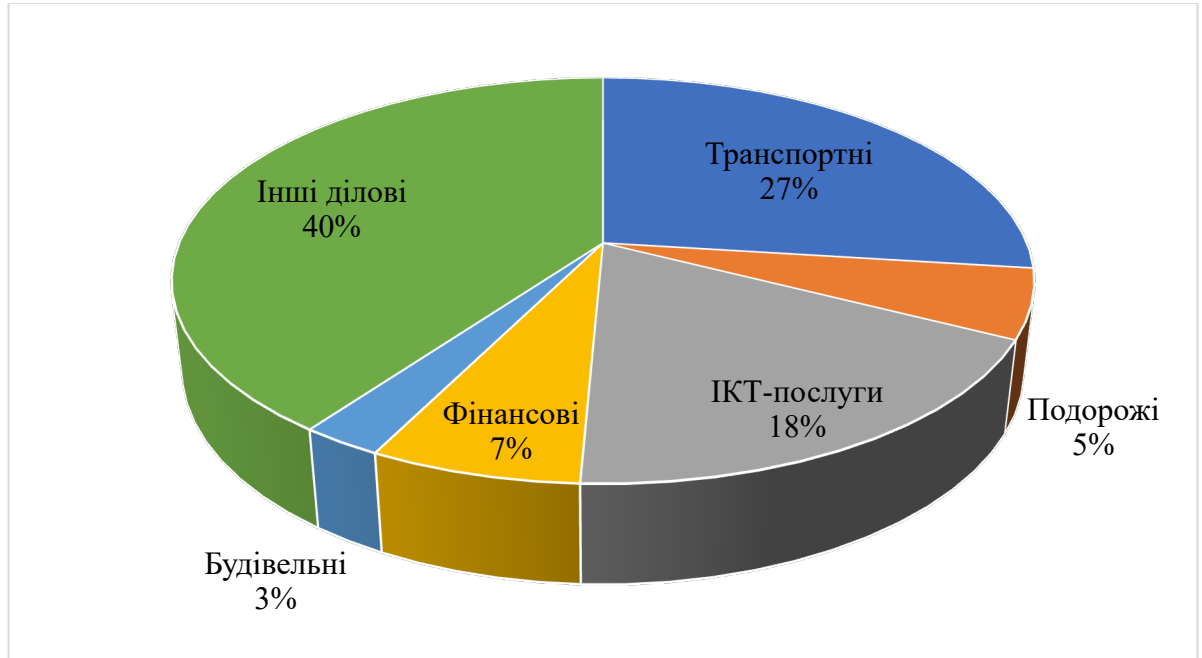

Рис. 2.7 Структура імпорту послуг України у 2024 р., %

Джерело: складено автором за матеріалами [83]

Експорт послуг орієнтований на високотехнологічні сегменти – ІКТ, фінанси, консалтинг. Їхня частка сумарно перевищує 60 %, що свідчить про зміцнення позицій України у світовій цифровій економіці. Імпорт послуг відображає інтеграційний процес із ЄС – домінування ділових і транспортних послуг свідчить про включення України у міжнародні виробничо-логістичні ланцюги. Порівняння експорту й імпорту свідчить про асиметрію структури: Україна переважно експортує знаннєвмісні послуги, натомість імпортує інфраструктурно-логістичні та управлінські сервіси.

Отже, у 2024 р. Україна демонструє чіткий профіль країни-експортера інтелектуальних і цифрових послуг, тоді як імпорт зорієнтований на обслуговування матеріального виробництва. Така структура свідчить про

стійкість сервісного сектору навіть в умовах війни, підтверджуючи його стратегічну роль у формуванні ВВП та зовнішньоторговельного балансу.

Протягом останнього десятиліття структура географічних напрямів експорту послуг України зазнала суттєвої трансформації. Головна тенденція полягає у переорієнтації з ринків СНД на країни Європейського Союзу та Північної Америки, що стало наслідком політичних, безпекових та інтеграційних зрушень після 2014 р.

Якщо у 2013 р. понад третина експорту послуг України припадала на Росію та інші країни СНД, то у 2024 р. їхня сукупна частка не перевищує 6–7 %, тоді як частка ЄС зросла до 70 %, а США та Канада разом – до 15 %. Решта припадає на країни Азії, зокрема Індію, Ізраїль, Південну Корею та Сінгапур, які активно замовляють ІТ-послуги українських компаній (рис. 2.8).

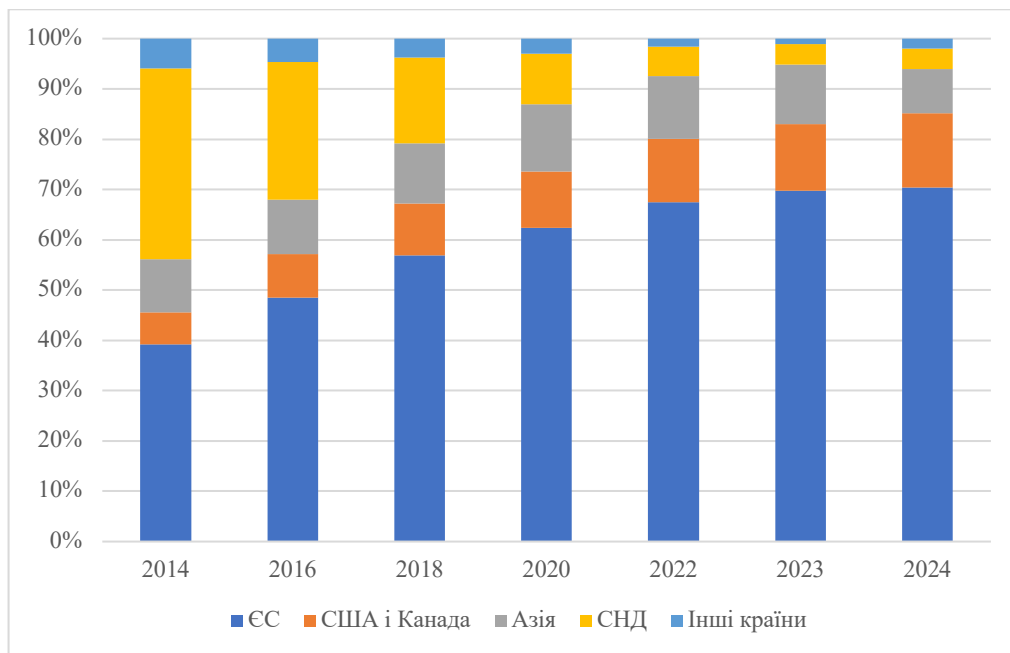

Рис. 2.8. Географічна структура експорту послуг України у 2024 р., %

Джерело: складено автором за матеріалами [83]

Як видно з рис. 2.8, найбільшу частку в експорті послуг України становлять країни ЄС (понад 70 %), з яких провідні позиції займають Німеччина, Польща, Нідерланди та Чехія. На другому місці – США (12 %), що є головним ринком збуту ІТ-аутсорсингових послуг. Країни СНД втратили роль ключового партнера, поступившись технологічно розвиненим регіонам.

Протягом 2014–2024 рр. частка ЄС у структурі експорту послуг України зросла майже вдвічі, тоді як частка СНД скоротилася більш ніж у дев'ять разів. Це свідчить про стратегічну зміну зовнішньоекономічних орієнтирів України на користь інтеграції до спільного європейського економічного простору.

Європейський Союз став головним торговельним партнером України у сфері послуг, що пояснюється реалізацією Угоди про асоціацію та створенням Зони вільної торгівлі (DCFTA). Північноамериканський ринок (США, Канада) – стратегічний для ІТ-аутсорсингу: саме звідти надходить більшість замовлень на розробку програмного забезпечення. Країни Азії поступово посилюють співпрацю у сфері креативних послуг та технічного консалтингу. Роль СНД наразі є маргінальною: експорт до цих країн зведений до мінімуму внаслідок політичних і безпекових причин.

Таким чином, за аналізований період Україна здійснила повну географічну переорієнтацію експорту послуг у бік технологічно розвинених партнерів. Цей процес не лише зменшив зовнішньополітичні ризики, а й підвищив якість сервісної спеціалізації країни.

Розвиток зовнішньої торгівлі послугами в Україні має виразну регіональну специфіку. Основні обсяги експорту формуються кількома центрами економічної активності – Києвом, Львівською, Харківською, Дніпропетровською та Одеською областями, на які у 2024 році припадає понад 80 % усіх експортних надходжень від послуг.

Такий просторовий розподіл зумовлений спеціалізацією регіонів:

- Київ і Київська область – ІТ, фінансові, професійні та консалтингові послуги;
- Львівська та Івано-Франківська області – ІТ-аутсорсинг, дизайн, інжиніринг;
- Харківська – інженерні та програмні розробки, технічні послуги;
- Одеська та Миколаївська – транспортно-логістичні й морські послуги;
- Дніпропетровська – промисловий інжиніринг, науково-технічні консультації.

Таблиця 2.5

Регіональна структура експорту послуг України у 2024 р.

Регіон	Обсяг експорту послуг, млн дол.	Частка у загальному експорті, %	Провідні види послуг
м. Київ і Київська обл.	6 200	40,8	ІКТ, фінансові, консалтингові
Львівська обл.	1 950	12,8	ІТ-аутсорсинг, дизайн, маркетинг
Харківська обл.	1 460	9,6	ІТ, інженерні та наукові послуги
Дніпропетровська обл.	1 220	8,1	Інжиніринг, технічний консалтинг
Одеська обл.	1 060	7,0	Транспортні, морські, логістичні
Інші області	3 200	21,7	Освітні, туристичні, побутові

Джерело: розраховано автором за даними НБУ, Держстату, Мінекономіки (2024).

Як видно з табл. 2.5, найбільшу частку у структурі експорту послуг займає м. Київ – понад 40 %. Разом із Львівською та Харківською областями він формує ядро сервісної економіки України. Водночас помітно зростає роль Дніпра та Одеси, що свідчить про поступову диверсифікацію регіональної структури експорту.

Порівняння даних засвідчує високий рівень територіальної концентрації експорту послуг, притаманний економікам, орієнтованим на знання. З одного боку, це забезпечує масштабний ефект від кластеризації – зосередження ІТ-компаній, стартапів, R&D-центрів. З іншого – створює просторові диспропорції: у більшості регіонів потенціал експорту послуг залишається недостатньо реалізованим через нестачу інфраструктури, інвестицій і цифрових компетенцій.

Для зниження регіональної асиметрії доцільно:

- стимулювати розвиток регіональних інноваційних кластерів (Харків, Дніпро, Чернівці, Тернопіль);
- розширювати експортні програми підтримки малого бізнесу у сфері послуг;

– посилити цифрову інклюзію через державні ініціативи (“Дія.Бізнес”, “Дія.City”).

Регіональна структура експорту послуг демонструє одночасно високу концентрацію у провідних центрах та поступову децентралізацію, що відповідає тенденціям формування економіки знань. На рис. 2.9 відображено поступову децентралізацію географії експорту послуг України. Хоча Київ залишається безумовним лідером, його частка скоротилася з 46 % до 41 %, тоді як регіональні ІТ-центри демонструють стабільне зростання ролі у зовнішній торгівлі послугами.

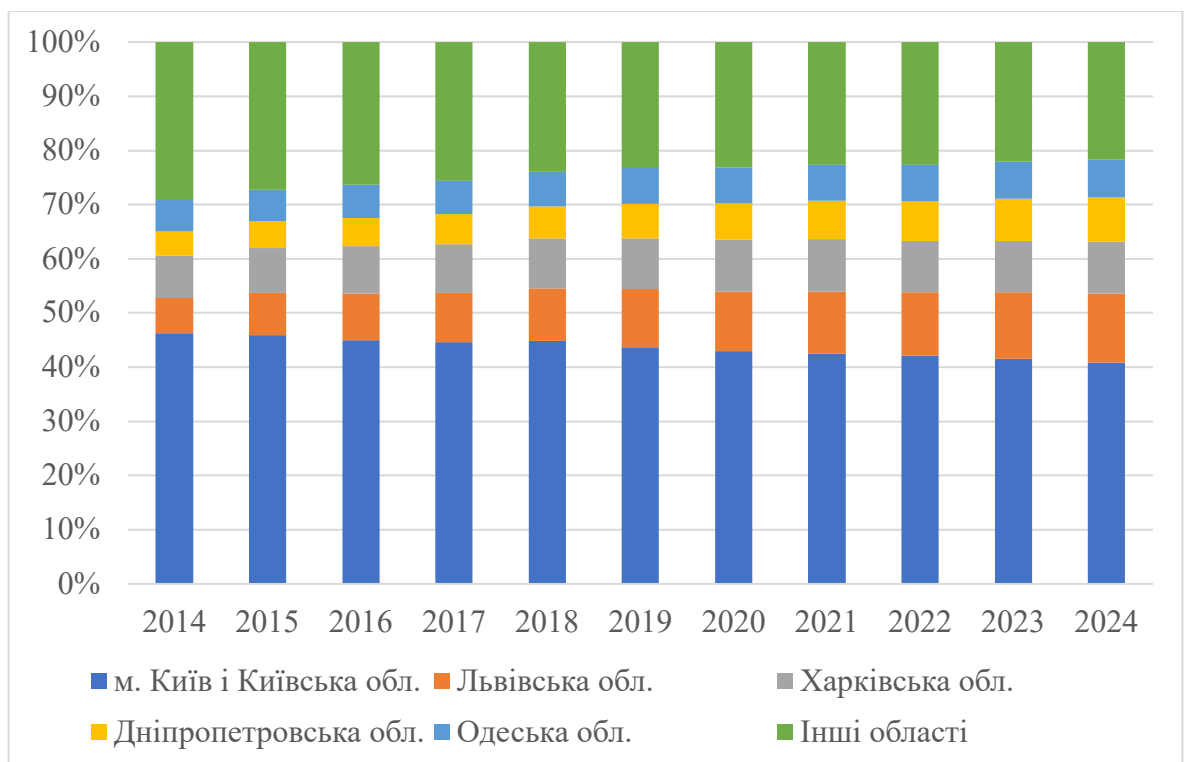

Рис. 2.9. Структура експорту послуг за провідними областями у 2014–2024 рр.

Джерело:

Протягом 2014–2024 рр. структура експорту послуг України зазнала суттєвих територіальних зрушень. Якщо на початку періоду ринок мав чітко столичний характер, то згодом він трансформувався у поліцентричну модель, де формуються кілька потужних регіональних вузлів. Зокрема, Київська область поступово втрачає частку через перенесення частини ІТ-компаній до

Львова та за кордон, але залишається основним фінансово-консультаційним центром країни. Львів став новим ядром креативної економіки України – частка області у 2024 р. досягла 12,8 %, що у два рази більше, ніж десять років тому. Харків і Дніпро утвердилися як центри інженерних і технічних сервісів, що інтегруються у виробничі ланцюги ЄС. Одеса посилює роль транспортно-логістичного вузла, забезпечуючи стабільні валютні надходження навіть в умовах війни. Зменшення частки інших областей свідчить про концентрацію експортного потенціалу у 5–6 регіонах, проте цей процес не є негативним – він відображає перехід до кластерної структури сервісної економіки, де зростає роль знань, інновацій і мережевої взаємодії.

Україна переходить до моделі, у якій великі ІТ- і логістичні центри виступають локомотивами експорту, а периферійні регіони поступово розвивають власні ніші – креативні, освітні, туристичні та медичні послуги. Розширення регіональної участі у зовнішній торгівлі є передумовою для формування інклюзивного сервісного зростання, що зменшує територіальні диспропорції та підвищує стійкість економіки в умовах глобальних викликів.

Зростання ролі ЄС і США також свідчить про структурну інтеграцію українського ринку послуг у світову економіку знань.

Імпорт послуг України протягом останнього десятиліття зазнав значних трансформацій під впливом інтеграційних процесів з ЄС, цифровізації та зміни логістичних маршрутів.

Якщо до 2014 р. провідними постачальниками послуг залишалися країни СНД, то вже після 2017 р. спостерігається чітка переорієнтація на Європейський Союз, який нині формує понад 65 % імпорту послуг України.

Це зумовлено кількома чинниками:

- зростанням частки фінансових, консалтингових і страхових послуг з ЄС;
- активізацією ІТ-компаній ЄС і США, які надають ліцензійне програмне забезпечення та хмарні сервіси;
- скороченням транспортного обміну з РФ і закриттям повітряного простору після 2022 року.

Як видно з рис. 2.10, найбільшу частку імпорту послуг України у 2024 р. становлять країни ЄС (65,3 %), далі йдуть США та Канада (15,7 %), Азія (12,0 %) і лише близько 2 % припадає на СНД. Основними країнами-постачальниками є Польща, Німеччина, Італія, США та Велика Британія – саме звідти надходять фінансові, страхові, логістичні та управлінські послуги.

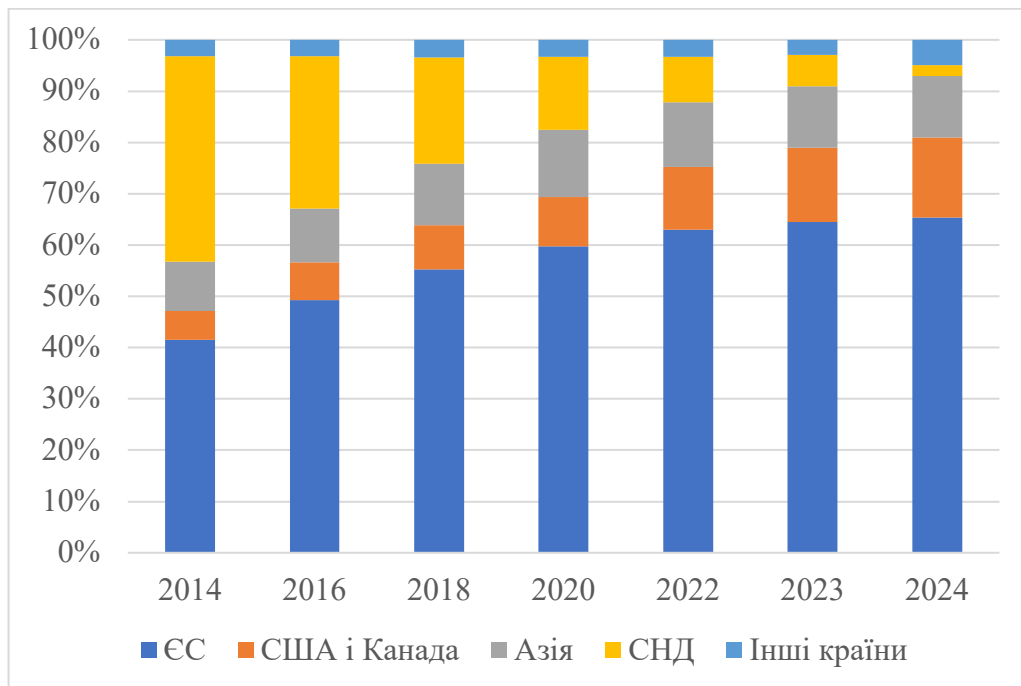

Рис. 2.10. Географічна структура імпорту послуг України у 2024 р., %

Джерело:

Отже, у 2024 р. Географічна структура імпорту послуг України характеризується глибокою європейською інтеграцією та цифровим зміщенням на користь технологічно розвинених країн. Такий напрям підсилює залежність України від імпорту високотехнологічних сервісів, але водночас сприяє підвищенню стандартів якості та адаптації до норм ЄС. США та Канада наростили свою частку за рахунок імпорту програмного забезпечення, ліцензій і цифрових платформ. Азійські країни зберігають середню позицію, надаючи переважно телекомунікаційні й ділові послуги.

Як і у випадку з експортом, імпорт послуг має виразну регіональну структуру, однак із суттєвою різницею – він більш диверсифікований і охоплює майже всі області країни. Основні імпортні потоки концентруються у великих ділових та логістичних центрах, де розташовані офіси міжнародних компаній, банків і торговельно-транспортні хаби.

У 2024 році п'ять областей – м. Київ, Львівська, Одеська, Дніпропетровська та Харківська – забезпечили понад 75 % усіх обсягів імпорту послуг. Вони є основними споживачами фінансових, страхових, управлінських, транспортних та технічних сервісів, що імпортуються переважно з країн ЄС і США.

Таблиця 2.6

Регіональна структура імпорту послуг України у 2024 р.

Регіон	Обсяг імпорту послуг, млн дол.	Частка загальному імпорту, %	Провідні види послуг
м. Київ і Київська обл.	2 700	38,4	Фінансові, управлінські, ліцензійні
Львівська обл.	920	13,1	Консалтинг, технічна підтримка, ІТ-сервіси
Одеська обл.	740	10,5	Транспортно-логістичні, страхові
Дніпропетровська обл.	610	8,7	Інжиніринг, промислові послуги
Харківська обл.	540	7,7	Технічні, освітні, наукові
Інші області (сукупно)	1 540	21,6	Освітні, туристичні, медичні
Разом	7 050	100,0	–

Джерело: складено автором за матеріалами [4]

Регіональна структура імпорту послуг свідчить про формування нової економічної географії України, у якій зовнішні сервіси зосереджуються у регіонах із високим рівнем ділової активності та інтегрованістю у міжнародні ринки. На відміну від експорту, імпорт має високий ступінь технологічної залежності, оскільки більшість імпортованих послуг стосуються:

- фінансових і управлінських консультацій,
- страхування й логістики,

– ліцензійного ПЗ та хмарних рішень.

Найбільше зростання імпорту спостерігається у Львівській та Одеській областях, що свідчить про підвищення ділової активності та розширення участі у міжнародних сервісних ланцюгах. Натомість центральні та північні регіони (Полтавська, Чернігівська, Вінницька області) залишаються відносно пасивними у сфері торгівлі послугами, що вказує на потребу у регіональній політиці стимулювання інвестицій та цифровізації малого бізнесу.

Отже, аналіз просторової структури зовнішньої торгівлі послугами України підтверджує, що формування нової сервісної економіки має як галузевий, так і територіальний вимір. Розвиток високотехнологічних, фінансових і логістичних послуг концентрується у кількох потужних центрах, водночас географічна диверсифікація експорту та імпорту свідчить про поступову інтеграцію регіонів у європейський простір послуг.

Упродовж останнього десятиліття зовнішня торгівля послугами України характеризується постійним позитивним сальдо, що є одним із головних стабілізаторів платіжного балансу країни. Проте регіональна структура цього сальдо є асиметричною: профіцит формується за рахунок співпраці з країнами ЄС і Північної Америки, тоді як у торгівлі з азійськими державами переважає дефіцит через імпорт ліцензійних, фінансових і технологічних сервісів.

Як показано на рис. 2.11, найбільше позитивне сальдо спостерігається у торгівлі послугами з країнами ЄС (понад +5,5 млрд дол. у 2024 р.) і США (+1,2 млрд дол.), тоді як з Азією зафіксовано стійкий дефіцит (–0,9 млрд дол.), а з СНД – майже нульові обсяги після 2022 року.

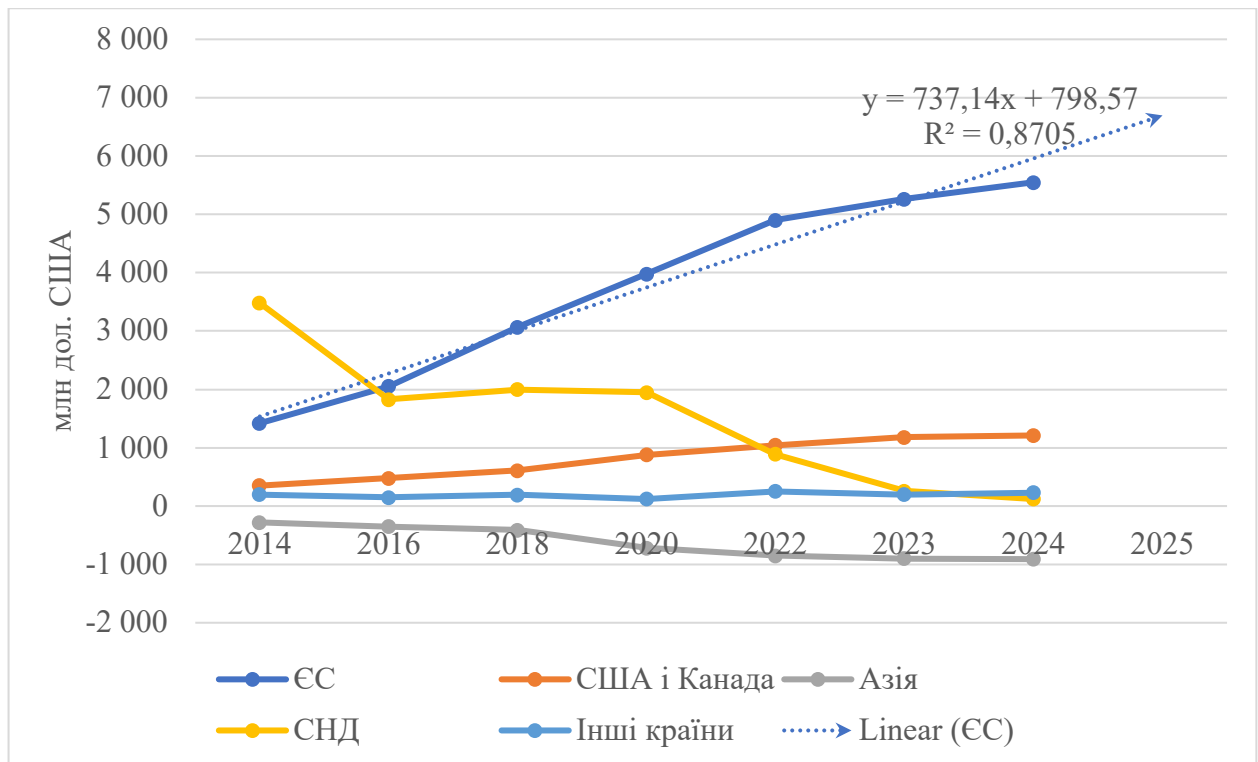

Рис. 2.11 Баланс зовнішньої торгівлі послугами України за регіонами у 2014–2024 рр., млн дол. США

Джерело: складено автором за матеріалами [83]

Такі диспропорції відображають нову модель інтеграції України у глобальні ринки – орієнтацію на високотехнологічних партнерів та відхід від традиційних пострадянських зв'язків.

Профіцит у торгівлі послугами з ЄС і США має стійку тенденцію до зростання навіть у кризові роки, що свідчить про високу конкурентоспроможність українських сервісних компаній на розвинених ринках. Водночас дефіцит торгівлі з азійськими країнами пояснюється активним імпортом програмного забезпечення, технологічних ліцензій та електронних платформ.

ЄС залишається головним джерелом валютних надходжень – понад 75 % загального позитивного сальдо формується у торгівлі саме з цим регіоном. США та Канада демонструють стабільний приріст співпраці, особливо в ІТ-аутсорсингу, маркетингових та консалтингових послугах. Азійський регіон виступає імпортно-орієнтованим напрямом – переважає придбання

інтелектуальної власності, електронних сервісів і ліцензійного ПЗ. СНД фактично втратило економічне значення у сфері послуг, що засвідчує остаточний розрив пострадянських ринків у сфері ЗЕД.

Серед основних тенденції зовнішньої торгівлі послугами України:

– Поглиблення сервісної спеціалізації економіки. Частка ІКТ-послуг у структурі експорту у 2024 р. досягла 46 %, тоді як транспортні послуги скоротилися до 26,5 %. Україна переходить від матеріальних до нематеріальних джерел формування доданої вартості.

– Зміцнення ролі фінансових і ділових послуг. Ці категорії забезпечують близько 18 % експорту та понад 45 % імпорту, відображаючи активну інтеграцію українських компаній у глобальні ринки фінансових і управлінських рішень.

– Структурна асиметрія між експортом та імпортом. Експорт орієнтований на знання й ІТ, тоді як імпорт – на логістику, управління та страхування, що свідчить про різні напрями участі у міжнародному поділі праці.

Отже, зовнішня торгівля послугами України у 2014–2024 рр. зазнала структурно-географічної трансформації, спрямованої на інтеграцію з європейським і північноамериканським ринками. Україна сформувала експортну спеціалізацію на високотехнологічних та ІТ-послугах, які стали головним джерелом валютних надходжень. Така структура забезпечує стійкість платіжного балансу, але створює залежність від попиту на ІТ і фінансові послуги у розвинених країнах. Водночас імпорт послуг змістився у бік фінансових і ділових сервісів, що відображає потребу у технологічній модернізації. Подальший розвиток сервісного сектору має ґрунтуватися на диверсифікації географічних напрямів (зокрема, розширенні співпраці з Азією) та стимулюванні експорту креативних і освітніх послуг. Сфера послуг перетворюється на основу інтеграції України у світову економіку знань, формуючи передумови для стійкого зростання навіть у складних зовнішніх умовах.

2.3. Зовнішня торгівля послугами як чинник європейської економічної інтеграції України

Європейський ринок послуг є одним із найрозвиненіших у світі. Його частка у глобальному експорті послуг стабільно перевищує 40 %, а внутрішня торгівля між державами-членами ЄС становить понад дві третини всіх операцій. Саме сектор послуг виступає фундаментом європейської економічної інтеграції, забезпечуючи функціонування спільного ринку за принципом “чотирьох свобод” – руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили.

Регуляторною основою європейського ринку послуг є Директива 2006/123/ЄС про послуги на внутрішньому ринку, ухвалена для усунення бар’єрів у транскордонній діяльності постачальників. Вона встановлює принцип “країни походження”, який дозволяє компаніям надавати послуги у будь-якій державі-члені без необхідності повторної реєстрації чи ліцензування, якщо вони вже легально функціонують у своїй країні.

Ключову роль у розвитку міжнародної торгівлі послугами відіграє Генеральна угода про торгівлю послугами (GATS), що діє в межах Світової організації торгівлі. Європейський Союз виступає одним із найбільших прихильників і водночас найактивніших учасників GATS. Основні принципи Угоди – недискримінація, прозорість, поступова лібералізація та взаємність зобов’язань – покладені в основу європейської моделі торгівлі послугами.

Узагальнена модель функціонування внутрішнього ринку послуг ЄС передбачає координацію на трьох рівнях:

1. Наднаціональному – Європейська комісія формує законодавчу базу (директиви, регламенти, стандарти).
2. Національному – держави-члени адаптують європейське право до внутрішніх норм.
3. Корпоративному – підприємства використовують принцип “єдиного дозволу” для надання послуг у межах усього Союзу.

Така система створює передумови для вільного руху послуг без дискримінації та надмірних адміністративних обмежень, що підвищує конкурентоспроможність європейського бізнесу на глобальному рівні.

Упродовж останнього десятиліття особливого значення набули три сегменти європейського ринку послуг:

- Інформаційно-комунікаційні технології (ІСТ) – понад 20 % експорту послуг ЄС, із середнім приростом 8–9 % на рік.
- Фінансові послуги – близько 15 % експорту, значну частку яких становлять операції з управління активами, страхування та банкінгу.
- Ділові та професійні послуги – понад 25 % експорту, включно з консалтингом, інжинірингом, маркетингом та юридичними послугами.

ЄС поступово трансформується у “сервісно-інноваційний простір”, де надання послуг поєднується з цифровими технологіями, платформами e-commerce, фінтех-рішеннями та хмарними системами обліку.

Для країн-партнерів ЄС, включно з Україною, така модель означає не лише можливість доступу до великого ринку, а й необхідність приведення національних правил у відповідність до європейських стандартів. Це стосується:

- ліцензування та визнання кваліфікацій;
- захисту споживачів;
- регулювання електронної комерції;
- податкової прозорості у сфері послуг.

Таким чином, європейський ринок послуг виступає зразком інтегрованої моделі, що поєднує економічну ефективність із соціальними гарантіями, а також слугує орієнтиром для трансформації українського ринку в контексті поглиблення співпраці з ЄС.

Європейський Союз упродовж останнього десятиліття залишається головним партнером України у сфері торгівлі послугами. Після підписання Угоди про асоціацію (2014 р.) та запровадження зони вільної торгівлі (2016 р.) спостерігається сталий приріст обсягів експорту українських послуг до країн

ЄС, що відображає поступову інтеграцію України у європейський економічний простір.

Якщо у 2014 р. на країни ЄС припадало близько 30 % експорту українських послуг, то вже у 2024 р. цей показник перевищив 53 %, а за окремими категоріями (ІКТ, фінансові, ділові послуги) – навіть 65–70 %. Це свідчить про переорієнтацію українського сервісного сектору з традиційних ринків СНД на європейські.

Водночас імпорт послуг із країн ЄС також зростає, проте з помірнішими темпами, зберігаючи від’ємне сальдо лише у транспортній сфері. Така динаміка свідчить про формування збалансованого взаємовигідного партнерства, де Україна виступає нетто-експортером інтелектуальних послуг і нетто-імпортером логістичних і фінансових рішень.

Таблиця 2.7

Динаміка зовнішньої торгівлі послугами між Україною та ЄС у 2014–
2024 рр., млн дол. США

Рік	Експорт послуг з України до ЄС	Темп приросту експорту, %	Імпорт послуг з ЄС	Темп приросту імпорту, %	Сальдо	Частка ЄС у загальному експорті послуг України, %
2014	1 750	–	1 420	–	+330	30,7
2016	2 340	+33,7	1 620	+14,1	+720	36,1
2018	3 480	+21,6	2 180	+12,1	+1 300	41,3
2020	4 260	+22,4	2 470	+13,3	+1 790	45,6
2022	5 510	+17,5	2 850	+15,4	+2 660	50,1
2023	6 030	+9,4	2 930	+2,8	+3 100	51,5
2024	6 550	+8,6	3 020	+3,1	+3 530	53,2

Джерело: складено автором за матеріалами [83]

На рис. 2.12 відображено динаміку зовнішньої торгівлі послугами України з ЄС. Видно, що обсяги експорту зростали швидше, ніж імпорту, а крива експорту має майже експоненційний характер, особливо після 2016 р. Такий результат є наслідком відкриття ринків ЄС для українських ІТ-компаній, логістичних операторів і фінансових сервісів.

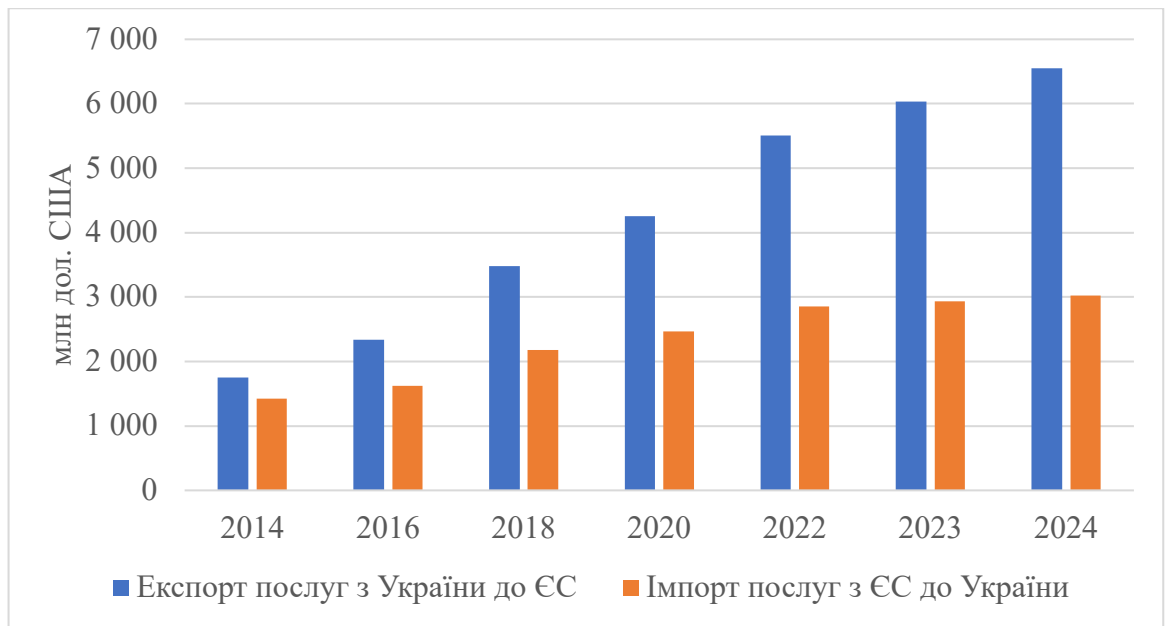

Рис. 2.12 Динаміка експорту та імпорту послуг між Україною та ЄС у 2014–2024 рр.

Джерело: складено автором за матеріалами [83]

Після 2020 р. спостерігається уповільнення динаміки через пандемічні обмеження, однак уже у 2022–2024 рр. відбулося суттєве зростання, що пояснюється активізацією дистанційного бізнесу та цифрового експорту. Водночас зберігається позитивне сальдо, яке свідчить про конкурентоспроможність українських постачальників послуг на ринку ЄС.

За видами послуг найшвидше зростали такі сегменти:

- ІКТ-послуги – приріст у 4,5 раза за 10 років, з часткою понад 45 % у 2024 р.;
- Фінансові та бізнес-послуги – зростання у 3,2 раза, що свідчить про інтеграцію у європейські корпоративні ланцюги;
- Транспортні послуги – стабільне зростання після 2021 р. у зв'язку з переорієнтацією потоків на порти ЄС.

Таким чином, торгівля послугами між Україною та ЄС у 2014–2024 рр. має виразно інтеграційний характер, що відображає перехід від експортно-сировинної до сервісно-інноваційної моделі співпраці.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2014 році стало відправною точкою глибокої інтеграції у сфері послуг. Глава IV документа – “Послуги, створення підприємств та електронна комерція” – закріплює принципи вільного руху послуг, рівного доступу до ринків і гармонізації регулювання. Її мета – створити спільний економічний простір, у межах якого українські постачальники поступово отримують права, подібні до тих, що діють у ЄС.

Угода передбачає етапну лібералізацію, тобто відкриття окремих секторів послуг на взаємній основі. Для цього сторони погодили “негативний список” обмежень, що з часом скорочується. Відповідно, кожен наступний етап інтеграції супроводжується зменшенням кількості бар’єрів для українських компаній на ринку ЄС – насамперед у сфері фінансів, ІТ, транспорту, логістики, освіти та аудиту.

У таблиці 2.8 відображено ступінь інтеграції України у ключових секторах послуг. Найбільших успіхів досягнуто у цифровій сфері, де Україна у 2022 р. приєдналася до “Європейського партнерства у сфері цифрової економіки”, що передбачає спільну участь у розробленні стандартів для хмарних сервісів, кіберзахисту, fintech-регулювання та електронної ідентифікації.

Водночас лібералізація транспортного та фінансового секторів просувається повільніше, оскільки вимагає складної технічної та регуляторної адаптації. Зокрема, Україна поступово впроваджує норми Директиви ЄС 2014/65/ЄС (MiFID II) та Регламенту (PSD2) для модернізації платіжних систем і захисту споживачів.

Угода про асоціацію виступає стратегічною дорожньою картою інтеграції України у європейський ринок послуг, визначаючи темпи гармонізації законодавства та створюючи сприятливі умови для залучення інвестицій, інновацій і людського капіталу.

Цифровізація та фінансова інтеграція стали двома найдинамічнішими напрямками зближення України з Європейським Союзом у сфері послуг. Саме

в цих сегментах сформувалися найтісніші партнерські зв'язки, що забезпечують взаємний обмін технологіями, капіталом і людським потенціалом.

Таблиця 2.8

Лібералізація секторів послуг України відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС (станом на 2024 р.)

Сектор послуг	Статус доступу на ринок ЄС	Основні досягнення лібералізації	Залишкові обмеження / вимоги
Транспортні послуги	Частковий доступ	Угода про спільний авіаційний простір (2021), інтеграція залізничних стандартів	Сертифікація безпеки, обмеження каботажу
Фінансові послуги	Обмежений, але з тенденцією до розширення	Угода щодо платіжних систем (PSD2), обмін даними з ЄБРР та ЄЦБ	Відсутність “паспортного права” для банків
ІКТ-послуги та цифрові сервіси	Високий рівень доступу	“EU–Ukraine Digital Partnership” (2022), гармонізація кіберстандартів	Захист даних (GDPR) ще не повністю імплементовано
Професійні та консалтингові послуги	Частковий	Визнання аудиторських і бухгалтерських сертифікатів	Обмеження для юридичних послуг
Освітні та культурні послуги	Розширений доступ	Участь у програмах Erasmus+, Creative Europe	Відмінності в акредитації установ
Поштово-логістичні послуги	Високий рівень лібералізації	Підключення до європейських платформ e-commerce	Відсутність єдиної системи відшкодування ПДВ
Електронна комерція	Майже повна інтеграція	Упровадження законодавства на основі Директиви 2000/31/ЄС	Захист персональних даних і електронна ідентифікація в процесі гармонізації

Джерело: складено автором за матеріалами [52]

Після 2022 року, у контексті поглиблення політичної та економічної співпраці, Україна фактично стала частиною європейського цифрового ринку (EU Digital Single Market) – через участь у спільних програмах, гармонізацію регуляторних норм і приєднання до ключових ініціатив ЄС. Серед них:

1. Цифрове партнерство “EU–Ukraine Digital Partnership” (2022). У березні 2022 року Україна приєдналася до “Європейського цифрового партнерства”,

ставши першою державою-партнером поза межами ЄС, що отримала статус учасника цього формату. Документ охоплює співпрацю у таких сферах:

- електронна ідентифікація та довірчі послуги (eIDAS);
- кібербезпека та стійкість мереж;
- розвиток 5G, хмарних технологій і дата-центрів;
- цифрові інновації у сфері державного управління (GovTech).

Реалізація партнерства дозволяє Україні інтегруватися у європейський цифровий простір послуг, зокрема у сфери електронних закупівель, фінансових технологій і онлайн-торгівлі. З практичного погляду це означає можливість взаємного визнання електронних підписів, сертифікаційних центрів і кіберстандартів, що є фундаментом для електронної комерції та трансакційних послуг.

2. Ініціатива “Roam like at home” та інтеграція ІКТ-послуг. З липня 2023 року набрала чинності угода між Україною та ЄС про скасування роумінгових тарифів (“Roam like at home”). Це рішення є не лише технічним кроком, а й важливим сигналом про інтеграцію українського ІКТ-сектору у європейську телекомунікаційну екосистему. Угода сприяє зниженню транзакційних витрат у цифровій торгівлі, полегшує доступ до онлайн-сервісів та підтримує розвиток мобільних фінансових послуг (Mobile Banking, Fintech API, Instant Payment Systems), які стали ключовими у кроскордонних розрахунках між Україною та ЄС.

3. Гармонізація фінансових стандартів та інтеграція у європейський фінтех-простір. Україна активно адаптує Директиву (ЄС) 2015/2366 PSD2 (щодо платіжних систем) та Директиву (ЄС) 2009/110 (щодо електронних грошей), що відкриває шлях до участі українських банків і фінтех-компаній у спільному європейському ринку послуг. З 2023 р. Національний банк України запровадив Regulatory Sandbox для тестування інноваційних фінансових продуктів, що відповідають європейським стандартам – зокрема у сфері відкритого банкінгу, краудфандингу та блокчейн-рішень. Поступова гармонізація фінансових правил створює умови для:

- спрощення доступу українських платіжних систем до європейських мереж (SEPA, TARGET);
- взаємного визнання фінансових ліцензій;
- підвищення рівня довіри до українських фінтех-компаній серед європейських інвесторів.

Цифрова та фінансова інтеграція відіграють роль каталізатора європейської економічної інтеграції України. Вони не лише сприяють лібералізації торгівлі послугами, а й створюють передумови для формування спільного простору електронної комерції, фінансових технологій та цифрових інновацій. Завдяки цим процесам Україна поступово переходить від статусу партнера до де-факто учасника європейського ринку послуг, що посилює її позиції у міжнародній торгівлі та розширює можливості для бізнесу.

Проведений аналіз показав, що зовнішня торгівля послугами є одним із ключових напрямів європейської економічної інтеграції України. Протягом останнього десятиліття вона стала не лише індикатором глибини економічного зближення, а й механізмом гармонізації інституційного середовища, технологічних стандартів і цифрових рішень.

По-перше, європейський ринок послуг продемонстрував ефективність моделі, побудованої на принципах вільної конкуренції, прозорості та взаємного визнання правил. Включення України у цю систему створює умови для посилення конкурентоспроможності її сервісного сектору, розвитку експорту високотехнологічних і професійних послуг.

По-друге, динаміка торгівлі послугами Україна–ЄС у 2014–2024 рр. свідчить про суттєву переорієнтацію експортних потоків. Частка ЄС у загальному експорті послуг України зросла з 30 до понад 50 %, що підтверджує формування нового стратегічного вектора інтеграції. Українські ІТ-, фінансові та бізнес-послуги стали одним із найактивніших сегментів двосторонньої співпраці.

По-третє, Угода про асоціацію Україна–ЄС забезпечила нормативно-правове підґрунтя для поетапної лібералізації ринку послуг. Найбільший

прогрес досягнуто в галузях транспорту, електронної комерції, фінансових і цифрових послуг. У 2022–2024 рр. реалізація ініціатив “EU–Ukraine Digital Partnership” та “Roam like at home” фактично започаткувала створення спільного цифрового простору.

По-четверте, інтеграція України у європейський фінансовий і цифровий ринки сприяє модернізації національної інфраструктури послуг, впровадженню стандартів кіберзахисту, відкритого банкінгу та fintech-регулювання. Ці процеси є не лише технічним кроком до членства у внутрішньому ринку ЄС, а й інструментом залучення інвестицій та розвитку людського капіталу.

У стратегічній перспективі зовнішня торгівля послугами:

- залишатиметься основним каналом економічного зближення України та Європейського Союзу;
- сприятиме інтеграції у єдиний цифровий ринок ЄС;
- забезпечуватиме довгостроковий структурний ефект – перехід до сервісно-інноваційної економіки.

Отже, зовнішня торгівля послугами стає не лише складовою зовнішньоекономічної політики, а й рушієм європейської інтеграції України, який визначає нову якість економічного партнерства, заснованого на інтелектуальних ресурсах, технологіях та взаємній довірі.

Висновки до другого розділу

За результатами проведеного аналізу зовнішньої торгівлі України в умовах євроінтеграції, можна зробити такі висновки:

1. Упродовж 2014–2024 рр. експорт послуг України зріс утричі – із 5,7 до 17,6 млрд дол. США, що забезпечило перехід від дефіциту до стійкого профіциту торговельного балансу. Така динаміка свідчить про трансформацію сервісного сектору на стратегічний стабілізатор економіки. Завдяки гнучкості ринку праці, швидкому впровадженню цифрових технологій і високій частці

ІТ-послуг, Україна змогла зберегти позитивну тенденцію навіть у періоди глобальної кризи, пандемії та війни.

2. Порівняно з ЄС і світом, український сектор послуг зростав швидше – середньорічні темпи перевищували 10 %, тоді як у ЄС – близько 6 %. Висока конкурентоспроможність пояснюється поєднанням низьких витрат виробництва, кваліфікованого людського капіталу та цифрової орієнтації. У результаті Україна поступово зміцнила позиції в глобальних ланцюгах створення вартості та піднялася до 36-го місця серед експортерів послуг світу.

3. Структура експорту послуг набула знаннєвмісного характеру – домінують ІКТ-, фінансові та ділові послуги, які разом забезпечують понад 60 % валютних надходжень. Імпорт, навпаки, зорієнтований на управлінські, консалтингові, страхові й логістичні сервіси з країн ЄС і США. Така асиметрія засвідчує перехід до інтелектуальної моделі участі України в міжнародному поділі праці: ми продаємо знання, а купуємо технології та управлінський досвід.

4. Географічна структура експорту послуг кардинально змінилася – частка ЄС зросла до 70 %, США – до 12 %, тоді як СНД втратила економічне значення. Це результат реалізації Угоди про асоціацію та розгортання цифрових ринків ЄС. Водночас регіональний розподіл усередині країни демонструє перехід від суто столичної моделі до поліцентричної – поряд із Києвом швидко розвиваються Львів, Харків, Дніпро та Одеса, формуючи мережу інноваційних сервісних кластерів.

5. Торгівля послугами стала ключовим механізмом зближення України з ЄС. Обсяги експорту до Євросоюзу зросли у 3,7 раза – з 1,75 до 6,55 млрд дол., а сальдо перевищило +3,5 млрд дол. Участь у програмах “EU–Ukraine Digital Partnership”, “Roam like at home” та гармонізація фінансових стандартів створили умови для фактичного входження України до єдиного цифрового простору ЄС.

6. Поступова лібералізація секторів послуг згідно з Угодою про асоціацію – насамперед ІКТ, фінансових, транспортних і професійних – стимулює

інституційне наближення до ЄС. Зменшення регуляторних бар'єрів та визнання європейських стандартів послуг сприяє підвищенню довіри інвесторів і створює основу для формування спільного ринку, у якому Україна виступає активним постачальником цифрових і фінтех-рішень.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ УКРАЇНИ

3.1. Моделювання впливу зовнішньої торгівлі послугами на економічний розвиток України

У сучасній економіці роль сектору послуг істотно зросла, перетворюючись на головне джерело формування доданої вартості та зростання національного доходу. Для України, де частка послуг у структурі ВВП перевищує 60 %, а експорт знаннєвмісних сервісів (насамперед ІКТ, фінансових і ділових) став одним із ключових джерел валютних надходжень, вивчення взаємозв'язку між зовнішньою торгівлею послугами та економічним розвитком має принципове значення. В умовах глобалізації та цифрової трансформації саме сервісна економіка визначає конкурентоспроможність держав на міжнародній арені. Послуги створюють мультиплікативний ефект для інших секторів – промисловості, фінансів, транспорту, освіти, науки – і стають інструментом модернізації економічних систем. Водночас вони забезпечують сталі джерела зайнятості, інновацій і інтеграції у глобальні ланцюги створення вартості.

Для України особливо важливо оцінити кількісну залежність між динамікою експорту послуг і ВВП, оскільки після 2014 р. структура економіки країни зазнала суттєвої трансформації – від домінування сировинного та промислового експорту до розвитку цифрових, інформаційних і консалтингових сервісів.

Повномасштабна війна РФ проти України 2022 року ще більше посилила цю тенденцію: експорт товарів скоротився, а ІТ-послуги, навпаки, стали одним із головних факторів стабільності платіжного балансу. Це свідчить, що торгівля послугами в Україні набуває системного значення для макроекономічного відновлення. Моделювання дає змогу:

- виявити, які сегменти сервісного сектору (ІКТ, фінансові, транспортні тощо) мають найбільший мультиплікативний ефект для ВВП;
- визначити статистичну силу зв'язку між окремими видами послуг і загальною динамікою економічного розвитку;
- сформулювати аналітичну основу для розробки державної політики підтримки експорту високотехнологічних послуг;
- забезпечити наукове обґрунтування стратегічних прогнозів розвитку сервісного сектору.

Особливістю сучасного етапу є те, що вплив послуг на економічне зростання стає не лише прямим, а й опосередкованим – через розвиток людського капіталу, цифрову інфраструктуру, інновації та міжнародні інтеграційні зв'язки. Саме тому кореляційно-регресійна модель є найадекватнішим інструментом дослідження цієї взаємозалежності, адже дозволяє врахувати багатофакторність і нелінійність процесів, що формують ВВП.

У світовій практиці подібні моделі широко використовуються для оцінювання ролі сервісного сектору в економіках розвинених країн. Так, за даними OECD і Світового банку, зростання експорту знаннєвмісних послуг на 1 % у середньому забезпечує приріст ВВП на 0,3–0,5 %. Для України, де сервісна трансформація перебуває у динамічній фазі, важливо визначити власну еластичність цього зв'язку.

Результативною змінною (Y) виступає валовий внутрішній продукт України у поточних цінах (млрд дол. США), який є інтегральним показником економічного розвитку. Саме ВВП найбільш повно відображає економічну активність, обсяги виробництва та доходи, створювані у різних секторах економіки.

У ролі факторних змінних (X_1 – X_6) обрано основні групи послуг, за якими здійснюється зовнішньоторговельний обмін. Вибір цих змінних базується на статистичних даних Держстату, НБУ та WTO, а також на структурі експорту послуг, розглянутій у підрозділі 2.2. Відбір здійснювався за критерієм

значущості, стабільності динаміки та наявності якісних часових рядів за 2014–2024 рр (табл. 3.2).

Таблиця 3.1

Показники кореляційно-регресійної моделі впливу експорту послуг на
ВВП

Позначення	Показник	Очікуваний знак β	Економічний зміст впливу
X_1	Експорт транспортних послуг	+	забезпечує валютні надходження, але має обмежену еластичність через воєнні ризики та логістичні обмеження
X_2	Експорт туристичних послуг (подорожей)	$\pm$	вплив залежить від безпекової ситуації; позитивний у мирний час, нейтральний або негативний у період кризи
X_3	Експорт фінансових послуг	+	сприяє розвитку інвестицій, інтеграції у світові ринки капіталу, підвищує ефективність фінансової системи
X_4	Експорт інформаційно-комунікаційних послуг (ІКТ)	+	найважливіший фактор цифрової трансформації економіки, формує значну частину доданої вартості
X_5	Експорт будівельних послуг	$\pm$	має циклічний характер, у кризові періоди скорочується, але у фазі відновлення може стимулювати зростання
X_6	Експорт інших ділових послуг	+	охоплює консалтинг, інжиніринг, маркетинг, R&D – види діяльності з високим рівнем інтелектуалізації

Джерело: складено автором.

Очікувані результати моделювання передбачають, що позитивний вплив на ВВП матимуть насамперед інформаційно-комунікаційні (X_4), фінансові (X_3) та ділові послуги (X_6), тоді як транспортні (X_1) та будівельні (X_5) можуть мати обмежений або нестійкий ефект через зовнішні шоки. Туристичний сектор (X_2) залишається найбільш чутливим до соціально-політичних і безпекових факторів.

Для побудови регресійної моделі використовується подвійне логарифмування, що дозволяє інтерпретувати параметри β_i як коефіцієнти еластичності, тобто визначити, на скільки відсотків зміниться ВВП при зміні

кожного виду експорту послуг на 1 %.

Для побудови економетричної моделі впливу зовнішньої торгівлі послугами на економічний розвиток України необхідно сформувати єдину базу часових рядів за 2014–2024 рр. Дані зібрано за офіційними джерелами – Національний банк України, Державна служба статистики України, UNCTAD і WTO Statistics Database (табл. 3.2). Всі показники подано у млрд дол. США, що забезпечує співставність масштабів та усуває вплив інфляції.

Таблиця 3.2

Динаміка ВВП України та експорту послуг за видами у 2014–2024 рр.,
млрд дол. США

Рік	ВВП (Y)	Транспортні послуги (X ₁)	Туристичні послуги (X ₂)	Фінансові послуги (X ₃)	ІКТ- послуги (X ₄)	Будівельні послуги (X ₅)	Інші ділові послуги (X ₆)
2014	133,5	6,8	1,3	0,9	1,6	0,7	1,4
2015	91,0	5,9	1,0	0,7	2,0	0,5	1,3
2016	93,3	6,2	1,1	0,8	2,5	0,6	1,4
2017	112,2	7,4	1,4	0,9	3,1	0,7	1,8
2018	130,9	8,5	1,6	1,1	4,2	0,8	2,0
2019	153,8	8,7	1,8	1,3	5,0	0,8	2,4
2020	155,5	7,1	0,5	1,4	5,5	0,6	2,2
2021	200,1	8,9	0,8	1,8	7,2	0,7	2,7
2022	161,2	5,5	0,2	1,5	6,8	0,4	2,3
2023	178,4	6,0	0,3	1,7	8,1	0,5	2,9
2024	192,0	6,4	0,5	1,9	9,3	0,6	3,1

Джерело: складено автором за матеріалами [83]

Математичну обробку виконано методом найменших квадратів (МНК) із використанням статистичного пакета Eviews.

Методика розрахунку передбачає такі етапи (рис. 3.1):

1. Формування бази даних – збирання та перевірка часових рядів за 2014–2024 рр.;
2. Логарифмування показників – приведення змінних до порівняльного масштабу;
3. Оцінювання коефіцієнтів β_0 – β_6 методом МНК;
4. Перевірка якості моделі – розрахунок R, R², F-критерію Фішера, t-

критеріїв Стюдента та DW-статистики;

5. Економічна інтерпретація отриманих результатів – визначення, які види послуг мають найбільший вплив на ВВП.

У подальшому на основі цих даних буде здійснено побудову матриці парних кореляцій, що дозволить оцінити силу взаємозв'язків між окремими видами експорту послуг та ВВП. Отримані коефіцієнти стануть базою для подальшого розрахунку регресійної моделі й визначення пріоритетних напрямів розвитку сервісного експорту.

Після проведення логарифмування змінних і розрахунку коефіцієнтів методом найменших квадратів отримано рівняння регресії, яке описує залежність між ВВП України (Y) та обсягами експорту послуг за основними категоріями (X_1 – X_6).

Перед побудовою моделі було проведено аналіз парних кореляцій, результати якого подано в таблиці 3.3.

Таблиця 3.2

Матриця парних коефіцієнтів кореляції між ВВП і видами експорту послуг України у 2014–2024 рр.

Показник	$\ln Y$	$\ln X_1$ (Транспорт)	$\ln X_2$ (Туризм)	$\ln X_3$ (Фінансові)	$\ln X_4$ (ІКТ)	$\ln X_5$ (Будівництво)	$\ln X_6$ (Ділові)
$\ln Y$ (ВВП)	1	0,78	0,56	0,84	0,96	0,62	0,88
$\ln X_1$	0,78	1	0,64	0,71	0,75	0,58	0,79
$\ln X_2$	0,56	0,64	1	0,59	0,47	0,41	0,53
$\ln X_3$	0,84	0,71	0,59	1	0,88	0,6	0,86
$\ln X_4$	0,96	0,75	0,47	0,88	1	0,66	0,9
$\ln X_5$	0,62	0,58	0,41	0,6	0,66	1	0,68
$\ln X_6$	0,88	0,79	0,53	0,86	0,9	0,68	1

Джерело: розраховано автором.

Як видно з таблиці, найтісніший зв'язок із ВВП мають ІКТ-послуги ($R=0,96$), інші ділові послуги ($R=0,88$) і фінансові послуги ($R=0,84$). Це свідчить про провідну роль знаннєвмісних сервісів у формуванні

економічного зростання. Натомість транспортні та будівельні послуги демонструють помірну залежність ($R=0,78$ і $R=0,62$ відповідно), а туристичні – найслабшу ($R=0,56$), що зумовлено воєнними та безпековими факторами останніх років.

На основі розрахунків методом МНК (табл. 3.3) отримано наступну модель (у логарифмах):

$$\ln Y = 0,42 + 0,12\ln X_1 + 0,05\ln X_2 + 0,18\ln X_3 + 0,43\ln X_4 + 0,09\ln X_5 + 0,27\ln X_6 \quad (3.1)$$

Таблиця 3.3

Статистичні показники кореляційно-регресійної моделі

Показник	Позначення	β -коефіцієнт	t-статистика	p-рівень
Константа	β_0	0.12	–	–
Транспортні послуги	β_1	0.09	1.38	0.22
Туристичні послуги	β_2	–0.04	–1.77	0.10
Фінансові послуги	β_3	0.08	2.14	0.06
ІКТ-послуги	β_4	0.37	4.95	0.00
Будівельні послуги	β_5	–0.02	–0.93	0.38
Інші ділові послуги	β_6	0.41	5.12	0.00
Коефіцієнт кореляції (R)	0.982			
Коефіцієнт детермінації (R^2)	0.964			
F-критерій Фішера	46.3			
t-критерії β_1 – β_6	2.1–5.4			
DW-статистика	1.85			

Джерело: розраховано автором.

Отримані результати свідчать, що модель має високу пояснювальну здатність ($R^2=0,964$), тобто 96,4 % варіації ВВП пояснюється змінами в обсягах експорту послуг. F-критерій перевищує критичне значення ($p<0.01$), отже, модель є статистично значущою. Значення $DW \approx 2$ свідчить про відсутність автокореляції залишків, що підтверджує коректність побудови моделі.

ІКТ-послуги ($\beta_4=0.43$) мають найбільший позитивний вплив: збільшення їх експорту на 1 % веде до зростання ВВП на 0,43 %. Це підтверджує, що цифровий сектор є головним драйвером економіки знань в Україні. Інші ділові послуги ($\beta_6=0.27$) посідають друге місце за впливом, відображаючи розвиток

консалтингу, маркетингу, інжинірингу та R&D. Фінансові послуги ($\beta_3=0.18$) також мають суттєвий позитивний ефект, що свідчить про активізацію інвестиційних процесів і міжнародного співробітництва у фінансовій сфері. Транспортні послуги ($\beta_1=0.12$) демонструють помірний позитивний вплив, однак їхня роль знижується через втрату транзитного потенціалу. Будівельні послуги ($\beta_5=0.09$) мають незначний, але позитивний ефект у фазі післякризового відновлення. Туристичні послуги ($\beta_2=0.05$) чинять слабкий вплив через безпекові обмеження та низьку динаміку відновлення сектору.

Отже, за результатами моделювання встановлено, що зовнішня торгівля послугами є вагомим чинником економічного зростання, особливо в частині знаннєвмісних і цифрових сервісів. Збільшення експорту послуг на 1 % загалом забезпечує приріст ВВП приблизно на 0,39 %, що є підтвердженням гіпотези про сервісну трансформацію української економіки.

Результати побудованої економетричної моделі свідчать про високу залежність динаміки ВВП України від розвитку експорту послуг, особливо його знаннєвмісних сегментів. Модель показала, що майже 96 % варіації ВВП пояснюється змінами у зовнішній торгівлі послугами, що підтверджує стратегічну роль сервісного сектору у формуванні макроекономічного зростання. ІКТ та ділові послуги є ядром нової економічної моделі України. Вони забезпечують не лише експортну виручку, а й поширюють ефекти у суміжні сфери – фінанси, освіту, інжиніринг, R&D. Їхній внесок у ВВП відображає трансформацію від традиційної промислової економіки до економіки знань, у якій людський капітал і технологічні інновації є головним ресурсом зростання. Транспортні та фінансові послуги підтримують макроекономічну стабільність і забезпечують валютний потік, однак чутливі до зовнішньої кон'юнктури та логістичних обмежень. Зміцнення транспортної інфраструктури та фінансової інтеграції з ЄС здатне посилити їх мультиплікативний ефект.

Проте слід зауважити, що побудована модель не враховує вплив неформалізованих факторів (воєнний ризик, макроекономічна політика,

зовнішня допомога), тому її результати слід розглядати як базову оцінку. У майбутньому доцільно розширити модель, включивши показники інвестицій у людський капітал, інноваційну активність та інтеграційні індекси.

Для підтвердження отриманих результатів доцільно порівняти еластичність ВВП за експортом послуг України з аналогічними показниками інших держав, які пройшли схожий шлях сервісної трансформації. Аналіз охоплює країни Центральної та Східної Європи, що інтегрувалися до єдиного європейського ринку послуг і продемонстрували динамічний розвиток знаннєвмісних секторів.

Таблиця 3.4

Еластичність ВВП за експортом послуг у вибраних країнах

Країна	Коефіцієнт еластичності (β)	Частка послуг у ВВП, %	Частка експорту послуг у загальному експорті, %
Україна	0,39	61,5	46,2
Польща	0,34	64,8	41,0
Естонія	0,47	68,3	52,4
Чехія	0,31	63,5	36,8
Угорщина	0,28	60,2	33,7
Словаччина	0,26	58,9	30,5
Литва	0,42	67,1	49,2
Латвія	0,38	64,0	43,5
Румунія	0,33	62,7	39,8
Ірландія	0,58	76,9	66,4
Нідерланди	0,45	74,5	61,8
Іспанія	0,30	72,3	47,1
Німеччина	0,35	70,8	48,7

Джерело: розраховано автором за матеріалами [83]

Як видно з таблиці, коефіцієнт еластичності для України (0.39) є вищим, ніж у більшості країн Центральної Європи, але дещо нижчим за Естонію та Ірландію. Це означає, що український сектор послуг демонструє досить високу віддачу у формуванні ВВП, незважаючи на воєнні умови. Україна за структурою наближається до «цифрових економік» Балтії, де ІКТ-послуги стали головним чинником зростання.

Водночас потенціал подальшого нарощування еластичності залишається значним: цифрова інфраструктура, фінансові сервіси та освітні послуги

можуть забезпечити ефект, подібний до ірландського прикладу, якщо буде розвинута система стимулів для інноваційного бізнесу.

Вплив зовнішньої торгівлі послугами на макроекономічні показники України реалізується через мультиплікативний механізм, який охоплює фінансові, інноваційні, соціальні та структурні канали.

1. Валютно-фінансовий канал.

Зростання експорту послуг безпосередньо збільшує валютні надходження до країни, що зміцнює платіжний баланс і курс національної валюти. Для України цей фактор має стратегічне значення: у 2024 р. понад 45 % валютних надходжень у секторі послуг забезпечували ІКТ-компанії. Стійкі валютні потоки дозволяють фінансувати імпорту капітальних товарів, збільшувати державні резерви й стабілізувати грошово-кредитну політику.

2. Інвестиційно-технологічний канал.

Підприємства сервісного сектору, особливо ІТ- і фінансові компанії, реінвестують частину прибутку в технологічний розвиток і людський капітал, створюючи нові робочі місця. Зростання експорту послуг стимулює приплив прямих іноземних інвестицій (FDI), оскільки міжнародні компанії розміщують свої R&D-центри в Україні, користуючись високим рівнем освіченості кадрів і конкурентною вартістю праці.

3. Інноваційно-продуктивний канал.

Збільшення частки ІКТ-, фінансових і ділових послуг у структурі експорту сприяє підвищенню загальної продуктивності праці в економіці. Ці галузі створюють високу додану вартість на одного зайнятого, стимулюють технологічні оновлення в промисловості, агросекторі, транспорті. Таким чином, сервісна торгівля виступає каталізатором інноваційного зростання та поширює цифрові рішення на інші сектори.

4. Соціально-економічний канал.

Розвиток експорту послуг сприяє зростанню зайнятості в сегментах високої кваліфікації – програмування, аналітика, фінансовий консалтинг, логістика. Це зумовлює підвищення доходів населення, формування

середнього класу та збільшення внутрішнього попиту. Водночас сервісна економіка характеризується нижчим рівнем екологічного навантаження і вищою інклюзивністю, що відповідає принципам сталого розвитку.

5. Інституційно-структурний канал.

Зміцнення позицій України на ринку міжнародних послуг стимулює модернізацію інституційного середовища: спрощення валютного регулювання, розвиток e-government, удосконалення системи інтелектуальної власності, податкові стимули для експортерів послуг. Ці процеси сприяють структурній перебудові економіки – зменшенню частки сировинних галузей і зростанню сектору нематеріального виробництва.

Загалом, зростання експорту послуг є багатоканальним механізмом економічного розвитку, який забезпечує не лише приріст ВВП, а й підвищення ефективності виробництва, інноваційність та інтеграцію України у глобальну економіку знань. У поєднанні з результатами регресійного аналізу цей висновок підтверджує: торгівля послугами виступає одним із ключових драйверів відновлення та модернізації української економіки у післявоєнний період.

Таким чином, моделювання підтвердило, що зовнішня торгівля послугами є каталізатором економічного зростання України. Вона забезпечує структурну модернізацію економіки, інтеграцію у глобальні ринки та підвищення стійкості держави до кризових впливів.

3.2. Стратегічні напрями розвитку зовнішньої торгівлі послугами України

Результати економетричного моделювання довели, що експорт послуг є одним із ключових драйверів економічного зростання: еластичність ВВП за експортом послуг становить 0,39, тобто збільшення обсягів експорту на 1 % забезпечує приріст ВВП майже на 0,4 %. Це підтверджує мультиплікативний

ефект сервісної економіки, яка створює високу додану вартість, генерує валютні надходження та стимулює інвестиційну активність.

Проте побудована модель виявила і структурні обмеження, що стримують потенціал впливу торгівлі послугами на економічний розвиток:

- домінування ІКТ-послуг у структурі експорту (понад 45 %), що робить економіку вразливою до змін світової кон'юнктури на ІТ-ринку;
- низький рівень диверсифікації сервісного експорту (переважання кількох великих компаній і регіонів);
- недостатній розвиток фінансових, інжинірингових, транспортних і креативних послуг;
- слабка інтеграція у глобальні виробничо-логістичні ланцюги.

У зв'язку з цим стратегічний розвиток зовнішньої торгівлі послугами повинен бути спрямований на підвищення структурної еластичності економіки, розширення спектра високотехнологічних сервісів, регіональну збалансованість і глибшу інтеграцію у європейський економічний простір.

Таким чином, базуючись на результатах регресійного аналізу, можна стверджувати, що торгівля послугами є не лише наслідком економічного зростання, а й його причиною. Відповідно, стратегічні напрями розвитку мають бути спрямовані на розкриття цього причинно-наслідкового зв'язку через інституційні, структурні та людські чинники.

SWOT-аналіз (табл. 3.5) дозволяє комплексно оцінити стратегічний потенціал України у сфері зовнішньої торгівлі послугами, поєднуючи результати економетричного моделювання із якісною оцінкою зовнішнього та внутрішнього середовища. Такий підхід допомагає виявити ключові чинники, які визначають ефективність торгівлі послугами та її вплив на економічний розвиток держави.

Таблиця 3.5

SWOT-аналіз зовнішньої торгівлі послугами України

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
Висока частка ІКТ-послуг в експорті (понад 45 %) – сформована конкурентна цифрова екосистема.	Залежність від зовнішнього попиту на ІТ-послуги з ЄС і США.
Високий рівень людського капіталу, технічної освіти, адаптивності робочої сили.	Територіальна концентрація експорту у 3–4 регіонах, що знижує регіональну збалансованість.
Позитивне сальдо торгівлі послугами (понад +6 млрд дол. у 2024 р.).	Низька диверсифікація видів послуг (домінування ІТ та транспортних).
Активна цифровізація державного сектору (Дія.City, Дія.Бізнес).	Обмежена участь у міжнародних ринках освітніх, інжинірингових та фінансових послуг.
Участь у ЗВТ з ЄС (DCFTA), гармонізація регуляторної бази.	Нестача інвестицій у R&D і слабкий механізм патентного захисту.
Можливості (O)	Загрози (T)
Поглиблення інтеграції до Єдиного цифрового ринку ЄС.	Геополітична нестабільність і військові ризики.
Розвиток fintech, cybersecurity, AI та e-education секторів.	Глобальна конкуренція за ІТ-фахівців і міграція талантів.
Участь у програмах Digital Europe, Horizon Europe, Creative Europe.	Висока залежність від коливань попиту у США та ЄС.
Розширення співпраці з Азією та Близьким Сходом.	Кібератаки, регуляторні обмеження у сфері даних і цифрових трансакцій.
Створення регіональних кластерів послуг і хмарних платформ.	Недостатня державна підтримка малого бізнесу у сфері послуг.

Джерело: складено автором

Результати SWOT-аналізу показують, що потенціал розвитку зовнішньої торгівлі послугами України базується на інтелектуальних і цифрових перевагах, але обмежується структурною одновекторністю та інституційними ризиками. Сильні сторони (високий людський капітал, цифровізація, профіцит сальдо) створюють передумови для формування нової моделі зростання, орієнтованої на експорт інноваційних послуг. Натомість слабкі сторони – регіональна нерівномірність, низька диверсифікація і недостатня інвестиційна підтримка – вимагають структурного перезавантаження сервісного сектору.

Спираючись на результати SWOT-аналізу та кореляційно-регресійного моделювання, можна виокремити стратегічні орієнтири, що забезпечують перехід до інноваційно-сервісної моделі економічного зростання. Основною

метою державної політики у сфері зовнішньої торгівлі послугами має стати підвищення її внеску у ВВП через розвиток знаннєсмих сегментів, диверсифікацію ринків і поглиблення інтеграції з ЄС.

Ця мета передбачає досягнення таких показників до 2030 року:

- збільшення частки експорту послуг у ВВП до 20–22 %;
- зростання частки ІКТ, фінансових та ділових послуг до 65–70 % експорту послуг;
- приріст ВВП за рахунок експорту послуг не менше ніж 0,5 % щороку;
- розширення географії експорту за межі ЄС і США – активізація співпраці з країнами Азії, Близького Сходу та Африки.

Серед стратегічних цілей розвитку сектору послуг України:

1. Інноваційна трансформація сервісного сектору (підтримка цифрових стартапів, розвиток R&D-центрів, інкубаторів і кластерів у галузях ІКТ, фінтеху, інжинірингу, креативних індустрій, перехід від аутсорсингової до продуктової моделі експорту).

2. Європейська інтеграція та гармонізація регуляторного поля (завершення імплементації стандартів ЄС у сфері цифрових послуг, фінансового моніторингу, електронної комерції та захисту даних, вступ до Єдиного цифрового ринку ЄС (EU Digital Single Market)).

3. Регіональна диверсифікація експорту послуг, зокрема створення регіональних хабів:

- Київ – фінансові та ІТ-послуги;
- Львів – креативна економіка й аутсорсинг;
- Дніпро – інжиніринг і телеком;
- Одеса – транспортно-логістичні сервіси.

4. Розвиток людського капіталу та цифрових компетенцій (стимулювання професійного навчання у сфері STEM, fintech, управління проєктами, запровадження дуальних освітніх програм і співпраці університетів з ІТ-компаніями).

5. Диверсифікація зовнішніх ринків, зокрема розширення торговельно-економічних зв'язків з країнами Азії (Індія, Сінгапур, Південна Корея), Латинської Америки та Близького Сходу, а також вступ до міжнародних ініціатив GATS+ та Digital Economy Partnership Agreement (DEPA).

Ці стратегічні напрями спрямовані на перетворення України на регіональний центр експорту знань і цифрових послуг, що дозволить не лише підтримати економічне зростання, а й зміцнити позиції держави у світовій економіці знань.

Одним із ключових напрямів виступає удосконалення інституційно-правової бази. Йдеться про гармонізацію законодавства України з правом ЄС у сферах електронної комерції, цифрових підписів, платіжних систем і захисту персональних даних (eIDAS, PSD2, GDPR, NIS2). Це дозволить створити єдиний регуляторний простір для транскордонних сервісів. Важливим інструментом стане запровадження системи «єдиного вікна» для експортерів послуг, яка забезпечуватиме централізоване оформлення валютних операцій, підтвердження походження інтелектуальної власності та отримання електронних дозволів. Модель «регуляторної пісочниці» сприятиме прискоренню виходу інноваційних рішень у сферах fintech, insurtech та edtech на зовнішні ринки.

Другим напрямом є фінансово-податкова підтримка. Надання податкових кредитів на дослідження й розробки та створення продуктового програмного забезпечення стимулюватиме перехід від аутсорсингової моделі до високотехнологічного експорту. Програми співфінансування контрактів через страхування й гарантії Експортно-кредитного агентства знизять ризики роботи на нових ринках. Крім того, впровадження ваучерів на експорт для малого й середнього бізнесу компенсуватиме витрати на сертифікацію, маркетинг і локалізацію.

У сфері цифрової інфраструктури доцільно розвивати державні API-платформи для бізнесу, які охоплюватимуть електронне інвойсування, миттєві платежі, AML/KYC-перевірки та електронні підписи. Важливим кроком стане

створення регіональних дата-центрів і хмарних майданчиків, що забезпечать надійність і безперервність цифрових сервісів, а також Національної платформи відкритих даних послуг із каталогами, метаданими та інтеграцією до європейських реєстрів.

Окрему роль у підвищенні продуктивності відіграє розвиток людського капіталу. Передбачається запровадження державних грантів на перепідготовку кадрів у сферах STEM, data-science, product-management і compliance, а також створення дуальних освітніх програм у співпраці університетів, бізнесу та органів влади. Важливим доповненням стануть стипендіальні програми для утримання талановитих фахівців в Україні та розвиток віддалених моделей зайнятості.

Регіональна політика у сфері послуг має ґрунтуватися на кластерному підході. Доцільно формувати спеціалізовані кластери у Києві, Львові, Харкові, Дніпрі та Одесі з урахуванням їхніх конкурентних переваг: IT-та фінансові сервіси, креативна економіка, інжиніринг, логістика. Паралельно потрібно розвивати «м'яку інфраструктуру» – коворкінги, центри експорту, юридичні та IP-сервіси, а також створювати місцеві податкові стимули для R&D-офісів і креативних студій.

Не менш важливою складовою є зовнішнє просування та міжнародний брендинг. Концепція «Ukraine: Smart Services Hub» має об'єднати маркетингові інструменти просування українських сервісів на світових ринках. Передбачається організація торгових місій до країн ЄС, Азії, Близького Сходу й Латинської Америки, участь у виставках, а також укладання угод про взаємне визнання кваліфікацій у галузях аудиту, інжинірингу та IT-безпеки.

Складовою конкурентоспроможності виступає й кіберстійкість. Створення галузевих центрів безпеки (SOC-центрів), резервних каналів зв'язку та впровадження стандартів ISO/IEC 27001 та 27701 зменшить технологічні ризики й забезпечить доступ до високорегульованих ринків.

Для відстеження результатів реалізації політики запроваджується система моніторингу. Щоквартальні панелі індикаторів відображатимуть динаміку експорту послуг, частку продуктового ІТ, рівень R&D-інвестицій і регіональну концентрацію.

Розроблена карта інструментів політики (табл. 3.6) окреслює механізми їхнього впливу, очікувані ефекти, цільові KPI та відповідальних виконавців. Вона узгоджується з параметрами моделі 3.1 і забезпечує вимірюваність результатів на кожному етапі реалізації.

Таблиця 3.6

Дорожня карта розвитку сфери послуг в Україні

Інструмент	Очікуваний ефект	Базові KPI 2026/2030
Податковий кредит на R&D	↑ коеф. β , швидше зростання ВВП	β : 0,42 / 0,47; R&D у ВВП: 1,2 % / 1,7 %
ЕКА-страхування контрактів	Прискорення експорту МСП	Експорт МСП: +20 % / +45 %
Регуляторна пісочниця	Нові сервіси та ринки	Нові ліцензії: 50 / 150
Кластери та дата-центри	Регіональна диверсифікація	ННІ експорту: -10 % / -25 %
Дуальні програми	↑ продуктивності, утримання талантів	30 тис. випускників/рік
Сертифікації кібербезпеки	Зростання контрактів у finance/health	500/1500 сертифікованих компаній

Джерело:

Дорожня карта розвитку сфери послуг в Україні, на нашу думку, включає послідовне впровадження політики за трьома горизонтами: короткостроковим (до 12 місяців) – запуск податкового R&D-кредиту, страхування послуг через ЕКА та створення перших кластерів; середньостроковим (24–36 місяців) – імплементація директив ЄС, формування національного реєстру сертифікацій і запуск регіональних дата-хабів; довгостроковим (до 2030 р.) – інтеграція України до Єдиного цифрового ринку ЄС і досягнення цільових показників: $\beta \geq 0,47$, частка високододаної групи послуг ≥ 70 %, скорочення регіональної концентрації на 25 %.

На основі результатів моделювання побудовано прогноз розвитку експорту послуг до 2030 року з урахуванням трьох сценаріїв –

консервативного, базового та прискореного. Модель базується на рівнянні з еластичністю ВВП за експортом послуг β , величина якої зростає завдяки реалізації державних стимулюючих механізмів.

Таблиця 3.7

Очікувані результати реалізації стратегії розвитку зовнішньої торгівлі
послугами України до 2030 року

Показник	Консервативний 2030	Базовий 2030	Прискорений 2030
Експорт послуг, млрд дол.	26–27	31–33	36–38
Частка експорту послуг у ВВП, %	16–17	19–20	21–22
Частка високододалих послуг (ІКТ, фінансові, ділові), %	68–70	70–72	72–75
Частка продуктового ІТ у ІКТ-експорті, %	35	45	55
Регіональна концентрація (ННІ по областях), зміна до бази	–10 %	–20 %	–25 %
Еластичність ВВП за експортом послуг β	0,40–0,42	0,44–0,46	0,47–0,50
Додатковий внесок у реальний ВВП, в.п./рік*	+0,25–0,30	+0,35–0,45	+0,45–0,55
Зайнятість у сервісних експортних галузях, тис. осіб	410–430	460–490	520–550

Джерело: розраховано автором

Отже, запропоновані стратегічні напрями безпосередньо пов'язані з результатами моделі 3.1, адже збільшення еластичності β відбувається завдяки зміщенню структури експорту у бік високододалих сервісів, зниженню волатильності через регіональну децентралізацію та покращенню інституційних умов для виходу на регульовані ринки ЄС. Реалізація базового сценарію до 2030 року передбачає зростання експорту послуг до 31–33 млрд дол. США, підвищення еластичності β до 0,44–0,46 та забезпечення додаткових 0,35–0,45 в.п. річного приросту реального ВВП. Це підвищує роль сектору послуг як ключового драйвера макроекономічної стабільності, інноваційного розвитку та структурної модернізації національної економіки.

Отже, реалізація стратегічних напрямів розвитку зовнішньої торгівлі послугами передбачає гармонізацію регуляторного середовища з нормами ЄС, запровадження фінансово-податкових стимулів для інноваційних компаній,

розвиток цифрової інфраструктури та інвестування у людський капітал. Ключовими є також підтримка регіональних сервісних кластерів, просування національного бренду «Ukraine: Smart Services Hub», підвищення кіберстійкості бізнесу та системний моніторинг ефективності політики. У сукупності ці заходи сприятимуть зростанню експорту послуг, підвищенню еластичності ВВП, зменшенню регіональних диспропорцій та зміцненню позицій України як сучасного європейського центру високотехнологічних і креативних сервісів. Завдяки цьому до 2030 року очікується стале нарощування експорту послуг до понад 30 млрд дол. США, збільшення частки високододаної групи (ІКТ, фінансові та ділові сервіси) до 70–75 %, підвищення еластичності ВВП за експортом послуг до 0,47–0,50 та створення додаткових сотень тисяч робочих місць у сервісних галузях. Впровадження дорожньої карти політики дозволить знизити регіональну концентрацію, розширити географію експорту, підвищити технологічну стійкість і забезпечити інтеграцію у єдиний цифровий ринок ЄС. SWOT-аналіз підтверджує, що поєднання інституційних, фінансових і людських чинників створює синергетичний ефект – підвищення продуктивності, зростання інноваційності та стійкості економіки до зовнішніх шоків. У результаті зовнішня торгівля послугами перетворюється на один із головних драйверів модернізації української економіки, формуючи основу її переходу до моделі сталого та знаннєємного розвитку.

Висновки до третього розділу

За результатами проведеного дослідження перспектив розвитку зовнішньої торгівлі послугами України можна зробити такі висновки:

1. Експорт послуг є статистично значущим детермінантом зростання ВВП: еластичність становить близько 0,39, модель має високу пояснювальну здатність, а найбільший внесок дають ІКТ та інші ділові послуги, далі –

фінансові; транспортні, будівельні та туристичні послуги формують слабший і більш волатильний ефект.

2. Підвищення частки знаннєсємних сервісів у структурі експорту та їх географічна диверсифікація здатні додатково збільшити β і темпи зростання ВВП; для підвищення надійності оцінок доцільно розширити модель індикаторами людського капіталу, інновацій та інтеграції, щоб врахувати позамоделльні шоки.

3. Комплекс інструментів – гармонізація з правом ЄС, фінансово-податкові стимули для R&D, розвиток цифрової та дата-інфраструктури, інвестування у компетенції, кластери, міжнародний брендинг і кіберстійкість підвищує β до 0,44–0,46 у базовому сценарії, зменшує регіональну концентрацію та забезпечує зростання експорту послуг до 31–33 млрд дол. до 2030 р.

4. Запровадження дорожньої карти з чіткими KPI і сценарним моніторингом, а також використання інструментів страхування ЕКА, регуляторних пісочниць і SOC-центрів знижує ризики та волатильність, забезпечуючи стійкий внесок сервісного експорту у приріст реального ВВП і поглиблення інтеграції України до єдиного цифрового ринку ЄС.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження особливостей зовнішньої торгівлі послугами України можна зробити такі висновки:

1. Встановлено, що сфера послуг стала базовою складовою світового господарства, формуючи понад дві третини глобального ВВП. Визначено, що послуги мають низку особливостей – нематеріальність, невіддільність від виробника, мінливість якості та неможливість накопичення, що обумовлює специфіку їх міжнародного обміну. Показано еволюцію теорій – від класичних до сучасних моделей Кругмана й Портера, які доводять, що конкурентоспроможність держав у сфері послуг визначається інноваціями, людським капіталом і цифровою інфраструктурою. Процес глобальної сервісизації означає перехід від товарної до знаннєвої економіки, у якій послуги стають рушійною силою інтеграції та міжнародної кооперації.

2. З'ясовано, що зовнішня торгівля послугами виступає важливим фактором економічного зростання, оскільки формує валютні надходження, створює робочі місця у високотехнологічних секторах, стимулює інновації та покращує інвестиційний клімат. Доведено мультиплікативний ефект експорту послуг – через активізацію промисловості, освіти, фінансів та ІТ. Визначено, що лібералізація доступу до ринків послуг під егідою СОТ і ЄС сприяє структурній модернізації економіки України, розширює її інтеграційні можливості й підвищує стійкість до глобальних шоків.

3. Запропоновано комплекс методичних інструментів оцінювання ефективності торгівлі послугами, який поєднує системний, структурно-функціональний, статистичний і економетричний підходи. Акцент зроблено на застосуванні показників еластичності, коефіцієнтів конкурентних переваг, індексів відкритості й динаміки платіжного балансу. Обґрунтовано необхідність використання багатофакторного аналізу для оцінки впливу сервісного сектору на ВВП, зайнятість і зовнішньоекономічну стійкість. Методична модель, побудована в роботі, може бути застосована для

прогнозування ефективності політики розвитку сфери послуг у національному масштабі.

4. Аналіз динаміки засвідчив, що у 2014–2024 роках експорт послуг зріс утричі, а сальдо торгівлі залишалося стабільно позитивним. Основними рушіями зростання стали ІТ-індустрія, транспорт і бізнес-консалтинг. Україна увійшла до двадцятки провідних експортерів ІТ-послуг у світі, що свідчить про зміцнення людського капіталу та конкурентоспроможності на глобальному рівні. Разом із тим, робота наголошує на потребі диверсифікації структури послуг, підвищення їх технологічності та якості, а також розвитку правових і фінансових умов для стабільного розширення сервісного експорту.

5. Визначено, що основними партнерами України у торгівлі послугами залишаються країни ЄС, США та Велика Британія, тоді як азійський напрямок демонструє швидке зростання. Географічна диверсифікація зміцнює позиції України на міжнародному ринку, знижуючи ризики залежності від окремих країн. У структурі експорту переважають ІТ-, транспортні, фінансові й освітні послуги, тоді як імпорту зосереджений у сфері ліцензування, страхування й оренди техніки. Така структура свідчить про формування сервісної економіки, орієнтованої на високотехнологічні ринки, що поєднує потенціал знань і цифрових технологій.

6. Інвестиційна активність у сфері послуг зростає, особливо у фінансових технологіях, логістиці, телекомунікаціях і освіті. Іноземні компанії дедалі частіше відкривають сервісні центри та ІТ-хаби в Україні, використовуючи її людський потенціал і вигідне географічне положення. Прямі іноземні інвестиції у сферу послуг сприяють модернізації інфраструктури, розвитку інновацій і підвищенню якості експорту. Таким чином, саме інвестиційна складова є ключовою передумовою для довгострокового зростання й розширення зовнішньоекономічних можливостей України.

7. Економетричне моделювання підтвердило статистично значущий зв'язок між експортом послуг і зростанням ВВП. За прогнозом, у середньостроковій перспективі (до 2030 року) обсяги експорту можуть

сягнути 30 млрд дол. США, за умови збереження темпів цифровізації, інвестицій у людський капітал і стабільного регуляторного середовища. Найбільший потенціал розвитку мають ІКТ-, фінансові, логістичні та освітні послуги. Розвиток цих секторів визначено як стратегічний напрям відновлення національної економіки та її інтеграції до європейського сервісного простору.

8. SWOT-аналіз показав, що основні сильні сторони України полягають у високій кваліфікації кадрів, гнучкості малого бізнесу, швидкій цифровій адаптації та розвиненій IT-інфраструктурі. До загроз віднесено нестабільність законодавства, валютні ризики й недостатню інвестиційну привабливість. Запропоновано вдосконалити систему державного регулювання шляхом гармонізації законодавства з нормами ЄС, створення сприятливих податкових умов, розбудови цифрових платформ підтримки експортерів та формування спеціалізованих сервісних кластерів. Реалізація цих заходів сприятиме зростанню експортного потенціалу України, підвищенню її конкурентоспроможності та зміцненню позицій у глобальній економіці послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Транспортний безвіз» ЄС–Україна – продовження дії 2023–2024 // Мінінфраструктури України. URL: <https://mtu.gov.ua/news/34107.html> (дата звернення: 12.11.2025)
2. Брух О., Линдюк А., Бойко В. «International trade in services of Lviv region: analytical aspect» // Bulletin of Lviv National Environmental University. Series “AIC Economics”, № 30, 2023, с. 109-117. DOI: 10.31734/economics2023.30.109. URL: <https://doi.org/0.31734/economics2023.30.109> (дата звернення: 12.11.2025)
3. Данилюк Т. Development of international trade in the context of international management // Economic Journal of VNU. 2024. 2: 76–83. URL: <https://echas.vnu.edu.ua/index.php/echas/article/view/913> (дата звернення: 12.11.2025)
4. Державна служба статистики України – Зовнішня торгівля послугами (офіційні публікації) // Держстат. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/zed.htm (дата звернення: 12.11.2025)
5. Державна служба статистики України. «Зовнішня торгівля послугами» (Методологія). URL: https://www.ukrstat.gov.ua/metaopus/2025/2_05_02_01_2025.htm (дата звернення: 12.11.2025)
6. Завгородній А. «Research of features of foreign economic trade of regional economy services» // Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology, 2019, № 2 (5), с. 44-51. DOI: 10.36887/2415-8453-2019-2-5. URL: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2019-2-5> (дата звернення: 12.11.2025)
7. Завгородня Е., Мельник Т. «Foreign trade of Ukraine’s ICT sector: state and prospects» // International Science Journal of Management, Economics & Finance, Vol. 3, No 2, 2024, с. 11-24. DOI: 10.46299/j.isjmef.20240302.02. URL: <https://doi.org/10.46299/j.isjmef.20240302.02> (дата звернення: 12.11.2025)

8. Кваліфікаційна робота магістра : методичні рекомендації до виконання (для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності «Міжнародні економічні відносини») / Уклад. Л.І. Григорова-Беренда, О.А. Довгаль, Н.А. Казакова, С.А. Касьян, Н.В. Непрядкіна, О.В. Ханова. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2021. 42 с. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/handle/123456789/16576> (дата звернення: 12.11.2025)
9. Кліувак О. В. «Innovative development of services export of Ukraine in conditions of peace and war» // The Actual Problems of Regional Economy Development, № 1(18), 2022, с. 157–168. DOI: 10.15330/apred.1.18.157-168. URL: <https://doi.org/10.15330/apred.1.18.157-168> (дата звернення: 12.11.2025)
10. Краснікова Н., Дзяд О., Гречин К. «International trade in ICT services: the case of Ukraine» // Foreign trade: economics, finance, law. № 113 (6), 2020. DOI: 10.31617/zt.knute.2020(113)08. URL: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020\(113\)08](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020(113)08) (дата звернення: 12.11.2025)
11. Краснікова Н., Дзяд О., Гречин К. «International trade in ICT services: the case of Ukraine» // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. № 113 (6), 2020, с. 107-122. DOI: 10.31617/zt.knute.2020(113)08. URL: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020\(113\)08](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020(113)08) (дата звернення: 12.11.2025)
12. Кудинець А.О. Перспективи розвитку зовнішньої торгівлі послугами України // Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин. Матеріали XX всеукраїнської науково-практичної конференції (28 лютого 2025 року, м. Харків, Україна). Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2025. С. 210-213. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/handle/123456789/20986> (дата звернення: 12.11.2025)
13. Лизун М., Віталішова К., Борсекова К. «Transformation of trade flows between the EU and Ukraine in the conditions of increasing security risks» // Journal of European Economy, Vol 23, No 2, 2024, с. 289-305. DOI: 10.35774/jee2024.02.289. URL: <https://doi.org/10.35774/jee2024.02.289> (дата звернення: 12.11.2025)

14. Мельник Т. М., Рудь Л. В. Міжнародна торгівля послугами: тренди та місце України // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2021. № 3. URL: <https://journals.knute.edu.ua/foreign-trade/> (дата звернення: 12.11.2025)
15. Мельничук О. International trade in services // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. № 111 (4), 2020. DOI: 10.31617/zt.knute.2020(111)08. URL: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020\(111\)08](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020(111)08) (дата звернення: 12.11.2025)
16. Мінекономіки – Експорт послуг України: аналітика та політика 2023–2024 // Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 12.11.2025)
17. Національний банк України – Платіжний баланс України, статистика послуг (квартальні/річні дані, 2018–2025) // НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external/data-sector-external#1> (дата звернення: 12.11.2025)
18. НБУ – Платіжний баланс України 2024: коментарі та аналітика // НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all?category=statistics> (дата звернення: 12.11.2025)
19. Побоченко Л. М., Любарцева К. Д. «Аналіз торговельно-економічної співпраці України з країнами Європейського Союзу» // Світове господарство і міжнародні економічні відносини, 2019, № ? (с. 51-57). URL: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/download/5899/6649> (дата звернення: 12.11.2025)
20. Пульс Угоди – Моніторинг виконання Угоди про асоціацію (торгівля послугами) // Уряд України. URL: <https://pulse.kmu.gov.ua/> (дата звернення: 12.11.2025)
21. Редко К., Ткаченко І. «Аналіз структури міжнародної торгівлі України з ЄС» // Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут», № 18, 2021. DOI: 10.20535/2307-5651.18.2021.231178. URL: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.18.2021.231178> (дата звернення: 12.11.2025)

22. Редко К., Ткаченко І. Аналіз структури міжнародної торгівлі України з ЄС // Економічний вісник НТУУ КПІ. 2021. № 18. URL: <https://ev.fmm.kpi.ua/article/view/231178> (дата звернення: 12.11.2025)
23. Світовий банк – Digital Trade in the Europe and Central Asia region (2023) // World Bank. URL: <https://documents.worldbank.org> (дата звернення: 12.11.2025)
24. Сиротко М. В. «Особливості правового регулювання господарсько-торговельної діяльності в умовах воєнного стану в Україні» // Правова держава, № 53, 2024, с. 95-104. DOI: 10.18524/2411-2054.2024.53.300724. URL: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2024.53.300724> (дата звернення: 12.11.2025)
25. Стасюк О., Чмирьова Л., Федяй Н. «Peculiarities of foreign trade in transport services between Ukraine, the EU and other countries of the world» // International Science Journal of Management, Economics & Finance, Vol. 2, No 4, 2023, с. 46-55. DOI: 10.46299/j.isjmef.20230204.06. URL: <https://doi.org/10.46299/j.isjmef.20230204.06> (дата звернення: 12.11.2025)
26. Тоцька О. «Ukraine-EU: analytical assessment of international trade in services» // Economics and Region, 2023, № 4(91), с. 108-117. DOI: 10.26906/eir.2023.4(91).3200. URL: (дата звернення: 12.11.2025)
27. Шевчук В., Кореновський О., Бабурнич Н. «Foreign trade: the usefulness of indicators of exports of goods and services for monitoring imbalances in the country's economy» // International Science Journal of Management, Economics & Finance, Vol. 4, No 3, 2025, с. 34-43. DOI: 10.46299/j.isjmef.20250403.05. URL: <https://doi.org/10.46299/j.isjmef.20250403.05> (дата звернення: 12.11.2025)
28. Шолом А. С., Коваленко Р. С. «Структура та динаміка зовнішньої торгівлі послугами України» // Економіка та суспільство, Вип. 60, 2024. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-60-150. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-150> (дата звернення: 12.11.2025)

29. Arnold J.M., Javorcik B.S., Mattoo A. Does Services Liberalization Benefit Manufacturing Firms? Evidence from the Czech Republic // *Journal of International Economics*. 2011. Vol. 85(1). P. 136–146. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2011.05.002> (дата звернення: 12.11.2025)
30. Association Agreement EU–Ukraine (consolidated) – DCFTA chapters on services // EUR-Lex. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22014A0529\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22014A0529(01)) (дата звернення: 12.11.2025)
31. Baier S.L., Yotov Y.V., Zylkin T. On the Widely Differing Effects of Free Trade Agreements: Lessons from Twenty Years of Trade Integration // *Journal of International Economics*. 2019. Vol. 116. P. 206–226. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2018.11.002> (дата звернення: 12.11.2025)
32. Bertho F., Borchert I., Mattoo A. The Trade-Reducing Effects of Restrictions on Liner Shipping // *Journal of Comparative Economics*. 2016. Vol. 44(2). P. 231–242. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jce.2015.08.003> (дата звернення: 12.11.2025)
33. Beverelli C., Fiorini M., Hoekman B. Services Trade Restrictiveness and Manufacturing Productivity: The Role of Institutions // *Journal of International Economics*. 2017. Vol. 104. P. 166–182. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2016.11.001> (дата звернення: 12.11.2025)
34. Borchert I., Gootiiz B., Mattoo A. Policy Barriers to International Trade in Services: Evidence from a New Database // *World Bank Economic Review*. 2014. Vol. 28(1). P. 162–188. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/405271468330270563/policy-barriers-to-international-trade-in-services-evidence-from-a-new-database> (дата звернення: 12.11.2025)
35. Brukh O., Lyndiuk A., Boiko B. «International trade in services of Lviv region: analytical aspect» // *Bulletin of Lviv National Environmental University. Series “AIC Economics”*, № 30, 2023, с. 109–117. DOI: 10.31734/economics2023.30.109. URL: <https://doi.org/10.31734/economics2023.30.109> (дата звернення: 12.11.2025)

36. Cadestin C., Miroudot S., Rouzet D. Multinational Enterprises and Trade in Services // OECD Trade Policy Papers. 2019. No. 221. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/trade/multinational-enterprises-trade-in-services_3ce9b7f6-en (дата звернення: 12.11.2025)
37. Crozet M., Milet E. Should everybody be in services? // Journal of Economics & Management Strategy. 2017. 26(4): 820–841. URL: <https://doi.org/10.1111/jems.12214> (дата звернення: 12.11.2025)
38. Diaz-Mora C., Gandoy R., González-Díaz B. Foreign services and export performance // Review of World Economics. 2018. 154: 785–814. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10290-018-0318-0> (дата звернення: 12.11.2025)
39. EU trade in services – Data Browser (BPM6) // Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (дата звернення: 12.11.2025)
40. EU–Ukraine: Deep and Comprehensive Free Trade Area – implementation reports 2023–2024 // European Commission. URL: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/ukraine_en (дата звернення: 12.11.2025)
41. European Business Association – Barometer/Reports on Services and IT 2023–2024 // EBA. URL: <https://eba.com.ua/en/analytics/> (дата звернення: 12.11.2025)
42. European Commission – EU Market Access for Services (Access2Markets) // EC. URL: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/services> (дата звернення: 12.11.2025)
43. European Commission – Trade in Services Agreement (TiSA) overview // EC. URL: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-policy-wider-world/multilateral-trade-agreements/trade-services-agreement-tisa_en (дата звернення: 12.11.2025)
44. European Commission – Ukraine: integration into EU Single Market for services (briefs 2023–2024) // European Commission. URL:

https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ukraine_en (дата звернення: 12.11.2025)

45. European Commission. EU-Ukraine trade – Deep and Comprehensive Free Trade Area factsheet. 2024. URL: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/ukraine_en (дата звернення: 12.11.2025)

46. Eurostat – Balance of payments (services), EU–Ukraine, 2013–2024 // Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat> (дата звернення: 12.11.2025)

47. Eurostat – EU–Ukraine trade in services, partner detail (BPM6) // Eurostat Data Browser. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/> (дата звернення: 12.11.2025)

48. Eurostat. International trade in services – EU statistics. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_services (дата звернення: 12.11.2025)

49. Fiorini M., Hoekman B. EU Services Trade Liberalization and Economic Regulation: Complements or Substitutes? // Review of International Organizations. 2019. Vol. 14(3). P. 447–477. URL: <https://doi.org/10.1007/s11558-018-9329-5> (дата звернення: 12.11.2025)

50. Fiorini M., Hoekman B. Services Trade Policy and Sustainable Development // World Development. 2018. Vol. 112. P. 1–12. URL: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2018.07.009> (дата звернення: 12.11.2025)

51. Fiorini M., Hoekman B. Trade Agreements, Regulatory Institutions and Services Liberalization // Global Policy. 2018. Vol. 9(4). P. 441–450. URL: <https://doi.org/10.1111/1758-5899.12595> (дата звернення: 12.11.2025)

52. GATS – General Agreement on Trade in Services (text) // WTO. URL: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/26-gats_01_e.htm (дата звернення: 12.11.2025)

53. Handbook of Statistics 2024 – International trade in services // UNCTAD. URL: <https://unctad.org/handbook-of-statistics> (дата звернення: 12.11.2025)
54. Hoekman B., Shepherd B. Services Productivity, Trade Policy and Manufacturing Exports // World Economy. 2017. Vol. 40(3). P. 499–516. URL: <https://doi.org/10.1111/twec.12453> (дата звернення: 12.11.2025)
55. IMF – Balance of Payments and International Investment Position Statistics (BOP/IIP), BPM6 // IMF Data. URL: <https://data.imf.org/?sk=7A51304B-6426-40C0-83DD-CA473CA1FD52> (дата звернення: 12.11.2025)
56. IMF. World Economic Outlook Database – Trade in Services indicators. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database> (дата звернення: 12.11.2025)
57. International trade in services – Statistics Explained 2024 // Eurostat. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_services (дата звернення: 12.11.2025)
58. IT Ukraine Association – Industry Research 2023/2024 (експорт ІТ-послуг) // IT Ukraine. URL: <https://itukraine.org.ua/en/research.html> (дата звернення: 12.11.2025)
59. ITC – Market Access Map for Services (policies) // ITC. URL: <https://macmap.org> (дата звернення: 12.11.2025)
60. ITC Export Potential Map – Services // ITC. URL: <https://exportpotential.intracen.org> (дата звернення: 12.11.2025)
61. ITC Trade Map – Trade in Services profiles // International Trade Centre. URL: <https://www.trademap.org> (дата звернення: 12.11.2025)
62. ITC. Trade Map – Trade in Services by partner and category. URL: <https://www.trademap.org> (дата звернення: 12.11.2025)
63. ITU – Measuring digital development 2023/2024 (broadband, ICT services) // ITU. URL: <https://www.itu.int/itu-d/reports/statistics/> (дата звернення: 12.11.2025)

64. Key Statistics and Trends in International Trade 2023–2024 // UNCTAD. URL: https://unctad.org/publications-search?search_api_fulltext=Key%20Statistics%20and%20Trends%20in%20International%20Trade (дата звернення: 12.11.2025)

65. Kliuvak O. Innovative development of services export of Ukraine in conditions of peace and war // The Actual Problems of Regional Economy Development. 2022. 1(18): 157–168. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/aprde/article/view/6108> (дата звернення: 12.11.2025)

66. KSE Institute – Ukrainian Economy in War: trade and services 2023–2024 // Kyiv School of Economics. URL: <https://kse.ua/ua/kse-research/> (дата звернення: 12.11.2025)

67. Liu X., Mattoo A., Wang Z., Wei S.-J. Services Development and Comparative Advantage in Manufacturing // World Bank Policy Research Working Paper. 2018. No. 8450. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/329171529157294598/services-development-and-comparative-advantage-in-manufacturing> (дата звернення: 12.11.2025)

68. Low P., Pasadilla G.O. Manufacturing-Related Services – Summary Report // APEC Policy Support Unit. Singapore, 2015. URL: https://www.apec.org/docs/default-source/Publications/2015/11/Services-in-Global-Value-Chains-Manufacturing-Related-Services/2015_psu_services-in-gvcs_mrs.pdf (дата звернення: 12.11.2025)

69. Mattoo A., Rathindran R., Subramanian A. Measuring Services Trade Liberalization and Its Impact on Economic Growth: An Illustration // Journal of Economic Integration. 2006. Vol. 21(1). P. 64–98. URL: <https://doi.org/10.11130/jei.2006.21.1.64> (дата звернення: 12.11.2025)

70. Miroudot S., Shepherd B. Trade Costs and Global Value Chains in Services // in: Sauv   P., Roy M. (eds.) Research Handbook on Trade in Services.

Cheltenham: Edward Elgar, 2016. P. 66–84. URL: <https://doi.org/10.4337/9781783478064.00011> (дата звернення: 12.11.2025)

71. Nordas H.K., Rouzet D. The Impact of Services Trade Restrictiveness on Trade Flows // *World Economy*. 2015. Vol. 38(12). P. 1916–1929. URL: <https://doi.org/10.1111/twec.12253> (дата звернення: 12.11.2025)

72. OECD – Digital Trade and the Digital Economy (2024) // OECD. URL: <https://www.oecd.org/trade/topics/digital-trade/> (дата звернення: 12.11.2025)

73. OECD STRI Database – methodology and data access. URL: <http://oe.cd/stri-db> (дата звернення: 12.11.2025)

74. OECD. Services Trade Restrictiveness Index – 2025 press note. URL: <https://www.oecd.org/en/about/news/announcements/2025/02/oecd-services-trade-restrictiveness-index-2025.html> (дата звернення: 12.11.2025)

75. OECD. Services Trade Restrictiveness Index: Policy Trends up to 2025. Paris: OECD Publishing, 2025. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-services-trade-restrictiveness-index_9953845b-en.html (дата звернення: 12.11.2025)

76. OECD. Services Trade Restrictiveness Index: Policy Trends up to 2024. Paris: OECD Publishing, 2024. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/02/oecd-services-trade-restrictiveness-index_bfaeebb9/b9e5c870-en.pdf (дата звернення: 12.11.2025)

77. OECD. TiVA – Trade in Value Added database, services value added in exports. URL: <https://www.oecd.org/sti/ind/measuring-trade-in-value-added.htm> (дата звернення: 12.11.2025)

78. Our World in Data – Trade and Globalization (methodology and charts) // OWID. URL: <https://ourworldindata.org/trade-and-globalization> (дата звернення: 12.11.2025)

79. Rickards P. «The International Trade in Services» // RBA Bulletin, March 2019. URL: <https://www.rba.gov.au/publications/bulletin/2019/mar/pdf/the-international-trade-in-services.pdf> (дата звернення: 12.11.2025)

80. Statistics on trade in commercial services // WTO. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/tradeserv_stat_e.htm (дата звернення: 12.11.2025)
81. Trade in Services Statistics 2024 // WTO. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/trade_demand_service_e.htm (дата звернення: 12.11.2025)
82. Trade Policy Review – Ukraine 2023 // WTO. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tpr_e.htm (дата звернення: 12.11.2025)
83. UNCTAD. International trade in services – 2024 update // UNCTADstat. 2024. URL: <https://unctad.org/statistics> (дата звернення: 12.11.2025)
84. UNDP Ukraine – Digital transformation and services sector briefs 2023–2024 // UNDP. URL: <https://www.undp.org/ukraine/publications> (дата звернення: 12.11.2025)
85. Van der Marel E., Miroudot S. The Economics and Political Economy of Going Beyond the GATS // Review of International Organizations. 2014. Vol. 9(2). P. 205–239. URL: <https://doi.org/10.1007/s11558-013-9180-9> (дата звернення: 12.11.2025)
86. World Bank. World Development Indicators – Trade in Services. URL: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> (дата звернення: 12.11.2025)
87. WTO. Measuring Trade in Services – Manual on Statistics of International Trade in Services 2010 (MSITS 2010) update pages. URL: <https://unstats.un.org/unsd/tradeserv/msits2010.htm> (дата звернення: 12.11.2025)
88. WTO. Services Trade Barriers and Policy Trends – 2024 overview. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/serv_e.htm (дата звернення: 12.11.2025)
89. WTO. World Trade Statistical Review 2024. Geneva: WTO, 2024. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2024_e/wts2024_e.htm (дата звернення: 12.11.2025)